Борис КОМАР

# БДЖОЛИНИЙ МЕД

та ще тридцять оповідок учня четвертого класу Романа Зайчика

Повість

## ПРО СЕБЕ

багато розповідати не буду. Бо що про себе розповідати?..

Живу в Києві, недалеко від заводу "Арсенал" і станції метро "Арсенальна". Будинок наш побудували, може, в найкращому місці — на височенній дніпровській кручі. З вікон видно і Дніпро, і мости через нього, і нові житлові райони на протилежному березі. Одного разу в бінокль я навіть побачив І впізнав у затоці нашого моторного човна.

Навчаюсь я в четвертому класі. Якби не математика, то мав би з усіх предметів самі п'ятірки й четвірки.

Цього року мене хотіли обрати ланковим, але через трійки з математики не обрали.

Є в мене тато, мама і менша сестра Оксана. Ось про них та ще про декого зі своїх родичів, друзів і знайомих розкажу.

Це буде цікавіше.

Спочатку розповім, який у мене

## ТАТО

Працює він на відомому київському заводі "Арсенал" токарем-інструментальником — виготовляє на токарному верстаті різні, дуже складні інструменти. А ще вчиться у вечірньому політехнічному інституті.

Багатьох дивує, як тато може водночас працювати і вчитися. Мене ж це зовсім не дивує. В тата стільки сили й терпіння, що їх вистачило б, як каже мама, на двох або й на всіх трьох. Він, крім своєї роботи й навчання в інституті, ще встигає і порибалити, і з'їздити на полювання, і в театр чи на стадіон піти, і мої шкільні завдання щодня перевірити. Правда, я не раз переконував його, щоб він позбувся хоча б цього свого клопоту — перевіряти мої шкільні завдання. Адже в мене, як і в нього, немає двійок. Та він чомусь не слухається.

Однак найбільше дивує мене інше.

Що б не зробили або ще тільки надумали зробити ми з Оксаною тайкома від тата, — він неодмінно про все догадається. Чи то витягнемо зі столу й подивимося його улюблену колекцію спортивних значків, чи приміряємо на себе мисливське спорядження, чи спінінга я покручу, чи навіть коли скажу, що йду в бібліотеку, а насправді на ковзанку збираюся гайнути, він одразу:

— Я, — каже, — по ваших очах все бачу. Мене не обдурите!

І як він може все по очах бачити, коли в них нічогісінько не видно? Ми з Оксаною вже не раз одне одному заглядали в очі і в дзеркало дивилися після того, як нашкодимо. Ну й що? Очі як очі. В мене сірі в цятинку, схожі на татові, а в Оксани голубі — мамині. Тільки, якщо дивитися на світло, то зіниці і в моїх очах, і в Оксаниних так само стають маленькі-маленькі, а коли темно, то розширюються.

Ні, ми по очах нічого не могли вгадати.

Але ж тато якось одгадує!..

Ось хоча б оця історія з будильником.

До вечора я учив уроки, потім забрав Оксану з дитсадка. Сидимо дома вдвох, бо тато і мама ще не повернулися з роботи. Нудно нам стало. Пішли в татову кімнату, де він до лекцій готується. Оксана побачила на етажерці будильник і запропонувала:

— Давай подивимося, що то в ньому цокає.

— Давай, — згодився я.

Взяли будильник, відкрили кришку, глянули, а там чого тільки немає: і коліщатка, і пружинки, і гвинтики, і гачечки всілякі! А найбільше різних коліщаток із зубчиками. Ті малюсінькі, як гудзики на сорочках, ті трохи більші, а деякі немов гудзики від піджаків.

Дуже сподобався нам годинниковий механізм. Не зрозуміло було лише, чому не всі коліщатка в ньому крутяться.

— Може, їх треба підштовхнути і вони тоді закрутяться? — міркувала вголос Оксана.

— Зараз спробую, — сказав я і взяв із татового столу ручку-самописку.

— Краще давай я спробую, а то ти ще поламаєш, — заперечила Оксана. — Уже он поламав мого заводного ведмедика.

— І зовсім його ніхто не ламав! — образився я. — То в ньому пружина лопнула.

— Все одно я перша попробую. Це ж не ти таке придумав, — наполягала на своєму Оксана.

Я не захотів сперечатися, віддав їй ручку. Вона ткнула пером в одне коліщатко, в друге, але вони — ні з місця.

— Бач, сказав же, що в тебе нічого не вийде, — дорікнув я Оксані і забрав у неї ручку.

Але тільки-но я доторкнувся до нерухомих коліщаток, як і ті, що раніше крутилися, зупинились. І перо на ручці погнулося.

Що тільки ми робили після цього! І дмухали на коліщатка, і повертали будильник у різні боки, і трусили ним — не допомогло. Тоді закрили кришку й поставили будильник на місце: нехай тато подумає, що він сам зіпсувався.

Аж ось двері — рип. Тато повернувся з роботи.

Кинулись ми до нього, забрали з рук чемоданчик, допомогли розшнурувати черевики, подали капці. А він дивується:

— Щось ви сьогодні дуже добренькі та уважні. Мабуть, уже нашкодили? Дивіться мені!..

Принишкли ми з Оксаною, очі поопускали, щоб тато, коли він таки справді в них щось бачить, цього разу нічого не помітив.

Але тато й не придивлявся до наших очей, а пішов у свою кімнату, де лежала на столі ручка з погнутим пером і стояв на етажерці зіпсований будильник.

— Давай втечемо, — шепнула мені Оксана.

— Підожди, може, ще й не взнає, а як утечемо, тоді одразу догадається.

— Ну, ти як хочеш, а я втікаю, — сказала Оксана і рушила до дверей.

Мені не хотілося залишатися самому, і я — за нею.

— Ви куди? — запитав тато. — Не встиг порога переступити, а ви уже з дому? — Раптом: — О, а чого це будильник зупинився? І ручку зі столу хтось брав!

Цими словами він ніби цвяхами поприбивав нас до підлоги. Зупинилися ми — і ні туди ні сюди. Голови посхиляли, мовчимо.

— Ага, он воно що… Казав, не чіпайте нічого в моїй кімнаті, — не послухали. Доведеться тепер замикати її на ключ…

Нам дуже не хотілося, щоб тато замикав кімнату, і ми дали чесне слово ніколи більше не чіпати без дозволу його речей. Він, звичайно, повірив нам і кімнату свою не замикав.

Та не про це я хотів сказати…

Ну, як все-таки тато, що б ми з Оксаною не зробили тайкома від нього або ще тільки надумали зробити, — одразу про все догадується?..

МАМА

працює в поліклініці заводу "Арсенал" лікарем-окулістом. Щоб ви знали, яка вона, розповім про квіти і про цукерки.

Спочатку про квіти…

Це було, коли ми ще жили у маминих батьків на околиці Києва.

Крім невеликого будинку, в дідуся й бабусі є маленький сад і городик, на якому вони вирощують для себе різну зелень — цибулю, часник, редиску, салат, петрушку, кріп, сельдерей…

А ще біля будинку під самими вікнами був тоді квітник. За квітами доглядала мама, бо в неї до них велика любов або, як вона сама каже, хвороба.

Поверталася мама увечері з роботи додому втомлена, ну й посиділа б, відпочила хоч трохи. Так ні, навіть у будинок не заходила. Залишала на ганку сумку, знімала туфлі і мерщій до свого квітника! Виполювала бур'янець, спушувала землю, щось там пересаджувала, поливала…

— Зате квіти у нас були дуже гарні — на всій околиці ні в кого таких не побачиш.

Сусідка, яка вирощувала квіти для базару, заздрила мамі.

— Дивуюся, Лідо, — . розводила вона руками, — чому твої квіти кращі за мої? Я ж і насіння сортове добираю, і добрива не шкодую, а такі квіти, як у тебе, в мене не ростуть. Може, земля погана?

— Не знаю, тітонько, не знаю… — ніяковіла мама, ніби була в чомусь винна перед нею.

— Мабуть, у тебе вдача не така, — почувши їхню розмову, сказав дідусь, який недолюблював заздрісну і жадібну сусідку.

— Можливо, можливо, — погодилась вона, не зрозумівши дідусевого натяку.

Траплялося, викине хтось із свого квітника якусь зачахлу, ледь живу рослину, мама пожаліє її, підбере і посадить у себе. Мине якийсь час, і ця рослина оживала, а потім і зацвітала, що замилуватися нею можна.

Так сталося й цього разу.

Побачила мама, як сусідка викинула з вазона на смітник в'ялий, майже мертвий, але якийсь дивний кактус — ні стовбура, ні гілок на ньому, самі лише колючі "коржі".

— Чому ви його викинули? — запитала мама.

— Набрид, — відповіла сусідка. — Тільки місце займає в будинку.

— Але ж це якийсь незвичайний кактус!

— Ну й нехай! Мені казали, що незвичайний. Цвіте, мовляв, гарно. А я протримала цю колючку в себе шість років, і ні квіту від нього, ні привіту…

— Можна мені його забрати? — попросила мама.

— Бери. Будь ласка, бери, — дозволила сусідка.

Мама принесла кактус додому, приготувала для нього якийсь спеціальний грунт, посадила у великий череп'яний вазон і поставила на підвіконня у моїй з Оксаною кімнаті.

— Тут йому буде добре. Кімната сонячна і тепла, — сказала.

Кактус не одразу ожив. Цілий місяць чи навіть більше видужував, поки знову зміцнів, зазеленів. А незабаром у нього на верхівці нові

"коржі" з'явилися. Ніжні-ніжні і без голок. Мама пояснила: голки потім виростуть, коли молоді паростки постарішають.

Ми сподівалися, що кактус після цього ще й зацвіте, бо в мами всі квіти, за якими вона доглядає, завжди цвітуть. Але минуло літо, осінь, зима, настала весна, а він чомусь не цвів.

І раптом, коли ми уже втратили всяку надію побачити на кактусі жадані квіти, я, проснувшись якось рано-вранці, помітив на ньому невеликі, з квасолину, пуп'янки. Їх було багато-багато, по кілька на кожному "коржі".

— Ура! Ура!! Ура!!! — закричав радісно.

— Що таке? Чого ти кричиш? — заглянула в кімнату стурбована мама.

— Кактус цвістиме! Он поглянь!

— Бачу, — відповіла мама, підійшовши до вікна. — Але чого кричати на весь дім?

Слідом за мамою в кімнату зайшли тато, дідусь і бабуся. Встала з ліжка Оксана. Всі стовпилися біля підвіконня, розглядали на кактусі пуп'янки і вгадували, які будуть квіти — червоні, білі, сині, жовті чи, може, оранжеві, бузкові?

Але ніхто не вгадав...

Пуп'янки розпустилися через тиждень. Розпустилися всі разом, уночі, коли ми спали.

Квіти, як і пуп'янки, я побачив також перший і також рано-вранці.

Проснувся, розплющив очі, подивився на вікно і від побаченого не закричав, як минулого разу, а онімів.

У вікні, освітлене яскравим ранковим світлом, сяяло якесь диво: веселка не веселка, новорічна ялинка — теж ні. Ну, хіба що можна було його порівняти з казковою жар-птицею.

І справді, кактус зацвів незвичайно. Квіти на ньому були зовсім не такі, як ми вгадували, розглядаючи пуп'янки. Ні червоними, ні білими, ні синіми, ні жовтими, ні оранжевими, ні бузковими їх не назвеш, тому що кожна квітка мала не один, а кілька кольорів. Ось тому вони і видавалися просто казковими.

Коли я надивився досхочу на диво-кактус, тихенько встав з ліжка і пішов покликати маму.

І мама з захопленням милувалася ним не менше, ніж я. Потім узяла вазон і перенесла його на підвіконня в іншу кімнату, вікно якої виходило на вулицю.

— Навіщо це ти? — не зрозумів я.

— Щоб усі дивилися. Бо таке чудо не завжди побачиш.

Цвів кактус усього три дні. І в ці дні на вулиці навпроти розчиненого вікна, з якого він виднівся, зупинялися перехожі і подовгу стояли, розглядаючи незвичайні квіти.

Побачила кактус і наша сусідка. Вона одразу впізнала його і прибігла до мами.

— Лідо, Лідо, давай я його продам! Запевняю: добрі гроші матимемо…

Але мама лише посміхнулася і нічого їй не відповіла...

Тепер розповім про цукерки.

Минулого року в день Восьмого березня сталося так, що тато в цей час був у Москві на нараді передовиків. Він надіслав мамі і Оксані привітальну телеграму і передав знайомим залізничником подарунок — велику коробку цукерок "Пташине молоко".

Я теж не забув привітати маму і Оксану. Не пообідав двічі в шкільній їдальні і на заощаджені гроші купив їм по букетику пролісків.

Коли повечеряли, мама поставила на стіл дві пляшки лимонаду і коробку з цукерками.

— Покуштуйте, — сказала, — таких ви ще не куштували.

Ми, як покуштували, то відразу зрозуміли, що на світі нічого немає смачнішого за цукерки "Пташине молоко". Аж прицмокували від насолоди.

Мама була задоволена, що цукерки так сподобалися нам. Але сама чомусь їх не їла. Взяла одну — і все. Ми запитали — чому?

— Не люблю солодкого, — махнула рукою. — Самі їжте.

Ми здивувалися: як це так, що вона не любить солодкого? Досі за нею такого не помічали. Торт, морозиво, тістечка, усяке варення і повидло також солодкі, а мама їх любить. І від цукерок раніше ніколи не відмовлялася, а тепер, бач, не хоче...

Коли тато приїхав з Москви, мама саме була на роботі. Він побачив на столі порожню коробку від цукерок і запитав:

— Ну як, смачні?

— Дуже смачні, — похвалили ми.

— А мамі не сподобалися, — додала Оксана.

— Не сподобалися? — здивувався тато.

— Угу, — підтвердив я. — Бо не любить солодкого.

— Це вона сама сказала вам таке?

— Сама.

— І ви, звичайно, удвох поїли всі цукерки?

— Удвох.

— Тоді все ясно, — посміхнувся тато.

— Що "ясно"? — не зрозуміли ми.

— Ну те, чому вони їй не сподобалися.

— А чому, чому?

— Є така народна примовка: мати сама не з'їсть — дітям віддасть. Отож і ваша мати: побачила, що вам дуже подобаються цукерки, й не стала їсти. Ви ж, молодці, раді старатися... Насправді вона любить цукерки, і найбільше, я це знаю, оці, — постукав тато рукою по порожній коробці "Пташиного молока".

Лише тоді ми зрозуміли, чому мама не хотіла їсти цукерки.

Я дав собі слово і неодмінно дотримаю його: коли виросту, працюватиму, буду часто-часто купувати мамі всякі солодощі і найперше цукерки "Пташине молоко".

ОКСАНА,

як ви уже знаєте, моя молодша сестра. Може, в когось із вас, хто має менших за себе сестер чи братів, і не так ведеться, а мені, признаюся, Оксана завдає чимало, ох, і чимало клопоту!

Кожного дня, крім суботи і неділі, вранці треба відводити її до дитячого садка, увечері забирати звідти. Потім, якщо ні мами, ні тата немає вдома, нагодувати, покласти спати. А це не просто зробити, бо вона така вереда, яких світ не знає. А ще Оксана вимагає, щоб я з нею весь час бавився, читав їй казки або розповідав цікаві історії. І нічого не вдієш — доводиться...

І хіба тільки це? Багато всяких від неї прикрощів.

Ось якось у неділю ми з хлопцями і дівчатами зібралися пограти у хованки, або як у нас, в Києві, кажуть, у "Панаса". Чули, мабуть, про таку гру, а може, й самі в неї гралися? Ну, це коли комусь одному зав'язують хусткою чи рушником очі, кілька разів обкручують, щоб той забувся і не вгадав, де яка стіна, де двері, де вікна, а потім питають:

"Як звати?"

"Панас".

"Що любиш?"

"Квас".

"Панас, Панас, лови нас!"

Усі розбігаються, хто куди, ховаються, нишкнуть, а "Панас" ходить по кімнаті з простягнутими руками, мацає все довкола себе, намагаючись зловити когось.

Підказувати "Панасові" можна лише в двох випадках. Це якщо він із зав'язаними очима може на щось наткнутися і зробити шкоду, ну, наприклад, перекинути вазон із квітами чи розбити якийсь посуд. Тоді його застерігають вигуком:

"Вогонь!"

І ще, коли "Панас" до когось наблизиться і може його зловити, то кричать:

"Масло!"

Дуже цікава й захоплююча гра — хованки!

Та я не про це хотів сказати. Хочу розповісти про Оксану, яка вона вередуха…

Отож, як ми гралися в хованки, Оксана спочатку сиділа на дивані й лише спостерігала за грою. Коли "Панас" хапав когось і вигукував: "Цур за мене!", вона аж заходилася від реготу, дригала ногами, плескала в долоні. Так їй було весело й цікаво.

Але потім і Оксані закортіло погратися з нами.

— Ти ще мала для такої гри, — сказав я.

— А от і не мала, — заперечила вона. — Я вже в підготовчій групі!

— Ну й що, як у підготовчій? Все одно мала, бо дошкільня! Сиди й дивись!

— Не хочу дивитись, хочу гратися!

— То грайся з ляльками, а нам не заважай.

Оксана образилась. Закопилила губу, насупилась, заблимала очима — ось-ось заплаче.

— Ромо, нехай... Нехай з нами грається, — заступилися за неї дівчата.

І я дозволив:

— Ну, гаразд, іди вже, йди, комиза...

Оксана витерла кулаком вологі очі, сповзла з дивана, — рада-рада, що її прийняли в гру.

Тоді саме мені випало бути "Панасом". Я добре знаю, як треба гратися в хованки. Коли вигукнуть: "Панас, Панас, лови нас!", не поспішав одразу кидатися ловити. Спершу трохи постою, послухаю, вчую десь шепіт, сміх або шурхіт, виставлю руки і йду туди. І неодмінно когось піймаю. Якщо ж ховаюся, то заздалегідь примічу собі надійне місце. Тільки крикнуть: "Лови!", я — шмиг! — сховаюся там і навіть дихати перестаю.

Оксана ж, дарма що спритна й метка, ховатися ще не вміла. Вибрала собі таке місце, яке уже всі знали, в кутку за шафою.

Що, дивуєтесь, як я довідався про це? Хе-хе!.. Дуже просто... За правилами гри "Панасові" очі треба зав'язувати так, щоб він зовсім

нічого не бачив. Але я завжди хитрую: то не складу хустку в кілька разів, і вона просвічується, то ледь-ледь зсуну її і підглядаю. То ще якось умудряюся піддивитися... Тепер зрозуміло?

Правда, я вирішив не ловити Оксану й умисне обминав те місце, де вона ховалася.

Проте ненароком Оксана попалася-таки до рук. Зопалу не розпізнав її, вигукнув:

— Цур за мене! — і зняв хустку.

Вглядів, кого зловив, хотів назад натягнути пов'язку, та Оксана як заверещить:

— Я "Панас"! Я "Панас"!

Нічого не вдієш, довелося погодитись.

Пов'язав я їй очі хусткою так, щоб видно було крізь неї. Швидше, думаю, когось зловить, тоді буде в нас ІНШИЙ "Панас", і знову почнеться справжня гра.

Аж ні!

— Я все бачу! — сказала Оксана.

— Мовчи! — шепнув їй на вухо. — Тобі ж краще!

— Не хочу краще! — вперлася вона. — Як собі, так і мені зав'язуй!

"Хе, дурне козеня, — "як собі"! — подумав я. — Знала б, як собі пов'язую, не казала б такого..."

— Не вередуй! — злегка штовхнув під бік Оксану. — Давай буду крутити.

— Не треба мене крутити! — зірвала вона з очей хустку. — Це нечесно! Перев'яжи!

— Нечесно?.. — ледве видушив я, бо мене ніби в жар кинуло, так стало раптом соромно.

Глянув на хлопців, на дівчат — вони стоять, слухають і, мабуть, нічогісінько не розуміють, що між нами скоїлось.

— І нецікаво, — докинула Оксана.

— Авжеж, авжеж, нецікаво, — одразу погодився, щоб припинити суперечку.

Вихопив у сестри хустку, склав учетверо й міцно пов'язав очі.

— Ну, а тепер видно?

— Ні, не видно. Нічого не видно. Крути!

Я обкрутив її кілька разів, і ми розбіглися по кімнаті.

Цього разу я не шукав безпечного місця і незабаром навмисне дав себе зловити Оксані. Вона, звичайно, про те не здогадалася, стрибала з радощів, плескала в долоні, вигукувала:

— А що, піймався?! Піймався!..

Коли пов'язували очі мені, Оксана пильно стежила, щоб хустку склали вчетверо й міцно затягнули. Та я вже й не опинався, бо так гратися — по-справжньому, без обману — звичайно, цікавіше...

Тільки не подумайте, що лише мені одному багато клопоту з Оксаною. Мамі й татові теж перепадає.

Ось, наприклад, недавно, як Оксана змокла на дощі й застудилася, мама купила їй в універмазі

ДОЩОВИК

Оксані він дуже сподобався. Червоний, з відлогою, зручними кишеньками й легкий-легкий. Навіть знімати його не хотіла після примірки.

Але мама сказала:

— Ну куди це годиться — іти в сонячну погоду в дощовику? Як буде дощ, тоді й одягнеш. Чи, може, ти ще й гумові чобітки взуєш?..

— Ні, — покрутила головою Оксана.

— Отож. Знімай швиденько! Бо горобці й ті сміятимуться.

Що горобці можуть сміятися, Оксана, звичайно, не повірила. Ще ніколи такого не бачила. А що зараз не слід ходити в дощовику, то, певно, мама вірно каже. І вона зняла його.

Вийшли на вулицю.

— Мамо, так це правда, що він зовсім не промокає? — допитувалася Оксана.

— Ні, не промокає.

— І в садочок мені можна його одягнути?

— Звичайно, можна, коли дощ.

Оксана задоволено усміхнулася, міцніше притисла до грудей пакунок.

Ждала вона дощу день, ждала другий, а він не йде. Вранці, прокинувшись, бігла до вікна поглянути, — яка погода?

А воно сонячно й сонячно.

— А чого він не йде? — журилася Оксана.

— Хто не йде? — не зрозуміла мама.

— Дощ.

— Навіщо він тобі?

— Ну, щоб дощовик одягнути.

— Яка ж ти в мене дурненька, — усміхнулася мама. — Підожди, ось настане осінь, він тобі ще й набридне.

— От і не набридне! — запевнила Оксана.

Якось увечері вона залишилася сама вдома. Я гуляв у дворі, тато був в інституті, маму покликали до сусідів — хтось там захворів.

Оксана повкладала своїх ляльок і сама хотіла лягти. Пішла у ванну кімнату помити руки. А там аж гри блискучі красиві крани. Один для холодної води, другий для гарячої, третій для душу. Оксані потрібна була холодна вода. Але який саме кран треба відкрутити, щоб потекла холодна, вона забула.

Нахилилась, крутнула середній — не тече, крутнула ще один: її так і облило душем.

Вона переодягла інше плаття й почала дивитися, як із дірчатої лійки дзюркотить вода. І раптом таке вигадала, що з радощів аж підстрибнула.

Побігла в кімнату, дістала із шафи дощовик, одягнула його та й знову до ванної кімнати. Потім трохи подумала, повернулася, взула ще й гумові чобітки. Залізла у ванну, стала під душ.

Вода пружними струмками вдарила, залопотіла по дощовику. Ну, точнісінько тобі справжній дощ! На радощах Оксана заспівала:

Дощику, дощику, припусти

на дідові капусти,

на бабині дині,

щоб їх не їли свині…

Дощовик, виявилося, таки справді не промокає. Весь одяг і голова під ним були сухі-сухісінькі. Тільки в чобітки трохи набралося води. Але ж буває, що й на вулиці в дощ, як ступнеш ненароком у глибоку калюжу, то набереш.

Коли вже натішилась досхочу, закрутила кран, розвісила на сушилці дощовик, зняла чобітки.

Аж тут і мама з'явилася.

Оксана кинулась їй назустріч.

— Мамусю, що я придумала!.. — заплескала в долоні. — Таке, таке...

— Ну, що там, що? Кажи! — насторожилася мама.

Вона знала: Оксану не можна ні на хвилину залишати саму — завжди щось накоїть.

— А не будеш сердитися?

— Гаразд, кажи вже.

— Дощик у ванні, от що!

Мама заглянула у ванну кімнату, побачила на підлозі розбризкану воду, мокрі чобітки, на сушилці дощовик.

— Ох і вигадниця ти в мене! — похитала головою. — Більше не залишимо тебе вдома саму.

Оксана стояла і усміхалася. Знала хитруля, напевно знала: тепер мама не лаятиме її. А що не залишатимуть вдома саму, так це ж добре! Вона й не любить залишатися сама.

ІСТОРІЯ З ВАРЕННЯМ

була вже після того, як Оксана придумала "дощ" у панні.

Мамі легко сказати: "Більше не залишимо тебе дома саму". Але ж і потім доводилося залишати Оксану, бо іншого виходу не було.

Ось і цього разу.

Тільки привів Оксану з дитсадка, прибігли мої однокласники.

— Ходімо, — кажуть. — Дозволив!

— Невже?

— Чесне піонерське.

— Ура! — кричу радісно і кидаюся до дверей.

— Куди ти, куди? І я з тобою! — вчепилася в мене Оксана.

— Тобі не можна. Це не для дівчат…

— Що не для дівчат?

— Ну, операція, на яку ми йдемо.

— Опера-ація? — злякалася вона.

— Та не бійся. Не та операція, про яку ти думаєш, — заспокоїв я її. — У нас важлива справа. Зрозуміло?

— Зрозуміло…

— Отож грайся зі своїми іграшками, поки я вернусь.

— Мама казала тобі не кидати мене саму, — зауважила Оксана: бач, не забула, пам'ятала!

— Я ненадовго. Хочеш, увімкну телевізор — дивись передачі.

— А варення можна взяти? — хотіла вихитрувати ще якусь вигоду для себе.

— Ні, не можна! Мама прийде, в неї попросиш, — рішуче заборонив я і зачинив за собою двері.

Наша "операція" полягала ось у чому. Ідучи зі школи глухим, старим провулком, на якому жив наш однокласник Володька Струк, ми вгледіли у дворі однієї садиби величезну купу всякого залізяччя.

— От би нам його! Зразу виконали б план! — заздрісно мовив я, бо мені ж доручили організовувати збір металолому.

— Не віддадуть! — сказав Володька. — То ж двір нашого п'ятикласника Сергія Потапенка. А він жаднюга — страх! Колись яблуко з їхнього дерева упало на вулицю і я його підібрав. Так Сергій заледве собаку на мене не нацькував.

— А ти поговори з ним, попроси. Може, й віддасть. Навіщо їм той брухт? Тільки заважає. Давно вже треба було його здати.

— Добре, сьогодні поговорю з Сергієм, — пообіцяв Володька.

Сергій спершу відмовив, тоді передумав і дозволив, але з умовою, що ми за те залізяччя обкопаємо йому в саду фруктові дерева. Хлопці погодилися.

Поки ми обкопували дерева, Оксана, як я пізніше від неї довідався, спочатку подивилась телевізор, трохи погралася з ляльками. Потім обійшла всі наші три кімнати й завернула на кухню. Сіла там на стільчик і поглянула на буфет, де стояли на полицях банки з варенням.

У нас у родині всі люблять варення. Тому мама щороку варить його дуже багато. З вишень, абрикосів, слив, полуниць, смородини, малини, з усього, з чого тільки можна зварити. Але якщо я, тато і мама беремо варення лише до чаю, то Оксана може їсти його і з какао, і з молоком, і з кашею, і навіть з борщем та оселедцем. Якби їй дозволили, мабуть, з'їла б за один раз цілу банку! Отака вона ласунка!

Оксана довго сиділа й дивилася на буфет. Їй дуже хотілося поїсти варення, але знала: без дозволу не можна брати. Тоді подумала: а що, як узяти трішечки-трішечки? Ну зовсім мало, хоч півложки. Ніхто й не помітить…

Ні, цього робити не слід — одразу відкинула знадливу думку. Мама забороняє.

"І чого вона забороняє? — дивувалася. — Невже їй жалко? Оно скільки наварила усякого-усякого — надовго вистачить!.."

Цікаво, скільки всього банок на полицях? Мабуть, з десять… Ні, більше. Самих великих буде з десять.

Може, порахувати?

Авжеж, треба порахувати. Вона ще ні разу їх не рахувала. Згадала про мене й подумала, що, мабуть, я також не знаю, скільки в нас варення. Коли повернуся, то вона і мені скаже.

Взяла стілець, приставила до буфета, почала лічити.

Хоч до школи Оксана й не ходила, але лічити вміла добре. Навіть додавати й віднімати трохи навчилася.

— Одна, дві, три… — перебирала вона руками банки.

Нарахувала чотирнадцять. Перевірила — знову вийшло чотирнадцять. Великих — вісім, менших — шість.

Далі заходилася знімати з банок пластмасові кришечки. Звичайно, не для того, щоб поїсти варення. Ні-і! Просто їй треба довідатися, скільки якого мама наварила.

У крайній банці, ясно, було вишневе, сьогодні вранці мама брала з неї до чаю. А в цій яке? Диви, важко й відгадати: може, так само вишневе, а може, й сливове. І те, і те однакового кольору. Треба перевірити…

Вона зіскочила з стільця, взяла ложку, вийняла з банки велику чорну сливу. Ох і смачна, видно!.. Але Оксана все одно їсти не буде — не можна, мама сердитиметься. Хіба що лизне язиком — та й годі…

І в наступній банці, яку вона відкрила, було сливове. Далі були банки з абрикосовим, полуничним, смородинним. Щоб часом не помилитися, Оксана з кожної набирала по ложці — перевіряла…

Як перевірила всі банки, знову позакривала їх кришками, облизала ложку, стілець поставила на місце. А тут саме і я повернувся додому. Зайшов на кухню її одразу почав пильно придивлятися до Оксани. Вона аж знітилася.

— Може, думаєш, я варення брала, еге? — спитала, примруживши очі. — Так от, не брала. Я тільки рахувала банки і перевіряла, яке в них варення. Знаєш, скільки з нас?..

— Зажди, зажди! — перебив я її. — А що це в тебе на носі, на лобі?

— Де, де?

Оксана тернула рукою себе по обличчю, а воно й справді було у варенні.

Оксана сама здивувалася, звідки в неї взялося на носі й на лобі варення. Хіба, може, залишилося з самого ранку, як пила чай? Але ж вона умивалася аж двічі після того…

— Добре, не виправдовуйся, — сказав я. — Іди ще раз умийся!

Оксана нічого не відповіла. З похиленою головою покірно пішла у ванну.

Коли вмилася, вона призналася мені, як все сталося.

Попросила тільки, щоб я не розповідав про те ні мамі, ні татові. Боялася, що мама буде її лаяти, а тато кепкуватиме.

Я пообіцяв мовчати, але з умовою: нехай вона поклянеться, що такого більше з нею не трапиться. Оксана поклялася.

Історію з варенням я, звичайно, утаїв од мами. Бо, коли бути справедливим, то теж винен: не послухався її і залишив Оксану вдома саму. Хоч розповісти, може, й треба було.

Нехай мама знала б, яка в неї улюблениця-доня, і більше не дорікала мені, як ото дорікнула колись: Оксана, мовляв, і слухняніша, і ввічливіша, і працьовитіша за мене.

Мама давно сказала це, мені ж і досі кривдно. А винуваті в тому

ГРУШІ — ДВІ І ОДНА

Якось ми з Оксаною сиділи на лаві у сквері. Повз нас стежкою пройшла бабуся. В одній руці вона несла кошик з грушами, другою спиралася на сукувату палицю.

Спіткнулася бабуся об камінець, що лежав на стежці, і мало не впала. А кошик не втримала, випустила з рук, і груші розсипалися.

— От лихо! — скрушно зітхнувши, мовила бабуся.

Відкинула палицею камінець і заходилася збирати груші.

Тільки їй, старенькій, важко було нахилятися. Та ще й недобачала: мацає, мацає рукою навколо себе, поки знайде якусь грушу.

Я підійшов до бабусі і почав показувати, де вони лежать.

— Ось… ось… — тикав пальцем. А коли бабуся мацала не там, куди показував, то аж сердився — Та не там! Ось тут!

До нас підбігла Оксана. Але вона не стала підказувати. Присіла навпочіпки, швиденько визбирала груші у фартушок і висипала в кошик.

— Всі? — спитала бабуся.

— Всі! — дружно відповіли ми.

— Спасибі, дітки, що помогли, — подякувала і простягнула нам груші.

— Це тобі, дівчинко, — бабуся дала Оксані дві здоровенні з рум'яними боками груші. — А це тобі, хлопчику… — В руці у мене опинилася одна груша, також велика й рум'яна.

Бабуся ще раз подякувала, попрощалася й пішла далі.

Ми раді були. Одразу ж побігли додому розповісти мамі, як допомогли старенькій і які гарні груші вона дала нам.

Мама теж раділа, що в неї такі вихована та чемні діти.

— Молодці, молодці! — хвалила.

А потім помітила, що в Оксани дві груші, а в мене одна.

— Ти уже встиг з'їсти другу? — спитала мама.

— Ні, не їв, — відповів я. — Бабуся дала Оксані дві, а мені тільки одну.

— Чого ж це? — не зрозуміла мама.

— Не знаю… Може, тому, що Оксана дівчина або тому, що мала?

— Та ні, тут щось не те, — не погодилась мама. — Ану розкажіть докладніше, як ви допомагали бабусі.

І ми розповіли.

— Отепер мені зрозуміло, чому вона тобі, Ромо, тільки одну грушу дала, — сказала мама. — А могла б і зовсім не давати.

— Чому? — зніяковів я.

— А ти сам добре поміркуй, — відповіла мама і почала розхвалювати Оксану.

Вона і вихована, і ввічлива, І трудолюбива. Оксана така, Оксана сяка...

Ну, та досить все про Оксану та про Оксану. Треба ж іще й про інших розповісти. І найперше, мабуть, про свого найближчого шкільного друга. Щоб ви знали, який він

ІГОР ДЗЬОБИК

Товаришів у мене багато — у школі, в нашому й сусідніх дворах. Але найбільше я дружу з Ігорем.

Ми живемо в одному будинку, в одному під'їзді, на одному поверсі, навчаємось в одному класі і сидимо за одною партою.

Всі кажуть, ніби ми й схожі між собою — як брати. І справді: обидва біляві, кирпаті, сіроокі, б обох веснянки.

Та в чомусь і не схожі.

Ігор, наприклад, носить черевики тридцять шостого розміру, я — тридцять четвертого, він має зріст метр тридцять дев'ять сантиметрів, я — на три сантиметри нижчий. Зате я вмію, як захочу, ворушити вухами, а в нього ніяк не виходить.

Яка в нас дружба — судіть з такої пригоди.

Коли похолодало і випав сніг, Ігореві купили зелені вовняні рукавички. М'якенькі і теплі-теплі.

Я теж захотів такі самі. Мама купила й мені.

Одного разу на великій перерві ми кидалися сніжками.

Як подзвонили на урок, припинили гру, вбігли в клас, глянули: у мене немає лівої рукавички, в нього — правої.

Наступної перерви майже всім класом їх шукали. Увесь сніг перерили в шкільному дворі і не знайшли.

— Ну, де вона пропала? — сумував Ігор. — Тепер мама буде лаяти…

— І мене… — журився я.

Після того ми неуважно слухали на уроках учителів, все думали про загублені рукавички і про те, як пояснити вдома, де вони поділися.

Мені ще нічого. Мама, звісно, спочатку погнівається, обізве гавою-роззявою, потім пересердиться і знову ж купить інші рукавички. Ще й тато, може, заступиться "З ким, — скаже, — такого не буває?.." Бо минулої зими він також загубив десь, і навіть не одну, а обидві свої шкіряні рукавиці.

А ось Ігореві більше перепаде. В нього мати суворі ша і заступитися, мабуть, не буде кому — його ж батько, певно, ніколи не губив рукавиць.

"А що, як віддати йому свою рукавичку? — раптом подумав я. — В нього — права, в мене — ліва. Якраз буде пара!.."

Авжеж, так і зроблю — віддам. Тоді мати нічого не взнає і не лаятиме його.

Але ж Ігор може й не взяти. Звісно, не візьме.

Скаже: "Чого це ти мені свою віддаєш? Бери краще мою".

І, звичайно, він трохи матиме рацію. Я виручу Ігоря, і йому буде зовсім добре. А мені? Мені — гірше. Так хоч одну рукавичку принесу додому, і мама менше гніватиметься. А як жодної не буде, тоді сердитиметься дужче, це ж ясно.

Ні, віддам Ігореві свою рукавичку так, щоб він і не знав про це!

На останньому уроці я непомітно засунув рукавичку поглибше в Ігорів портфель і тішився собі. Ото здивується він, як знайде! Прийде зі школи, повитягає з портфеля книжки і зошити, тоді — зирк! — аж у ньому й друга рукавичка спокійненько лежить...

"Як вона тут опинилася? Мабуть, хтось із хлопців навмисне сховав, щоб покепкувати з мене", — подумає і радий-радий буде, що так щасливо все закінчиться.

Однак вийшло зовсім непередбачене, дивуватися довелося мені.

Коли я викладав удома на стіл із свого портфеля книжки та зошити, то разом з ними витяг і зелену вовняну рукавичку.

Спершу я подумав, що ми з Ігорем переплутали портфелі. Таке вже не раз було, бо вони однакові. Подивився на зошити — мої. Значить, не переплутали.

А як же тоді в мій портфель попала оця рукавичка? Адже я добре пам'ятаю, що засунув її в Ігорів портфель.

Стривай, стривай, рукавичка ж із правої руки. Тепер все ясно!.. Виявляється, Ігор теж хотів мене виручити і поклав свою рукавичку в мій портфель. От сміхота, от комедія!..

Хапаю рукавичку і мерщій до Ігоря.

Тільки відчинив свої двері, як відчиняються двері квартири навпроти. Я тримаю в руці зелену вовняну рукавичку, і мій друг тримає таку ж...

Потім у мене була ще одна історія. Не з Ігорем, а з його батьком, дядьком Павлом.

Обидві історії чимось схожі між собою. Може, тим, що в тій і в тій ідеться про таку звичайну, але важливу річ, як

ПОСЛУГА

Надворі хуртовина.

Зіщулившись од зустрічного вітру, що жбурлявся снігом, ішов я зі школи.

Раптом повз мене прокотив "Москвич" і зупинився. Відчинилися дверцята, з кабіни визирнув дядько Павло.

— Додому? — запитав.

— Додому.

— Сідай, підвезу.

Я швиденько заліз у машину, і "Москвич", порипуючи колесами на снігу, рушив далі.

Дядько Павло стежив за рухом на вулиці й розпитував мене, як навчаюся, чи скоро вже подужаю математику і чи не загубив я знову

своїх рукавиць. Просив не забувати про хворого Ігоря, бо він сам удома дуже нудьгує.

Я сидів у затишній теплій кабіні, відповідав на його запитання, обіцяв ще частіше провідувати свого друга і дивувався, чого це дядькові Павлові захотілося мене теж підвезти. Адже я не просився. Чудний якийсь!..

Врешті зважився, запитав:

— Дядю, чого ви мене везете?

— Що, що? — не зрозумів дядько Павло.

— Ну, чого ви захотіли підвезти мене додому?

— А-а, ти он про що, — усміхнувся він, не відводячи очей від дороги. — А ти думаєш чого?

— Не знаю.

— Тоді подумай ще, може, догадаєшся.

Думав я, думав, але здогадатися не міг.

Та яка б там була причина, мені все одно приємно, що він так зробив.

Пообідавши, я зайшов до Ігоря. Йому вже покращало, температура була нормальна, горло не боліло. Лікар сказав, що днів через три-чотири можна йти до школи, Я розповів про шкільні новини, продиктував домашні завдання і пообіцяв увечері ще навідатися, як приведу Оксану з

дитсадка і мама повернеться з роботи. Потім я вийшов на вулицю погуляти.

"Москвич" все ще стояв у дворі, а засмучений дядько Павло ходив довкола нього і щось шукав. Виявилося, він завів ручкою машину, прогрів мотор і хотів уже їхати, але несподівано кудись поділася заводна ручка.

— Це яка ручка — така залізна, покручена? — запитав я.

— Еге ж, залізна, покручена, — повеселішав дядько Павло. — Ти звідки знаєш? Бачив десь?

— Угу, — кивнув, — у кабіні бачив. Вона під ногами в мене лежала, як ми сюди їхали.

— А-а, — знову спохмурнів дядько Павло. — Я гадав, може, ти в когось із хлопців бачив. Так наче тут не було нікого. І де вона запропастилася?..

Він ще трохи пошукав, але ручки так і не знайшов. Поїхав без неї.

"А справді, куди вона могла подітися? — дивувався я. — Не інакше, як у снігу десь лежить. Дядько Павло поклав її, хуртовина й замела".

Попросив у двірника лопату, почав розгрібати сніг у тому місці, де стояла машина.

Ось лопата наткнулась на щось тверде. Відкопав. Цеглина. Потім вийняв із замету поламаний спортивний обруч. Раптом — дзень! — вона, ручка, та самісінька, яку бачив у кабіні.

Хотів однести її Ігореві, щоб він передав батькові, але передумав і забрав до себе додому. Захотілося самому віддати.

Коли посутеніло, дядько Павло приїхав з роботи. Я загледів із вікна машину, схопив ручку й вибіг надвір.

— Ось вона, я знайшов, — простягнув дядькові Павлові.

Він дуже зрадів, похвалив мене:

— От молодець, от молодець!.. Узимку без неї ніяк не можна. Мотор холоне, доводиться прокручувати ручкою. А ще акумулятор слабенький.

Радів і я, що поміг дядькові Павлові.

Він помітив це, усміхнувся, як тоді в машині, й запитав:

— Ну, так ти, думаю, тепер уже зрозумів, чого я тебе додому підвіз?

— Ні, — похитав головою, — не зрозумів.

— Гм… Ну, добре, тоді скажи, навіщо ти шукав оцю ручку?

— Вона ж вам потрібна…

— Звичайно, потрібна. Та я не про це. Як би простіше пояснити?.. Скажи: тобі приємно було, коли я тебе віз?

— Приємно.

— А зараз, коли ти ручку мою знайшов?

— І зараз приємно.

— От бачиш. І мені так само приємно і тепер, коли ти мені поміг, і тоді, коли я тобі поміг.

Дивись, таж правду дядько Павло сказав. Як же я сам не здогадався?..

ВЕСЕЛА ДОРОГА —

ми так ми називаємо бруківку в старому провулку, в якому живуть Володька Струк і його сусід — жаднюга й не хвалько Сергій Потапенко з п'ятого класу.

Чому "весела"?

А ось послухайте.

Коли нам з Оксаною дідусь і бабуся подарували санчата і я вийшов з ними на вулицю, одразу звідкись появився Володька. Підбіг, кивнув на санчата:

— Твої?

— Мої.

— Давай разом кататися. Ти мене повозиш, я — тебе.

— Давай. Але спочатку ти мене везтимеш.

Я побоювався, щоб Володька не обдурив. Он Сергій Потапенко попросив у мене електричного ліхтарика, світив цілий вечір. Обіцяв за те зробити стрілячку і не зробив. Сказав, що не знайшов такої, як треба, трубочки.

Та Володька, як видно, не збирався обманювати.

— Нехай буде по-твоєму, — погодився він.

— Де ж ми кататимемось? — спитав я.

— Хочеш на веселу дорогу?

— Куди, куди?

— У мій провулок. Туди всі наші пішли.

— А чого там весела дорога?

— Поїхали — взнаєш.

Ми вдвох ухопили санчата за мотузок І помчали вперед.

Біля повороту в провулок Володька спинився, знову перепитав:

— Значить, домовились, я тебе везу до того кінця провулка, а ти мене назад, сюди?

— Домовились.

— Ну, тоді сідай.

Я умостився на санчатах, скомандував:

— Поганяй!

Володька смикнув мотузок, повернув за ріг, дико вигукнув:

— Розступи-ись!.. — і подався дорогою, яку чомусь назвали веселою.

Дорога ж була звичайнісінька, таких ще трохи лишилося в старих районах Києва. Вузька, крута, вимолена каменем. Весною, влітку і восени по ній зрідка їздять машини, мотоцикли, а зимою обминають, бо вона занесена снігом. Зате дітворі тут — розкіш! Катаються на лижах і санчатах з ранку до вечора.

Хлопці й дівчата, вчувши Володьчин крик, оглянулися й побачили мене на санчатах.

— Ура!.. Новачок! Новачок! — і одразу розступилися, пропускаючи нас.

Володька біг в'їждженою колією вниз. Санчата легко мчали згори. Він лише тримався за мотузок та стерігся, щоб не спіткнутися і не впасти.

Мені аж дух забивало від швидкої їзди. Розпашіле обличчя кололи іскорки-сніжинки, в грудях приємний холодок. Здавалося, їхав би і їхав отак безкінечно.

Та, на жаль, спуск скоро закінчився, дорога вирівнялася, добігши до іншої, широкої, асфальтованої.

— Ху! — видихнув Володька й повалився на кучугуру.

Я встав із санчат і присів біля нього.

— Здорово! Правда?

Він так задихався, що не міг відповісти, тільки головою кивнув. Коли ж віддихався, то повернув санчата в протилежний бік, сів на них.

— Ну, тепер вези ти.

Я взявся за мотузок, смикнув санчата, глянув наперед і зупинився.

— Куди везти, нагору? — спитав здивовано.

— Угу, — кивнув Володька.

— Ні, краще і я звезу тебе вниз! Як ти мене.

— Навіщо? — знизав плечима Володька: він мовби ще більше здивувався, ніж я.

— Таж нагору важко везти...

Дітлахи, що зібралися довкола нас, засміялися.

— Е ні, — заперечив Володька. — Вези, як домовились!

Лише тепер я зрозумів: Володька все-таки перехитрив мене.

— Тоді давай двічі звезу тебе згори, — запропонував йому.

Був певен: він погодиться.

Але Володька стояв на своєму, вимагав:

— Вези, нагору!

Мені дуже не хотілося бути в дурниках.

"Може, взагалі відмовитись? — міркував гарячково. — Це ж несправедливо!.. Ні, не можна, — обіцяв же. Всі і так уже регочуть, що

пристав на таке, а якщо відмовлюся — то й зовсім засміють і нечесним обізвуть... А що, коли?.."

Я ступив до Володьки, шепнув йому на вухо.

— Пхи! — закопилив він губу і проказав навмисне голосно, щоб усі чули: — Не треба мені твого ліхтарика. Не викручуйся, вези!

Що було робити? Довелося скоритись. І я потягнув санчата нагору.

Слідом за нами рушив і веселий, гомінкий гурт.

"Ну, зажди, зажди, я тобі колись помщуся! — закипала в мене образа на Володьку. — Ох і помщуся..."

Спершу було неважко — дорога спочатку підіймалась полого. Потім усе стрімкішала й стрімкішала. А далі й зовсім стала крута. Я спинився перепочити, ну але Володька замахав руками:

— Хіба це їзда? Я не відпочивав, коли тебе віз, і ти не відпочивай! Тягни!

Всі знову засміялися. Я також усміхнувся, аби не подумали, що образився, і потягнув далі.

Коли ж ненароком спіткнувся і мало не впав, підпихати санчата взялися дівчата. Та Володька їх відігнав:

— Ану киш! Мені ніхто не помагав, і йому не помагайте! Нехай сам...

Тепер сміх уже не вгавав. Навіть малюки-дошкільнята, які не відразу збагнули, що й до чого, теж почали хихикати, підстрибувати довкола нас. Ну просто як у цирку.

І сталася дивина! Я і сам незчувся, як розвеселився.

Що мене тоді розвеселило — і зараз не збагну. Чи то загальний сміх, чи Володьчині жарти-дотепи? А може, те, що я згарячу піддався на його підступну, але і зовсім не образливу умову. Адже лише це одне уже може розвеселити.

Де поділася моя неприязнь до Володьки, до всіх хлопців та дівчат. Сміявся разом з ними. І це навіть сили мені додало. Перекинув мотузок на груди, попідруки, напружився і почав дертися нагору. То нічого, що впрів і захекався, зате видерся без будь-чиєї допомоги. Сам!

Володька прудко підхопився з санчат.

— Ну, тепер зрозумів, чого дорога називається веселою?

Я незлобливо штовхнув його кулаком під бік:

— Зрозумів.

— Ти тільки не ображайся. Ми всіх новачків так приймаємо. Думаєш, я не тягнув санки нагору? Ого! Тобі ще повезло — я легкий. А мені попався важчий. Оно Сергій! Заледве дух не вийшов…

Я поглянув на здоровенного, опецькуватого п'ятикласника Сергія Потапенка, уявив, як Володька тягнув його нагору, І співчутливо похитав головою.

— А ти мені ліхтарика пропонував! — згадав Володька. — Коли я віз Сергія, згоден був усе йому віддати, навіть шапку, чоботи, аби він погодився злізти з санчат.

— Твої чоботи на мене все одно не налізли б, — зовсім серйозно сказав густим, як у дорослого, басом Сергій. — Ось татові взув — і то тісні…

Сміх, що починав уже згасати, вибухнув з новою силою. Сміялися всі хлопці й дівчата, й найголосніше, мабуть, я і Володька.

Дорога у провулку і справді була весела.

Але одного разу, як наступила весна і в провулку розтанув сніг, на тій дорозі сталася страшна

ПРИГОДА З КОЛЯСКОЮ

І коли б не Оксана, можливо, ніхто більше не називав би її веселою.

Якось у неділю Оксана зі своїми подружками накреслили в тому провулку на тротуарі класи і тільки хотіли почати гру — з'явився міліціонер.

— Як тебе звати, дівчино? — звернувся він до Оксани.

Вона схилила набік голову й мовби проспівала:

— Окса-ана.

— А вас? — запитав подружок.

— Мене — Олеся.

— І мене — Олеся.

— Гарно вас назвали, — сподобалось міліціонерові. — А ось те, що ви затіяли на тротуарі гру, — це недобре. Тут ви заважаєте перехожим. Малюйте класи у своєму дворі.

— Там хлопці грають у м'яча.

— А ви почекайте. Нехай вони награються, тоді ви.

— Еге, "награються"!.. У них зараз весняні канікули. Ганятимуть свого м'яча до самої ночі, — сказала Оксана.

— А ви їх попросіть.

— Уже просили. Не згоджуються.

— І все-таки тротуар — не місце для гри| — мовив міліціонер і пішов до перехрестя.

Коли він завернув за ріг вулиці, Оксана кинула в першу клітину битку — квітчастий осколок з тарілки — й пострибала на одній нозі. Потім її замінила, спочатку одна Олеся, тоді друга. Перехожим вони старалися не заважати. Як хто наближався, припиняли гру, пережидали, поки пройде.

З'явилася бабуся з дитячою коляскою — дівчата відразу ж дали їй дорогу.

Але старенька, видно, не поспішала. Вона зупинилася коло них, кивнула на коляску:

— Може, й мою онуку приймете до гурту?

— Приймемо, — хором відповіли дівчата й засміялися: бабусина внучка була ще немовля.

Старенька теж усміхнулася, сказала:

— Дякуємо вам. Тільки нехай ми ще трохи підростемо, — і рушила далі.

Дівчата знову почали стрибати.

Раптом вони почули крик:

— Ой лишенько!.. Рятуйте дитину!..

Глянули: бабуся упала на тротуар і не може підвестися. А коляска із немовлям котиться вниз до перехрестя, де мчать автомашини, мотоцикли… І нікому її спинити, бо попереду у провулку нікого немає.

Ох і налякалися подружки! Завмерли й не можуть поворухнутися. Оксана теж, як стрибала на одній нозі, то так і захолола. Проте вона перша опам'яталася, кинулась з усіх сил наздоганяти коляску, яка котилася все швидше й швидше. Ось вона поминула зачинений кіоск, ящик для піску, яким посипали взимку слизькі тротуари, одну, другу тополю. Далі росла старезна товста липа, і коляска котилася прямісінько на неї.

— Ой! — скрикнула Оксана й заплющила очі: за раз коляска стукнеться об липу й перекинеться.

Ні, не стукнулась. Лише черкнула колесом шорсткий стовбур, похилилася набік, звернула з тротуару й вискочила на дорогу.

Тоді Оксана ще хутчіше побігла, аж бант на голові розв'язався і лопотів на вітрі.

Коли коляска вже наблизилась до перехрестя, її побачили перехожі й кинулись навперейми. Та якби не Оксана, мабуть, жоден із них не встиг би спинити… Страшно навіть подумати, що могло б тоді статися…

Оксана наздогнала коляску, вхопила її за ручку й завернула на тротуар.

Сестру оточив натовп. Десь узявся міліціонер, той самий, що не дозволяв Оксані і її подружкам гратися на тротуарі.

Якась товста тьотя з сумкою подумала, що це Оксана випустила коляску з немовлям, і накинулася на неї:

— Ну й гава ти! Трохи горя не заподіяла… Дивуюсь, як батьки доручають отаким няньчити дітей!..

Оксана нічого не відповіла. Стояла біля коляски і ніяк не могла віддихатися.

Та ось до натовпу пришкандибала перелякана бабуся. Вона сильно припадала на ліву ногу.

— Ой лишенько!.. Ой горенько!.. — стогнала вона. — Де моє дитятко?..

Підійшовши до коляски, вгледіла свою внучку живу-здорову й радісно схилилась до неї:

— Ти ж моя пташечко, ти ж моя крихітко…

Бабуся заспокоїлась і розповіла, як підвернула ногу, впала й випустила з рук коляску…

Міліціонер лагідно поглянув на Оксану:

— Ось кому треба дякувати, що врятувала дитину! А ви напалися на дівчинку…

— Еге ж, їй, голубоньці, їй треба дякувати, — підтвердила бабуся.

Тьоті з сумкою стало соромно, що даремно нагримала на Оксану, і вона ніяково позадкувала з натовпу.

— Скільки тобі років? — запитав Оксану міліціонер.

— Шість, — мовила стиха.

— Так ти ж герой!

— Ні, я не герой — схиливши набік голову, відповіла вона й мовби проспівала — Я — Окса-ана.

Вона щиро здивувалася: невже міліціонер не впізнав її чи, може, так швидко забув? Таж він зовсім не давно розмовляв з нею.

Міліціонер усміхнувся.

— Так, так, Оксана… Оксана… Але ти ще й герой. Справжній герой!

"СЕРГІЄВЕ" ДЕРЕВЦЕ

знають майже всі хлопці й дівчата нашої школи і нашої вулиці.

Ще б не знати, коли Сергій Потапенко кожного стрічного веде до маленького кленка, що росте в нього біля воріт, і хвалиться: "Це моє деревце!.."

І того разу було так само. Не встиг я відчинити хвіртку, він одразу:

— Ходімо покажу…

— Твоє деревце? — здогадався я.

— Ага.

— Уже бачив… Краще поможи розв'язати задачу, в мене вона не виходить.

Але Сергій ніби й не почув про задачу.

— Ти бачив тоді, як на ньому були бруньки. А зараз отакенне листя, — він розчепірив долоню.

— І тоді, і тепер бачив.

— Та ти ж не дивився в той бік, як ішов. Я помітив… Ходімо, ходімо, не упирайся! — потягнув мене.

Довелося підкоритися, бо образиться й не допоможе розв'язати задачу. Ох і важка попалася, ніяк не розв'язується! А Сергій, хоч і задавака, математик удовий, найсильніший у п'ятому класі. Для нього будь-яка задача чи приклад — дрібничка. Одне погано: даром нікому не допоможе. Все вигоду якусь шукає. Або щоб похвалили його, або щоб чимось прислужилися, як тоді, коли залізяччя нам віддав.

— Правда, гарний? — зупинився він біля молоденького кленочка.

— Гарний, — погодився я, бо таки справді гарний: стрункий, кучерявий і зелений-зелений.

— Це мій! — запишався Сергій.

Дядько Павло — він саме йшов мимо вулицею — почув нашу розмову й зупинився.

— То, кажеш, твій кленок? — звернувся до Серія.

— Мій! — гордо кивнув головою Сергій.

— А чого він твій?

— Бо мій!.. Нам у школі сказали, щоб кожен учень осадив весною деревце, ну, я і…

— Посадив?

— Еге…

— Молодець! — похвалив дядько Павло. — Виросте кленок — красень буде на весь провулок!.. Розкажи й моєму Ігореві та ось і Романові, як треба сади ти деревця, нехай і вони посадять.

— Уже пізно. Треба ранньою весною саджати, колії на деревах ще немає листя, — зі знанням справи пояснив Сергій.

— Не тільки весною, можна й восени, — зауважив дядько.

— Правильно, можна й восени, коли опаде листя, — погодився Сергій. — А саджати дерева дуже просто… Попросив я тата дістати

саджанець, він дістав, викопав отут ямку, поставив у неї деревце, загорнув землею…

— Стривай, стривай! — перепинив його дядько Павло. — Щось я тебе не зовсім розумію… Ану, ясніше роз-тлумач: хто копав, хто ставив, хто загортав?

— Як хто? Кажу ж — тато, — серйозно відповів лев Сергій.

Дядько Павло посміхнувся й далі почав розпитувати:

— А тепер ти доглядаєш кленочок?

— Авжеж доглядаю. Якщо тато чи мама забудуть полити його, я нагадую. А ще наказую бабусі дивитися, щоб його не зламали.

— Ха-ха-ха!.. — засміявся дядько Павло. — Ну й від жартівник ти, хлопче, ну й фантазер!.. Подумати тільки — його деревце!.. Ха-ха-ха!..

— Еге ж, мій кленок! — Сергій здивовано втупився у дядька Павла, не міг збагнути, що його розсмішило.

Тоді не втримався і я, теж зареготав, та так голосно, що аж горобців сполохав з паркана.

Сергій насупився, поглянув сердито на нас, пробурмотів:

— Не розумію, що тут смішного…

А нам стало ще смішніше.

Він образився й перевальцем попростував у двір.

Після цього я, звичайно, більше не наважився просить його допомогти розв'язати задачу. Пішов до Ігоря, і ми вдвох розв'язали її.

ДРУЗІ,

я так розумію, це коли один одному віриш, один одного шануєш, завжди виручаєш з біди і нікому не даєш покривдити. А ще друзі повинні бути вірними, чесними і справедливими.

Саме такими друзями були й ми з Ігорем Дзьобиком.

Правда, недавно я був засумнівався в його дружбі.

Сталося це в кінці червня, перед самим моїм днем народження.

Щоранку цього дня мама пекла великий смачний пиріг з полуницями, я запрошував своїх товаришів зі коли і з двору. Ми їли пиріг, цукерки, горіхи, пили шоколад, чай, грали в усякі цікаві ігри й дивилися телевізор.

А ще тато, мама і Оксана вручали мені подарунки. Що збиралися подарувати цього року тато й Оксана, не знав. Мама ж хотіла (Оксана сказала по секрету) купити роликову дошку, бо у багатьох хлопців, і в Ігоря теж, є роликові дошки, а в мене немає.

З нетерпінням чекав я дня мого народження.

Несподівано маму послали по роботі в термінове Відрядження. Мама обіцяла повернутися до неділі — саме на неділю випав у цьому році мій день народження. І раптом вона зателефонувала в четвер увечері й сказала, що змушена затриматися у відрядженні. Вона заздалегідь привітала мене і, як завжди, попросила допомагати татові по господарству й не кривдити Оксану.

Я радий був, що мама привітала, подякував їй за те і пообіцяв поводитися добре. А потім мені стало сумно. Це ж, якщо мама не повернеться, не буде смачного пирога, не буде таких, як завжди, веселощів і роликової дошки теж не буде.

У п'ятницю Ігор і Володька, тільки побачили мене, одразу помітили, що я засмучений, і почали розпитувати — чому? Я розповів.

— Було б чого журитися! — сказав Ігор. — Ну, і не буде пирога, й не треба. Обійдемося без нього. А веселощі будуть, не хвилюйся! Хіба ми коли-небудь нудьгуємо, як збираємося разом? Ось тільки роликову дошку тобі доведеться почекати, мабуть, аж до наступного дня народження...

— А може, мати привезе її з відрядження! — висловив своє припущення Володька.

Словом, хлопці втішали, як могли, і я повеселішав. Знову нагадав їм, щоб вони не забули, прийшли до мене в неділю. Запросив ще й інших своїх друзів та приятелів.

Кажу — повеселішав. Правильно. Але ненадовго...

У суботу заходжу в клас, бачу — Ігор з Володькою розглядають щось у картонній коробочці. Побачили мене, одразу закрили її і сховали в парту.

"Чого це вони від мене криються?" — здивувався я.

Підійшов зніяковіло до них, запитав:

— Що там у вас?

— Де? — повернувся до мене Ігор.

— У коробочці, яку ви заховали в парту.

— А-а… — зам'явся він і перевів розмову на інше: — Мати більше не дзвонила?

— Не дзвонила! — розсердився я і відійшов, ображений.

"Подумаєш, знайшли якийсь непотріб і не хочуть показувати… Ну й милуйтеся ним самі, мені байдуже…"

Проте, якщо сказати відверто, було зовсім не байдуже. Не тому, що хотілося побачити, що в них у коробочці. Воно мене не дуже цікавило. Я обурився тим, як хлопці повелися зі мною.

Надто було образливо на Ігоря: найближчий друг — і щось приховує від мене. І з ким? З Володькою, з яким приятелює усього кілька днів і то завдяки мені, бо це ж я їх здружив, запросивши обох до себе на день народження.

Ні, я не сердився, що Ігор заприятелював з Володькою. Ну, заприятелював, так заприятелював, хто заборонить? Володька — хлопець нормальний. Вчиться добре, веселий, справедливий. За це всі його люблять і обирають то ланковим, то старостою класу. А ще й спортсмен. Ніхто в класі не вміє так виконувати різні вправи на турніку, як він. З ним цікаво приятелювати. Але ж і старих друзів забувати не можна!..

На всіх уроках я сидів мовчки, хоча Ігор і пробував завести зі мною розмову. І під час перерв теж уникав його. А Володька — той сам обминав мене, певно, відчув, що завинив, і йому було соромно.

Після уроків я довго блукав дніпровськими схилами і гадав: заспокоюся, забуду образу. Та чомусь все одно не міг ні заспокоїтися, ні образу забути.

Коли повертався під вечір додому, наткнувся на Сергія Потапенка, який поливав з відра кленочок. Мабуть, все-таки зрозумів, чого ми з дядьком Павлом сміялися, як він хвалився деревцем. Тепер Сергій сам доглядає його. І перестав гніватися на нас з дядьком Павлом.

— Ти в кіно був? — запитав Сергій, побачивши в мене портфель.

— Ні, ходив понад Дніпром. Чогось голова розболілась на уроках.

— Хочеш, таблетку винесу?

— Не треба. Сама перестане.

Сергій вилив під кленочок усю воду, поставив на землю відро.

— Що, в тебе іменини?

— Звідки знаєш?

— Ігор і Володька казали, що ти їх запросив до себе на завтра.

— Та запросив… — скривився я. — Хочеш, приходь і ти. Тільки пирога не буде. Мама у відрядженні.

Мені хотілося розповісти Сергієві про Ігоря і Володьку, але я стримався. Ще подумає — розкис, нюні розпустив… Поговорили про те про се, і я пішов додому.

У нашому дворі на асфальті було намальовані пройдою великі криві класи. Перед ними, як журавель одній нозі стояла Оксана з биткою в руці. Побачила мене, вигукнула:

— Ага, а я щось знаю!

— Ну, і знай собі на здоров'я, — відмахнувся я.

Але Оксана не вгамувалася і далі, неначе папуга вигукувала: "Ага!.. Ага!.. Ага!.." Одначе, що вона знала не казала. І тільки тоді, коли я вже заходив в під'їзд, крикнула:

— Он Ігор з Володькою казали… — і затнулась.

Мене її слова ніби лозиною шмагонули.

Повернувся, підійшов до неї і загрозливо спитав:

— Що вони казали?

Та Оксана, зморщивши свого гострого носа, відказала єхидно, щоб подратувати мене:

— А нічого!

Я спересердя штовхнув її. Вона стала на обидві ноги, показала мені язик, кинула битку в найдальшу клітинку-клас і застрибала, приспівуючи:

— Ромко-дурко! Ромко-дурко!..

— Ось я тобі дам "дурка"! — кинувши портфель, погнався я за нею.

Мабуть, добряче відлупцював би, та раптом у двір на повній швидкості заїхав Ігор на роликовій дошці. Він, хвацько розвернувшись, зіскочив з дошки й підштовхнув її до мене.

— Ну, як? Скажи, гарна, хоч і саморобка?

Очі його світилися захоплено.

Я пригадав Сергія Потапенка, коли той хвастався кленочком, і зневажливо відповів:

— Так собі… Бувають і кращі…

Навмисне не похвалив, щоб не задавався. А насправді вона була просто чудова: всі чотири коліщата в підшипниках, обтягнуті пругкими гумовими обідками, зручна, лише не пофарбована дощечка для ніг.

— Та ти придивись, придивись! — не відставав Ігор. — Такої ні в кого нема!

— І навіщо вона тобі? У тебе ж є уже одна. — Нічого, — усміхнувся Ігор, — і ця теж знадобиться.

— А де ти її взяв?

— Зробив.

— Сам зробив? — не повірив я.

— Ні, не сам. Дехто помагав… — мовив загадково. — Залишилося тільки дощечку пофарбувати. Тобі який колір більше подобається — червоний чи зелений? Володька каже, що зелений буде гарніший.

"Ясно, ясно, хто йому помагав..." — здогадався я.

І таке зло мене взяло...

— То й цілуйся зі своїм Володькою! — процідив і крізь зуби, підхопив портфель і подався до під'їзду.

— От дивак! — прокричала мені вслід Оксана. — Ромко-дурко!

Тата дома не було. На столі лежала записка — пішов у гастроном за покупками.

На плиті у каструлі стояв ще теплий борщ, на сковорідці — котлети. Це тато сам приготував. Він у нас чудовий кулінар, уміє не гірше мами готувати різні страви. Однак їсти мені не хотілося, хоч від ранку не їв. Сів за уроки. Але в голову нічого не йшло, і я відклав книжки.

Згадав про Оксану. Треба піти до неї і випитати, що їй наговорили про мене Ігор з Володькою.

Та Оксани у дворі вже не було. Подружки сказали: пішла з Ігорем до Володьки.

Знову Володька... Відчув, що можу зненавидіти його. Всі прикрощі почалися через нього, тільки через його.

Темніло. Оксані пора бути вдома, а її все нема й нема. І чого ото попленталася до Володьки?

Я неквапливо йшов вулицею, сподіваючись зустріти Оксану, коли вона повертатиметься додому. Раз пройшовся, вдруге, втретє — а сестри все немає!

Уже зовсім стемніло. Що робити? Тепер мені від тата перепаде. Може, зайти до Володьки? Але дуже не хотілося його бачити.

Володька жив на першому поверсі. Вікно його кімнати світилося, через відчинену кватирку долинали голоси.

Цікаво, про що вони розмовляють?

Я підійшов до вікна, вхопився за карниз, підтягнувся й зазирнув у кімнату.

"О-о, і Сергій там! І його, бач, заманили..."

Оксана стояла біля хлопців, тримала в руці якийсь паперовий згорток. Вона щось сказала, і всі засміялися. Я не почув її слів, але чомусь був певен, що вони кепкують з мене. Від пекучої образи хотілося крикнути їм щось зле, дошкульне...

Грюкнули вхідні двері. Я відскочив од вікна, перебіг на протилежний бік вулиці й сховався в тінь під деревами. Не піду до Володьки! Чекатиму, поки Оксана сама вийде.

Незабаром на вулиці появилися всі четверо. Вони зупинилися біля під'їзду, про щось пошепотілися, ніби змовники, і розійшлися: Володька вернувся додому. Сергій пішов тротуаром праворуч, а Ігор з Оксаною — ліворуч, до нашої вулиці.

Почекавши трохи, пішов додому і я.

На кухні тато викладав із сумки пакунки, пакети, кульки.

— Пізненько гуляєте, — дорікнув мені.

Оксана крутилася біля тата. Обмацувала кульки, розгортала кожен пакунок. Робила вона це з таким виглядом, ніби все куплено не для моїх, а для її іменин і за її замовленням.

— Годі, годі вже тобі, сороко, зазирати! — сказав тато. — Давайте швиденько повечеряємо і — в ліжко, завтра встанемо раніше.

Вночі я довго не міг заснути, перевертався з боку на бік, зітхав і думав про Ігоря та Володьку.

Ні, не чесно, не по-товариському вони поступають. І чого? Що я їм заподіяв?.. Жаль, звичайно, але тепер, мабуть, доведеться шукати собі інших друзів — добріших, надійніших...

Заснув, як на вулиці вже перестали ходити трамваї й тролейбуси.

Вранці мене розбудив знайомий смачний запах. Підвів голову з подушки, глянув крізь відчинені двері в сусідню кімнату — і очам своїм не повірив: там на столі стояло блюдо з великим пирогом, що пахнув на всю квартиру, а поруч з ним — кришталева ваза з червоними і білими тюльпанами.

"Мама приїхала!.." — подумав я і з радості вмить підхопився з постелі, кинувся на кухню, звідки чулося дзенькання посуду.

Мами на кухні не було. Оксана мила тарілки, стоячи біля мийки на табуреточці.

— А де мама? — запитав.

— Як де? Хіба не знаєш? — Оксана зовсім по-дорослому, ніби мама, звела догори брови — У відрядженні.

— Не обманюй! Вона приїхала.

— Тобі, мабуть, приснилося.

— А ось і не приснилося! Пиріг, пиріг хто спік?

— Тато. Це тобі від нього подарунок.

— І квіти, скажеш, тато поставив на стіл? — все ще не хотілося вірити, що мами немає вдома.

— Ні, квіти я принесла. Випросила вчора для тебе у Сергія. У нього в саду багато-багато тюльпанів.

Приємно було, що тепер буде на моїх іменинах пиріг, що Оксана подарувала квіти. Та водночас і прикро, що мама все-таки не повернулася додому.

Присів на табуретку біля вікна, за яким світилі уже височенько в небі сонце. Оксана зиркнула на ме не, певно, сподівалася, що буду її розпитувати. Але і мовчав. Знаю свою сестричку, добре знаю — мені краще помовчати, тоді вона не витерпить і сама все розкаже. Так і вийшло.

— Ромцю, ти більше нічого не побачив? — запитала вона невдовзі.

— Ні. А що?

— Піди подивись у нашій кімнаті.

Я зайшов у кімнату і побачив біля свого ліжка роликову дошку — ту саму, яку мені вчора показував Ігор, тільки тепер вона була пофарбована в зелений колір.

На дошці лежав голубий конверт. Я відкрив його, там була записка:

"Дорогий Ромцю!

Вітаємо з днем народження!

Ми вирішили самі змайструвати й подарувати тобі роликову дошку, яку ти так хотів.

Катайся на здоров'я і не сердься, що таїлись від тебе! У коробці, яку сховали в парту, були коліщата для дошки.

До тебе прийдемо в призначений час.

Сергій теж прийде і принесе обіцяну стрілячку.

Так що чекай.

Ігор і Володька".

Я стояв з запискою в руці, милувався роликовою дошкою і мало не плакав.

Ну, як же я міг погано думати про свого найближчого друга Ігоря, про Володьку і про Сергія?! Не треті, не треба мені шукати інших друзів! Вони в мене є — справжні, добрі!

НАЙВАЖЧИЙ ПРЕДМЕТ

для мене, як уже казав, математика. Через неї мав самі прикрощі ще з першого класу.

Коли я пішов до школи, то читати, писати, малювати навчився швидко, а ось рахувати… З усіх предметів одержував п'ятірки й четвірки, з математики — лише трійки. Тому з самого початку і не полюбив її.

А коли не любиш якийсь предмет, то, — ви ж самі знаєте, — не дуже хочеться і вчити його.

Так було і в мене.

Часом, щоб не морочити голови над класним чи домашнім завданням, списував в однокласників уже готовеньке. Не розумів тоді, що цим тільки гірше собі коїв. Бо пізніше, як почали вивчати складне додавання й віднімання, а потім множення та ділення, я і зовсім заплутався.

Тато часто й подовгу сидів зі мною, допомагав робити приклади, розв'язувати задачі й завжди дивувався, що я такий нетямущий.

Навесні минулого року він уперше повів мене показати свій завод.

При вході стояв здоровенний стенд з портретами заводських ударників праці. Там був і тата портрет.

Як подивилися ливарний, свердлильний, штампувальний та інші цехи, пішли в інструментальний, де тато працював.

— О, до нас прибуло поповнення, — вгледівши мене, сказав майстер.

— Ні, ні, ще не прибуло, — усміхнувся тато. — Ось по як закінчить школу, тоді, може, й прибуде. А зараз тільки ознайомиться із заводом.

Надходив час приступати татові до роботи. Він хотів провести мене до прохідної, але я попросився ще побути з ним.

— Добре, сідай отам, коло верстата, — показав на ящик з якимись довгастими залізяками, — і почекай, я піду переодягнуся.

У синьому комбінезоні тато став схожий на тих робітників, яких малюють у книжках і на плакатах.

— Ось я беру оце поросятко, — сказав тато і взяв із ящика важку залізяку, — й спробую виточити з нього важливу деталь.

— Що це? — запитав я, кивнувши на ту залізяку.

— Заготовка, — пояснив тато.

Він уклав заготовку у верстат, міцно її затиснув, а потім дістав із шафки креслення на синьому папері — калькою називається, — уважно розглянув його і почав щось писати олівцем у блокноті.

Я поцікавився, що він пише.

— Обчислюю розміри деталі.

— Хіба й токареві треба обчислювати?

— Авжеж. І добре треба знати це діло. Без нього тут ніяк не обійдешся!

Далі тато увімкнув верстат, обережно підвів до заготовки різець. Тільки-но він торкнувся металу, як з-під нього вилетів, сипонув цілий рій іскор, потекла тоненька кручена стружка, а чорну заготовку оперезав ріблястий поясок.

Тато кілька разів зупиняв верстат і заміряв на заготовці всілякі вирізи, більші й менші, спеціальними токарськими приладами — штангенциркулем і мікрометром.

Врешті, хитромудра, з численними заглибинами й Колінцями деталь була готова. Тато вийняв її з верстата й поклав, щоб вона охолонула.

Підійшов майстер і теж заміряв деталь. Він схвально прицмокнув язиком і попросив тата показати іншим токарям, як треба виготовляти такі деталі.

Коли його обступили токарі, я, щоб не заважати, тихенько подався до виходу. Мені було дуже приємно, що тата поважають, цінують на заводі. І я дав собі слово: як закінчу школу, також вивчуся на токаря й піду працювати на "Арсенал".

"Але ж токареві треба вміти добре обчислювати..." — згадав я.

І вирішив узятися за математику. Спочатку добре вивчив таблицю множення, правила. Потім, закінчивши третій клас, під час літніх канікул поробив усі приклади, розв'язав усі задачі з підручників для першого, другого й третього класів.

І все перемінилося...

У цьому році ще в першій чверті почав одержувати математики четвірки, іноді навіть п'ятірки. А трійки — жодної!

Тато бачив, як я стараюся, хвалив. А мама пообіцяла: якщо в мене в четвертому класі з математики буде четвірка, вона мені подарує фотоапарат, про який я мрію вже давно.

Коли на останньому уроці нам видали табелі, я навіть забув свого сховати в портфель — так і подався додому, тримаючи його в руці.

Мама, тільки побачила мене, відразу про все догадалася.

— Що, чотири? — запитала, усміхаючись задоволено.

— Чотири! Ось подивись! — я простягнув їй табель.

— Молодець, синку! Молодець! — погладила по голові, як маленького.

— Тепер і фотоапарат йому подаруєш? — не забула нагадати мамі Оксана.

— Звичайно. Пообіцяла, значить, подарую. Який ти хочеш?

— "Зеніт" або "Горизонт"…

— Прийде батько з роботи, підемо всі разом купувати.

Я ніяк не міг дочекатися тата. Цікаво, що він тепер скаже? Адже він так гнівався на мене за математику.

Врешті клацнув у дверях замок. Тато.

— А в Романа чотири з математики! — не встиг він ще і в кімнату зайти, сповістила йому Оксана.

— Що, що? — нахилив тато до неї голову, ніби недочув.

— В Романа, кажу, з математики чотири, — повторила Оксана.

— Невже? — надто голосно вигукнув тато, і я зрозумів: це для нього не новина. Або він був упевнений, що я одержу саме таку оцінку, або уже встиг звідкись довідатись про неї.

— Покажи, Ромо, табель, покажи! — не вгавала Оксана.

Я мовби нехотя взяв зі столу табель, показав.

— Ти диви, і справді чотири! — підняв брови тато.

Потім ураз посерйознішав, простягнув мені руку.

Я стояв непорушно, бо ще ніколи він не поводився зі мною так по-дорослому.

— Ну, давай, давай, руку! — усміхнувся тато.

Я нерішуче подав.

Він міцно-міцно потиснув її й сказав, як і мама:

— Молодець, синку! Молодець! Тепер я вірю: з тебе вийде токар, неодмінно вийде.

Від себе тато мені нічого не подарував. І нехай. Те, що він потиснув мені, як дорослому, руку й сказав, що вірить у мене, було дорожче за всякий подарунок.

ЯК ГОРОБЕЦЬ ПЕРЕМІГ ОКСАНУ,

про те знає весь наш будинок, усі наші друзі й приятелі. Почалося це ще взимку.

— Дзінь-дзінь-дзінь... — почули ми з Оксаною якось рано-вранці крізь сон стукіт у шибку і прокинулись.

Поглянули у вікно й побачили за склом горобця.

Горобець, видно, теж помітив нас. Повертів головою, знову застукотів дзьобом.

— Мамо! — погукала Оксана.

— Чого, доню? — обізвалася з кухні мама.

— До нас горобчик проситься!

Мама зайшла в кімнату. А горобець ще настирливіше торохтить у шибку.

— Упусти його, мамо. Змерз бідненький…

— Та ні, — сказала мама, — то він їсти хоче. Хуртовина позамітала снігом пташиний харч. Встань, сипни йому пшона.

Оксана принесла з кухні в жмені пшона, залізла на підвіконня. Тільки висунула з кватирки руку, горобець — пурх! — і полетів. Але недалеко. Сів на карниз сусіднього будинку. А коли Оксана висипала пшоно на жестяний віконний козирок і відійшла од вікна, повернувся й заходився дзьобати.

З того дня горобець щоранку стукав у шибку, вимагав, щоб його нагодували. І Оксана залюбки годувала, хоча й сердилася, що він жаднюга і розбишака: поки сам не насититься, жодної пташки не підпустить. Ні своїх родичів — горобців, ні синичок, ні чечіток, ні чижів, які також не відлетіли на зиму в теплі краї і тепер не могли роздобути собі харч. Раз бачила — навіть великого сизого голуба прогнав, коли той хотів поласувати смачною гречаною кашею.

Настала весна. Розтанув сніг. Дерева одяглися в зелене вбрання. А незабаром поспіли ранні полуниці і черешні.

І одного ранку, коли Оксана, як завжди, вранці хотіла почастувати горобця крихтами з булки — він їх найбільше любив, — тато сказав:

— Годі розбещувати його. Уже давно минули холоди. Тепер нехай сам добуває собі їжу.

— Добре, я більше не буду, — пообіцяла Оксана.

Та горобець, мабуть, уже встиг розледачіти. Не полетів шукати харч, як інші птахи, а до самого вечора просидів на дереві біля вікна, все ждав — коли ж погодують. І, звичайно, надаремно: Оксана не дала йому їсти.

Наступного ранку, ще навіть як слід не розвиднілося, горобець нетерпляче застукотів у вікно.

Оксана прокинулася, відігнала його, лягла досипати. І тільки-но здрімнула, горобець знову розбудив її. Вона ще раз відігнала. Все одно не послухався — уперто видзвонював у вікно. Зголоднів, певно, дуже. Проте Оксана не дала йому їсти і цього разу.

Третього ранку горобець уже не стукав.

— Нарешті зрозумів, що треба самому трудитися. Тепер десь літає, шукає харч, — сказала мама.

І все-таки ми не зовсім вірили, що він більше до нас не постукає, весь час поглядали на вікно: чи не з'явився?

Ні, не з'являвся.

Але надвечір тато раптом покликав нас до відчиненого вікна:

— А йдіть-но сюди! Погляньте, де ваш розбишака прилаштувався.

— Де, де? — підбігли ми до вікна.

— Он, біля гнізда сидить, — показав тато на ластів'яче гніздо під карнизом сусіднього будинку.

— Ага, бачимо. А чого він там сидить?

— Ясно чого! Щоб ластівки його годували.

— Як це? — не зрозуміли ми.

— А ви придивіться пильніше.

Спершись ліктями на підвіконня, ми почали спостерігати за горобцем.

Він, прилаштувавшись біля ластів'ячого гнізда, в якому були маленькі ластів'ята, сидів сумирно, навіть голосу не подавав. Та коли до гнізда підлітали дорослі ластівки з поживою, вихоплював її у них із дзьобиків. Вони ж немовби й не помічали, що то не їхнє дитя, а злодюжка-горобець. Знову летіли за поживою.

— І як йому не соромно! — обурювалася Оксана. — Що ж тепер робити?

— А те, що треба, мабуть, тобі знову його годувати, поки пташенята підростуть і вилетять із гнізда, — сказав тато.

— Не хочу, не хочу більше годувати! Він — лінько і нахаба.

— Це так. Але ж коли ми не віднадимо горобця од гнізда, ластів'ята загинуть. Чуєш, як жалібно вони пищать? Просять їсти, а через нього їм нічогісінько не попадає.

Довелося Оксані послухатися татової поради — іншого виходу не було.

І хоч як вона сердилася на горобця, однак годила йому, наче своєму улюбленцеві. Щоранку сипала на віконний козирок пшоно, гречану кашу, крихти хліба, аби лише горобець не кривдив маленьких пташенят. Та все нахвалялася:

— Ну, зачекай, зачекай! Нехай тільки ластів'ята підростуть і вилетять із гнізда. Тоді я тебе й близько підпущу до вікна. Знатимеш!..

Тільки ні Оксана, ні я так і не дочекалися, коли пташенята залишать гніздо. Незабаром тато відвій нас у село Калинівку до своїх батьків — до дідуся Антоні і бабусі Марії. А нахабу-горобця годувати довелося мамі…

КАЛИНІВКА,

де живуть дідусь Антон і бабуся Марія, знаходиться на Полтавщині, за двісті кілометрів од Києва. Їхати туди можна поїздом і автобусом. Найкраще, звичайно, автобусом. Що поїздом! Сидиш увесь час, ніби дома на канапі. Радіо говорить або грає, чай тобі подають. Навіть забуваєш, що кудись їдеш. Інша справа — автобусом. Мчить він трасою, як на крилах. То на підгірок раптом вилетить, — тоді так і притисне усіх до крісел, то в долину зненацька пірне, від чого аж у грудях похолоне. Через великі вікна видно все довкола, і здається, мовби не шофер веде машину, а ти сам нею кермуєш. Тільки шини шурхотять по асфальту та вітер висвистує.

У автобуса й зупинок більше, ніж у поїзда, і стоїть він на них довше. Можеш вийти, роздивитися довкола, купити щось. Хочеш черешень або вишень, недавно зірваних у саду й заплетених красиво на паличці, — купуй черешні або вишні. А закортить жовтої диньки чи кавунця, червоного як жар, — можеш купити диньку чи кавунець.

Цього разу ні динь, ні кавунів не було. Ще не поспіли. Черешень і вишень не хотілося, удома наїлися. Купив нам тато на автостанції Пирятин гарячих пиріжків і морозива — смачного, якого в Києві ми ніколи не їли.

Коли автобус зупиняється в Калинівці, то завжди дивуєшся: як швидко приїхав. А про поїзд такого не подумаєш, дарма що він швидше сюди приїздить.

Калинівка невелика, але дуже гарна. В селі є річка з островом, міст через річку, ліс, левади, лелечі гнізда, старезний, з обласними крилами, вітряк на пригірку. А ще — школа, клуб, магазин, еталон, сади, пасіка, різні ферми, комори і навіть коні.

Дідусева й бабусина тата стоїть неподалеку і ід річки і лісу.

Коли ми увійшли у двір, бабуся Марія саме годувала курей. Вгледіла нас, висипала їм одразу весь харч з підситка, кинулася до нас.

— Мої ж ви діточки, мої внучаточка! Діждалася, діждалася-таки!

Дідусь Артем почув бабусині радісні вигуки, вийшов із хати, усміхався привітно.

— У добрий час! — мовив і потиснув усім нам руки: спочатку татові, тоді мені й Оксані.

— Ви ж з дороги голодні! — забідкалася бабуся. — Ходімо, я вас погодую. Що вам, сметани, молочка чи медку?..

— Ми зараз не хочемо їсти, мамо, — сказав за всіх тато. — Підкріпилися в дорозі.

Бабуся завжди так, я вже знаю її. Тільки хто завітає до них, — рідний, знайомий чи й зовсім незнайомий, — зразу хоче погодувати.

— Надовго, сину? — запитав дідусь, ведучи нас до хати.

— Вони на ціле літо, — кивнув на нас тато. — А я сьогодні ж і поїду.

— Отакої! — сплеснула руками бабуся. — І не думай, Дмитрусю. — Це вона так називає тата — наче маленького хлопчика. — Нікуди тебе не пущу!

— Треба, мамо, треба. Завтра на роботу. Приїдемо з Лідою до вас відпочивати аж через місяць, у відпустку.

Я вже кілька разів гостював у Калинівці під час літніх канікул. Оксана — вперше. Їй тут одразу дуже сподобалося, бо все було незвичне й незвичайне.

Двір покритий не асфальтом, як у Києві, а м'якенькою кучерявою травою. У кінці подвір'я біля розлогої гіллястої шовковиці стояла під шиферним дашком чудернацька, схожа на верблюда споруда з високою закіптюженою трубою-димарем, що стирчав просто в небо. Такі споруди-пічки в селі називають кабицями. На них улітку варять і смажать, печуть млинці й прісні коржі. За хатою до самої річки простягався город, на якому росли картопля, кукурудза, соняшники, буряки, морква, редиска, огірки, гарбузи, квасоля, горох, мак, кріп, петрушка і ще багато-багато всякої зелені. Мали дідусь та бабуся і свій невеликий яблуневий садочок та пасіку з п'яти вуликів. А як відчиниш хвіртку і вийдеш з двору, попадеш на зелену леваду, де пасуться припнуті телята й кози. Далі, за левадою, розпростерся великий ліс.

Оксана стояла, роздивлялася довкола й не знала, з чого їй починати: стільки було всіляких принад. Можна піти під шовковицю й назбирати у траві солодких фіолетових ягід, що нападали з дерева, або нащипати з

кущів під парканом червоних і жовтих порічок, чи нарвати в городі зелених стручків гороху. Можна також покопатися в купі піску біля недавно почищеного колодязя, а ще погратися з смугастим котом Тигриком, який дрімав на собачій будці...

Та ось вона побачила за двором прип'яте до кілка руде теля. Це дідусів і бабусин бичок. Відчинила хвіртку, побігла до теляти. Їй захотілося погладити його лискучу шию. Але як тільки Оксана простягла руку, бичок брикнув задніми ногами й відскочив убік. Від несподіванки Оксана злякалася і мало не впала. Потім обоє стояли непорушно й боязко дивилися одне на одного.

Бабуся, пораючись біля кабиці, бачила те і голосно розсміялася. Тоді Оксана вдала, що нічого з нею не трапилося, прибігла до бабусі й сказала, що хоче допомагати їй готувати обід.

— Ах ти ж моя помічниця! — притиснула бабуся до себе Оксану й поцілувала в щоку. — Добре, внучечко, підкладай у кабичку хмиз.

Оксана ламала сухі тоненькі гілочки й кидала у пічку. Вони, потріскуючи й розкидаючи жаринки, весело і яскраво горіли.

Коли пообідали й провели тата на автобус, дідусь ліг у садку біля вуликів відпочивати, а бабуся повела нас з Оксаною до лісу.

У лісі приємно пахло сосновою живицею, різними квітами і травами. На деревах співали пташки, звідусюди сонно тюрлюкали цвіркуни.

Нараз перед нами пролетів метелик, такий барвистий, що Оксана аж скрикнула від захоплення й побігла за ним. Але метелик летів усе далі й далі, і його ніяк не можна було наздогнати.

Бабуся покликала Оксану й сказала:

— Ніколи не біжи за метеликом у лісі, а то заблудишся.

— Добре, не буду, — пообіцяла вона й показала на великого крислатого дуба посеред галявини. — О, погляньте, яке красиве дерево!

— То дуб, — пояснив я. — Дідусь каже, що йому вже більше як триста років.

— Так це ти його жолуді привозив мені торік?

— Його. Він називається партизанський, бо в його дуплі партизани у війну ховали зброю і харчі.

— А ото теж дуб? — знову показала Оксана на інше, також велике й красиве дерево.

— Ні, то клен. Хіба не бачила в Сергія за дворе його кленка?

— Бачила. Але там маленький, а це дорослий.

— Не дорослий, а старий, — поправив я її.

— А то ялинка, я знаю! — зраділа Оксана, угледівши за галявиною знайоме деревце. — Тільки вона без прикрас, не така, як на Новий рік.

Ми вийшли на велику трав'янисту просіку.

— О, уже й суничкі появилися, — нахилилася бабуся й зірвала у траві кілька ягідок. — Беріть покуштуйте.

Накуштувалися ми з Оксаною пахучих і солодких ягід досхочу. Бабуся ж не хотіла їсти суниці, бо вони їй, сказала, минулого року оприкріли. А може, то вона тільки прикидалась, що не хоче, як ото

колись і мама від цукерок "Пташине молоко" відмовилася… Збирала ягоди і всі віддавала нам: спершу — Оксані, потім — мені, і знову — Оксані, тоді — мені…

Додому повернулися увечері, як сонце ось-ось мало закотитися за горизонт. Притомлені, але дуже задоволені мандрівкою.

…У дідуся та бабусі, крім теляти, бджіл, курей і кота Тигрика, про яких я уже згадував, є ще корова і собака Лиско. Ну, бджоли як бджоли, кури як кури і корова так само. Нічого цікавого. А от собака, кіт і теля в них особливі.

Ми звикли, наприклад, вважати, що собака і кіт — запеклі вороги. А дідусів та бабусин

ЛИСКО І ТИГРИК

були великі-великі друзі.

Лиско — звичайний собі собака-дворняга. Сірий не сірий і рудий не такий. Капловухий, з білою зіркою на лобі й дуже кудлатий — як вівця. На ньому завжди сила-силенна реп'яхів, якірців, стрілок… Без них навіть важко уявити Лиска. По тому, що на нього начіплялося, можна відгадати, де він бігав.

Натурою Лиско непосидючий. Все шастає, до всього принюхується. А що вже любить ганятися за автомашинами та мотоциклами! Сусідські собаки пробіжать трохи й повернуться. Він же до самого мосту мчить, ніби його хтось за мотузок тягне. Ганяється також і за курми та гусьми, за що йому вже не раз перепадало від бабусі.

Тигрик з'явився у дідуся та бабусі після того, як пропала стара кішка.

Ніхто, мабуть, так не радів йому, як Лиско. Коли бабуся зайшла з Тигриком у двір, Лиско трохи не збив її з ніг. Стрибав, скавучав, гавкав. А що вже хвостом метляв — дивно, як він тільки не відірвався у нього!

Назвали кошеня Тигром тому, що воно було смугасте і люте.

Що кошеня люте, переконались одразу.

Бабуся, тільки-но ступила з ним на ганок, заходилася пригощати його молоком.

Доки кошеня принюхувалося та вибирало, з якого боку краще підступитися до мисочки, Лиско відштовхнув Тигрика й безсоромно почав хлебтати молоко сам.

За таке нахабство він зразу ж поплатився. Кошеня раптом зігнулося дугою, розпушило хвіст, чмихнуло чудернацько і дряпнуло кігтями пса по морді.

Лиско відскочив, заскавучав од болю і того дня уже більше не підходив до Тигрика. Лише поглядав на нього ображено та зализував на носі подряпини.

Проте це не привело до ворогування між Лиском і Тигриком. Незабаром вони подружили.

З чого почалася їхня дружба, невідомо. Можливо, відтоді, як сусідський собака напав на Тигрика, а Лиско прогнав розбишаку з двору. А може, ще й раніше, коли Тигрик відступив Лискові куряче крильце, яке дала йому бабуся. Хто його знає!..

Дружба між ними з коленим днем все міцніла. Їли удвох із череп'яної миски. Так вилизували її — мити не треба було. Поївши, кошеня само вмивалося, облизувало й Лиска.

Поділився Лиско і своїм житлом. Сам лежав у будці в холодку, а Тигрик тут же, на дашку, дрімав проти сонця.

Щоправда, Лиско мало лежав, він більше бігав по дворах, городах та садах. Не раз кликав з собою і Тигрика. Але той злазив з будки тільки тоді, як дідусь і бабуся сідали за стіл або Лиско приносив додому що-небудь смачненьке.

Варто було Тигрику заночувати в хаті, як Лиско скімлив уранці під дверима, заглядав у вікна, стаючи на задні лапи, аж поки його приятеля випускали надвір. Коли ж Тигрик не хотів виходити, убігав у хату і витягав його з-під припічка.

Але все це дрібнички, як рівняти з тим, що зробив Лиско потім для свого друга.

Того року, як це сталося, над Калинівкою проходили часті грози. І ось одного разу під час великої грози, коли небо палахкотіло від блискавок і стрясалося від грому, дідуся і бабусю спіткало лихо. Блискавка запалила хату.

Хоча на землю ринули такі потоки, що гілля на деревах пригиналося, вогонь не згасав, бо хата була стара й суха, ніби трут.

Дідусь і бабуся ледве встигли вибігти надвір, прихопивши з собою лише деякі речі. Стояли під зливою і з жалем та розпачем дивилися, як вогонь пожирає їхнє житло.

Збіглися люди, приїхала колгоспна пожежна машина. Однак вони були безсилі погасити пожежу.

Враз бабуся відчула, як її щось лизнуло по руці. То був Лиско.

Спершу вона подумала, що це він із співчуттям до неї, і вдячно погладила його по мокрій голові.

Та Лиско не заспокоївся на тому. Він почав смикати бабусю за спідницю, протяжно й жалібно скімлити.

Тоді бабуся поглянула на нього й усе зрозуміла: Лиско запитував, де Тигрик.

До цього він уже оббігав усе дворище, обнюхав клунки, які винесли з хати дідусь і бабуся, але дружка свого не знайшов.

В одну мить бабуся пригадала, як Тигрик перед пожежею тулився до неї в хаті. Йому теж було страшно — він боявся грози. А коли вдарила блискавка, з переляку чкурнув під припічок. Дідусь і бабуся повтікали з хати, а він, бідолаха, мабуть, залишився там.

Лиско жалібно дивився на бабусю. Але що вона могла зробити? На хаті вже горіли крокви, балки, вогонь довгими шипучими язиками лизав двері, вікна. Ось-ось обвалиться стеля. Побігти зараз туди, в палаючу хату, ніхто не зважився б.

І бабуся, намагаючись пояснити це Лискові, кивнула на хату: "Там наш Тигрик…" — І безпорадно розвела руками.

Невідомо, чи Лиско зрозумів її кивок, як наказ рятувати кошеня, а накази бабусині й дідусеві він завжди виконував, чи, може, щось інше подумав. Хтозна. Але Лиско одразу ж кинувся в палаючу хату. Не спинився навіть на бабусин окрик.

Бабуся й дідусь довго кликали Лиска, потім перестали. Гадали, що він уже загинув, бо саме тоді на хаті упало кілька кроквин. Від цього ще тяжче стало їм на душі.

І раптом, всього за кілька секунд перед тим, як у хаті завалилася стеля, з полум'я вискочив Лиско.

В зубах він ніс на смерть переляканого Тигрика. Шерсть на обох була присмалена, вуса у Тигрика зовсім згоріли.

Бабуся й дідусь дуже зраділи. Можливо, тому і їхні велике горе здалося їм значно меншим.

Того ж року колгосп допоміг дідусеві й бабусі поставити нову хату. Оцю, що й зараз стоїть. А у дворі дідусь побудував Лискові й Тигрикові теплу, з віконечком, будку.

Вуса в Тигрика уже давно повідростали. Лиско трохи постарів, Тигрик виріс і став великим пухнастим котом.

А дружба їхня, якою була, такою й залишилася до сьогодні. А може, ще більше зміцніла.

У Калинівці багато наших родичів. Минулого року коли ми удвох з татом приїхали сюди так само під чаї літніх канікул і захотіли всіх провідати, то цілий місяць майже щодня ходили до когось у гості.

Цього разу без мами і тата ми з Оксаною ні до кого з родичів не ходили. Зате вони приходили до нас.

Найперші з'явилися два сини й дочка тітки Марини —

ВАСИЛЬ, ПЕТРО І ОЛЯ

Кумедні, смішні вони, а найбільше п'ятирічна Оля!

Тітка Марина працює на консервному заводі біля залізничної станції. Приходить з роботи додому увечері і завжди приносить їм гостинці. Цукерки, пряники або якісь іграшки.

Ну, цукерки, пряники легко роздати — кожному порівну. А іграшки як? Мати купує різні, щоб у Василя, Петра й Олі було і те, і те, і те.

Звичайно, можна б гратися їм тими іграшками разом чи навперемінки. Але ж ні. Василь хоче, щоб у нього були свої власні, і Петро так само, і Оля теж.

Тоді мати розкладе подарунки на столі й каже:

— Вибирайте самі. Кому ось цю замороку — кубика-рубика?

То Василь і Петро не встигнуть навіть роти розкрити, як Оля уже:

— Мені!

— А калинову сопілку кому: тобі, Василю, чи Тобі, Петре?

— Ні, мені! — знову вимагає Оля.

Почнуть їй пояснювати, що негарно ж так: треба, щоб кожному якийсь подарунок дістався. Але вона, наче й не до неї, як заведе:

— Мені кубика! Мені сопілку! Мені півника! Мені! Мені! Мені!..

Одного дня Василь з Петром, вивчивши уроки, гралися в хаті у космонавтів. Оля також хотіла з ними побавитися, та вони її не прийняли, випровадили надвір.

Тоді Оля пішла в садок пасти свою "череду". Коровами в неї були в'ялі гарбузики-падалиці, яких назбирала на городі, вівцями — картоплини, свиньми — перезрілі огірки-репанки. "Череда" ніби справжня, тільки замість ніг, хвостів і рогів Оля повстромлювала палички і стеблинки, а замість очей попротикала дірочки.

Попасе вона "череду" на одній леваді, випасе там траву, пережене на іншу. Добре напаслася худібка.

Коли сонце стало хилитися до заходу, Оля почало заганяти корів у корівник, овець у кошару, свиней у свинарник. І раптом прислухалася — мати в хаті розмовляє. Та голосно, аж у садку чути.

— Ну, так чого ж ви мовчите? — питала мати. — Кому з вас?

Почувши те "кому", Оля кинула свою "череду" і мерщій побігла до хати.

— То кажіть же кому: тобі, Василю, чи тобі, Потре? — допитувалася мати.

— Мені! — крикнула з порога Оля і влетіла в кімнату.

Хотіла ще раз вигукнути своє звичне слівце, але затнулася... Василь і Петро, посхилявши голови, стояли біля столу й колупали його з обох боків нігтями, а мати сиділа на стільці й тримала в руках розбитий невеликий горщик.

Оля відразу догадалася, що то Василь і Петро розбили його. Вони ще тоді, як виганяли її з хати, навіщось витягли горщик з-під печі.

Мати поглянула на Олю, усміхнулася, потім стала сувора-пресувора й сказала:

— От і добре, що ти сама призналась. А то я даремно напалася на Василя і Петра. Думала: це котрийсь із них розбив горщик, та все допитуюсь, не знаю, кого покарати.

— Я не… — почала було Оля, але мати перебила її:

— Нічого, нічого. Вірю, що ти більше не битимеш горщиків. Але цього разу подарунка не одержиш…

Зрозуміла Оля, що її покарано ні за що, і гірко-гірко заплакала.

Тоді тітка Марина уже не втрималася, засміялась і почала заспокоювати дочку.

Василь із Петром також сміялися, хоч і не до сміху їм було. Знали: мати все одно їх покарає за шкоду. Та вони були раді, що, нарешті, вдалося-таки провчити маленьку жаднюгу…

Мабуть, цікавитесь: навіщо Василь і Петро витягли горщик з-під печі?

Таж у космонавтів гралися. Надівали його замість скафандра на голову. Але ж у Василя голова менша — надів і зняв. А Петрові не так. Надіти то він надів, а захотів зняти — не знімається. Довелося розбити горщик на голові качалкою…

Василь і Петро такі вигадники, такі фантазери! Коли ми з Оксаною розказали їм про нашого горобця-нахабу, так вони тут же придумали (а може, й не придумали) свою історію з іншим горобцем, що схожа і на казку, і на билицю. Ще й назвали її цікаво —

ФАРБОВАНИЙ ЖИВ

З самого ранку зграя горобців шукала їжу. І на току побувала, де влітку сушили колгоспне зерно, і на коноплищі, не минала і смітників, але чогось їстівного так і не знайшла.

Ожеледь страшна для пташок! Спробуй-но роздобути корм, коли геть усе покрилось крижаною кіркою, яку ні дзьобом не проб'єш, ні кігтиками не здряпаєш!

Голодні, втомлені поверталися горобці додому. Не пустували, як завжди, не цвірінькали. Мабуть, так і поснули б, нічим не підживившись, якби не помітили біля сарая, де вони ночували в стрісі, розсипане пшоно.

Покружляли — чи нема там когось, і сіли.

Був у тій зграї і маленький горобчик Жив. Усі горобці його дуже любили за доброту і веселість.

Коли все пшоно уже поклювали, Жив раптом побачив збоку під осокором невелику хатинку, складену з цеглин. А в тій хатинці багато-багато пшона. Він зрадів і пурхнув туди.

Сполошились старі горобці, зацвірінькали:

— Жив, Жив, тікай мерщій! То пастка...

Злякався Жив, кинувся тікати. Але, втікаючи, стрибнув на якусь жердинку, пастка й закрилась.

Зграю наче вітром здуло, а до пастки прибігли два хлопчики, більший і менший. Це вони поставили її, щоб спіймати горобця.

— Накривай пальтом, — сказав більший хлопчик меншому, — а я його ловитиму!

Як у пастці стало зовсім темно, до неї просунулась рука і схопила Жива.

— Пусти, пусти! — закричав горобчик, але хлопчик тільки засміявся.

— Бач, який горлатий попався! — сказав більший хлопчик, затиснувши в кулаці Жива.

Потім менший хлопчик попросив дати йому потримати горобчика, і вони пішли до хати. Частували Жива крихтами, зерном, та йому перехотілося їсти. Він тремтів од страху.

Але хлопчики на те не зважали, почали дмухати на горобчика. Їм подобалось, що він, коли на нього дмухаєш, заплющує очі і витягує голівку. Зате Живові було дуже неприємно. І він навіть наважився дзьобнути більшого хлопчика в губу. Менший хотів, щоб і його дзьобнув, та Жив більше не дзьобав.

Тоді хлопчики прив'язали йому до лапки довгу нитку, пустили літати по кімнаті. Скоро й ця забавка їм набридла, і вони побігли гуляти на вулицю.

В хаті залишився Жив та великий рудий кіт. Коли діти гралися, кіт дрімав на дивані, його мовби й не цікавив горобець. Та тільки за хлопчиками зачинилися двері, він враз підхопився й стрибнув на Жива.

Горобчик навіть крил не встиг розправити, як потрапив у зуби рудому.

Але Живу пощастило. Перестрибуючи через стіл, кіт зачепив тарілку, вона впала на підлогу й розбилась. Він злякався, випустив горобчика і шмигонув лід лаву.

З сусідньої кімнати виглянула мама хлопчиків. Вона вигнала з хати кота, ще й віником почастувала його на додачу. Коли ж повернулися додому діти, суворо наказала їм:

— Сьогодні вже темно надворі, а завтра вранці щоб випустили горобця. Це дуже негарно — ловити й мучити пташок!

Цілу ніч Жив навіть не здрімнув. Все здавалося бідоласі, що до нього крадеться хижий рудий кіт.

Настав ранок. Хлопчики повставали, впіймали Жива, їм жаль було випускати горобчика, та треба, бо мама сердитиметься.

— Давай його пофарбуємо, — сказав менший. — Летітиме колись — ми і впізнаємо.

Взяли фарби, пензлики й почали фарбувати Жива у червоний колір.

Потім посадили його па підвіконня сушитися на сонечку. А коли він висох — пустили на волю.

Зрадів Жив. Ніби навіжений понісся над хатами, над деревами. То пурхав угору, то грудкою падав униз, і весь час цвірінькав, цвірінькав. Лише стомившись, полетів розшукувати свою зграю.

За ніч надворі потеплішало, ожеледі вже не було. Над колгоспним подвір'ям галасливими табунами кружляли горобці, гайворони, сороки. Там же бенкетувала і Живова зграя.

Безмірно щасливий, горобчик підлетів до неї і щосили загорлав:

Цінь-цвірінь, цінь-цвірінь,

тепла буде в нас черінь!

Вже минув страхітний час —

Жив живий прибув до вас!

Горобці настовбурчилися, закричали сердито:

— Цить, цить, негіднику! Не смій сміятися з бідного Жива! Жив уже неживий.

— Та це ж я і є Жив! Хіба ви мене не впізнаєте? — здивувався горобчик.

— А-а, так ти, розмальований папуго, ще й глумитися з нас будеш?! — гнівно зацвіриньчав найстарший горобець — ватажок зграї. — Нумо, братці, провчімо цього нахабу!

Та як накинуться на Жива. Той за чуба скубе, той кігтями дряпається, той крилом по спині лупцює, аж пір'я летить.

Насилу втік від них бідолашний Жив. Потім цілий день боявся він до зграї наблизитися, все стрибав од неї віддалік.

Увечері горобці зібралися додому. Слідом за ними полетів і Жив. Поховалася зграя під стріху. Жив хотів і собі туди залізти, але його не пустили, ще й настрахали дуже:

— Не відчепишся од нас, заклюємо!

Сів Жив неподалеку на гілочку й зажурився. Що тепер робити, куди дітися? Ось дощик уже починається, вітер крижаний дме. Намокне, замерзне…

Тремтить від холоду горобчик, котяться з його очей сльози і одна за одною падають вниз разом з краплинами дощу.

Хлопчики стояли на ганку, бачили, що зграя не впізнає Жива, і дуже-дуже шкодували за свої пустощі. Їм хотілося якось допомогти горобчикові, та не знали як.

Раптом війнув сильний вітер, загойдались дерева, вперіщив дощ. Жив трохи не впав з гілочки від несподіванки. Глянув униз: під ним сніг увесь червоний, а з хвоста і крилець криваві струмки біжать.

Зацвірінькав з переляку горобчик, пурхнув з гілочки й кинувся рятуватися під стріху. Хіба міг він догадатися, що то не кров з нього текла, а фарбу дощ змивав?

— Жив, Жив повернувся! — закричали радісно горобці, побачивши його.

Злетілися докупи, почали розпитувати.

А Жив не знає, що їм і казати. Адже стільки йому довелося пережити за ці два дні.

Хлопчики також пораділи, що зграя прийняла горобчика, і вирішили ніколи більше не ловити пташок.

ЮРКО,

найменший серед дітей іншої татової сестри, тітки Лариси, прийшов до нас одразу ж після Василя, Петра і Олі.

Хоч я і старший за Юрка майже на два роки, але все одно дружу з ним, бо з таким хлопцем цікаво дружити. Він навчив мене, як виманювати із земляних нірок на воскові кульки здоровенних павуків, як вилазити з допомогою паска чи вірьовки на стовпи і голі, без гілок, дерева і як свистіти двома й чотирма пальцями. Я ж навчив Юрка випилювати лобзиком з фанери усякі фігури, грати в шахи і ворушити вухами.

Прикро лише, що Юрко був дуже вже проханий, так любив, щоб його завжди в усьому просили.

Граємо, наприклад, у футбола, кличемо і його:

— Іди до нас!

Юркові й кортить пограти, але не йде, чекає, поки кілька разів покличемо. А ще коли знає, що без нього не обійдемося, тоді найдовше комизиться.

Або як прийшли ми з татом торік до нього в гості. Дає тато конструктора:

— На тобі, Юрасику, подарунок.

То він заховав руки за спину й довго-довго не брав, аж ніяково нам стало.

Навіть коли його дядько Валерій прилетів у село на вертольоті й дозволив Юркові залізти в кабіну, посидіти там за штурвалом, так і тоді він не зразу поліз.

Ось і тепер. Прийшов Юрко до нас, а ми втрьох — бабуся, Оксана і я — в цей час пасли за річкою череду. Удома був тільки дідусь, який саме лаштувався їсти вареники з вишнями та бджолиним медом.

— От добре, що ти вчасно нагодився! — зрадів дідусь. — Допоможеш мені з варениками боротися. Сідай мерщій до столу, підобідаємо трохи!

— Не хочу, — відказав Юрко. — Я дома обідатиму.

— Так дома ж, мабуть, мати вареників не варила?

— Не варила.

— Ось бач. А бабуся сьогодні наліпила. Ну й смачні вони з медком! — прицмокнув дідусь. — Покуштуєш — тоді за вуха тебе не відтягнеш… Бери он того, пузатого, в ньому ягід більше, — показав на бокастого вареника у череп'яній полив'яній мисці.

— Ні, не хочу, — знову відмовився Юрко.

— Що ж, доведеться тоді мені самому їсти, — мовби аж зажурився дідусь і взяв із миски того вареника, якого тільки що пропонував Юркові.

А Юркові, хоч і відмовлявся, дуже хотілося вареників з вишнями і медом, бо любив їх дужче за будь-які цукерки і морозиво. Він усе поглядав то на миску, то на тарілку з прозорим пахучим медом і ждав, що дідусь іще запросить, — тоді одразу погодиться.

Але дідусь після того уже більше не запрошував. Говорив про інше. Спочатку нагадав, щоб Юрко вітався, як у хату заходить, щоб охайний був, за одягом своїм уважно стежив — не забував сорочку в штани заправляти, гудзики застібувати. Потім почав розпитувати, чи добре Юрко знає таблицю множення і чи бере же, не поламав іще,

конструктора, якого тато йому па дарував. Далі почав розповідати про себе, яким він був малим. І все це ніскільки не заважало дідусеві їсти вареники.

Побачив Юрко, як швидко меншає їх у мисці, а в тарілці меду, запитав:

— Дідусю, скільки ви можете з'їсти вареників?

— Коли був молодий і мав добрячий апетит, то штук по двадцять з'їдав.

— А тепер?

— А тепер, — зітхнув сумовито дідусь, — хамелю, хамелю і більше як п'ятнадцять не умелю.

— Так це ви з'їдаєте, може, п'ятнадцять маленьких, таких, як мама ліпить. Бабуся ж оно які здоровецькі поробила. З одного три маминих вийшло б.

— Та ні, ось таких, бабиних, і з'їдаю п'ятнадцять штук. Бо у твоєї матері хіба то вареники? То метелики!

— А я більше десяти, мабуть, не подужав би…

— Скільки їх тут ще зосталося? — заглянув дідусь у миску.

— Шість, — підказав Юрко.

— Ага, значить, дев'ять уже з'їв та ще оті прикінчу, і якраз буде моя порція, — задоволено мовив дідусь.

— Ні, ви не дев'ять уже з'їли, а дванадцять, — поправив Юрко.

— Невже дванадцять? — не повірилося дідусеві.

— Дванадцять, дванадцять! Я рахував!

— Ти бач, навіть незчувся, як ум'яв. Та воно й не дивно, бо дуже, кажу, смачні вдалися, — вихваляв дідусь бабусині вареники. — Ну, та дарма, якось уже з тими, шістьма, упораюся, щоб спорожнити миску.

— А живіт у вас не заболить? — запитав співчутливо Юрко.

— Ні, не заболить, — відповів упевнено дідусь і усміхнувся. — Чого б то йому боліти від оцих ось вареничків з медком? — і взяв із миски ще одного вареника.

Помовчав, помовчав Юрко та й знову питає:

— Дідусю, а що ви мені казали, як тільки я зайшов до вас?

— Що ж я тобі, голубе, казав? — задумався той. — Може, те, щоб ти сорочку в штани заправив і гудзики застебнув?

— Ні, раніше.

— А-а, це щоб ти здоровкався, коли в хату заходиш.

— Та ні, не те! Ще раніше щось казали. Як я стояв отам, біля порога.

— От лихо, не пам'ятаю, забув! — скрушно похитав головою дідусь.

— Ну, ви щось мене просили, а я не хотів, — допомагав швидше пригадати йому Юрко, бо в мисці залишилося всього три вареники, а в тарілці з ложку меду.

Але дідусь ніяк не міг згадати, що ж він казав Юркові. І тільки тоді, коли останнім вареником вимочив з тарілки останні краплі меду і з'їв його, ляснув руками себе по колінах:

— Так це ж ти, мабуть, хотів поїсти вареників з медком?

— Авжеж, хотів. А ви то про сорочку, то про гудзики кажете, поки самі все поїли, — ледве стримуючи сльози, мовив Юрко й посунув до дверей.

Коли ми пригнали з пасовиська додому корову й дідусь розповів нам про Юрка, то бабуся дуже розгнівалася.

— Недобрий ти, безсердечний! — сказала. — Хіба можна збиткуватися з дитини?

— Нічого, нічого, — заспокоював її дідусь. — Це хлопцеві піде в науку. Може, тепер не буде таким проханим. Ти думаєш, мені було солодко? Уже і не лізли до рота вареники, але їв, щоб ні одного не залишилося…

Довелося бабусі наступного дня знову ліпити вареники з вишнями. Як наліпила, послала мене по Юрка, а дідуся в льох по мед.

Цього разу Юрко і направду вже не відмовлявся від вареників. Тільки запросили — одразу сів за стіл…

НЕПОСЛУХ

завжди призводить до якихось прикрощів або й до лиха — в цьому я переконався на собі та на своїх друзях і знайомих.

Так сталося і з Оксаною.

Вона кілька разів просила повести її в ліс. Але мені все було ніколи. Я цілими днями не розлучався з Василем, Петром і Юрком. Ходили на будівництво газопроводу неподалік Калинівки, на тваринницькі й пташині ферми, в поле. Або купалися й ловили в річці рибу чи грали в футбола.

Та, признатися, не дуже й хотілося мені водитися з нею. Надокучило, і хлопці можуть глузувати: хто я — нянька, чи що?

Того дня перед обідом бабуся, як завжди в цей час, поралася коло кабиці. А Оксані знову забаглося допомагати їй. Бабуся й цього разу дозволила ламати сухі гілочки і вкидати в пічку.

Та ось Оксані здалося, що палива не вистачить, і вона вирішила тайкома (бо інакше ж бабуся не пустить!) збігати в ліс назбирати хмизу. Виждала, поки бабуся пішла на город нарвати кропу, а ми з дідусем — до куликів, підхопила пасок, яким зв'язували сухе гілля, і вислизнула з двору.

Коли Оксана вибігла з хвіртки, прип'яте за воротями теля угледіло її і, мабуть, подумало: біжить з паском до нього. І, забувши, що прив'язане, кинулося утікати.

Теля й раніше пробувало зірватися з прив'язі. Йому кортіло погасати по леваді чи й у лісі побродити. Але міцна вірьовка і довгий дубовий прикорінь, глибоко забитий у землю, тримали міцно. Тепер же, налякавшись, воно рвонуло з такою силою, що прикорінь вискочив із землі. Відчувши волю, теля з радості задерло хвоста й гайнуло до лісу.

Оксана зупинилася, поглянула: чи не бачив хто, як вона налякала теля. Але у дворі нікого не було, і зона помчала далі.

Як опинилася в лісі, побачила так багато цікавого, що зовсім забула, чого туди прибігла. Сонячні промені золотистими стрілами пронизували дерева, повівав теплий, лагідний вітерець, з трави визирали квіти й кивали до неї голівками. А скільки пташок пурхало, скільки метеликів літало, різних комашок, жуків!..

Оксана вийшла на галявину, на якій ріс дупластий партизанський дуб-велетень. Он він стоїть одинаком — суворий і гордий. Гілля на ньому товстелезне, з потрісканою корою, листя цупке, наче з жерсті викуване. А берези, ясени і клени, що обступили галявину, — ті веселі й привітні. Вони, здавалося їй, захоплено й шанобливо поглядають на дуба, злегка погойдують гіллям, ворушать листям і мовби перешіптуються між собою: шу-шу-шу…

— Здрастуй, дубе! — гукнула Оксана і поклонилась йому, як це зробила одна дівчинка з дитячого мультфільму, коли вона прийшла до лісу. Потім додала: — А я — Червона Шапочка!

Навіщо вона це сказала — сама не знає. Може, тому, що в неї на голові й справді був червоний солом'яний капелюшок.

Дуб мовчав. Мабуть, не почув її голосу, бо ж ста І рий уже, старіший за дідуся.

Тоді вона, так само вклонившись, звернулася й до інших дерев:

— Здрастуйте і ви, берези, і ви, ясени, і ви, клени! Я — Червона Шапочка!

І їй здалося, що всі вони зашепотіли у відповідь:

— Ш-ша-почка… Ш-ша-почка…

Оксана задоволено усміхнулася і попростувала до красуні-ялинки, яку набачила ще тоді, як була тут зі мною і бабусею.

Перетнула галявину, вийшла на знайому просіку, а та аж червоніла від спілих суниць. Збирала лісові ягідки, смакувала й не могла насмакуватися, такі вони були запахущі й солодкі. Оксана пошкодувала, що не взяла з собою козубка, назбирала б у нього суниць, і почастувала б дідуся й мене. А може, й бабуся не відмовилася б!

Збираючи суниці, Оксана йшла все далі й далі, зовсім забувши про ялинку, яку хотіла привітати, про хмиз і про те, що бабуся говорила їй, коли вона ганялася за барвистим метеликом. Тільки тоді згадала, як забрела у самісіньку глибину лісу, де закінчилася просіка й починалася темна гущавина. Боязко роззирнулась і повернула назад.

Щоб не заблудитись, трималася тієї ж просіки. Квапилася швидше дістатися галявини, а там уже не страшно, звідти близько до бабусиного та дідусевого двору.

Невдовзі Оксана вгледіла кучеряве верхів'я партизанського дуба, і острах у неї одразу минув. Повеселіла І навіть почала попутно підбирати невеликі сухі гілочки, що нападали з дерев.

Раптом збоку в кущах щось зашаруділо. Оксана здригнулась і завмерла на місці.

— Хто там? — запитала тремтячим голосом.

Ніхто не озивався. Але ж знала: в кущах хтось був.

Невже вовк?..

Так, так, це він, він!.. Набрехала деревам, що вона — Червона Шапочка, а вовк, певно, підслухав і повірив, тепер підстерігає її, щоб з'їсти…

Тільки хотіла крикнути, що вона ніяка не Червона Шапочка, а просто дівчина Оксана, як у кущах знову зашаруділо. Наполохавшись, випустила з рук гіллячки й кинулася втікати. Вовк погнався за нею. Чула, як позаду тріщало під його лапами сухе галуззя, шелестіли зарості.

Довго, мабуть, бігла Оксана, бо вже й ноги не слухалися, почали плутатися, а вовк усе гнався л гнався. Та ось вона перечепилася через корінь і впала, боляче забивши коліно. Не підводячись, озирнулася й угледіла: в заростях прошмигнуло щось велике й руде.

— Бабу-усю!.. Діду-уею!.. Ромко-о! — з ляку розпачу закричала Оксана, сподіваючись, що хтось почує і прибіжить Імітувати.

І чи то їй лише здало чи й справді, хтось відгукнувся далеко.

Тим часом із заростів виткнулася здоровенна руда морда.

Оксана затулила обличчя долонями, заплющили очі й припала до землі, щоб не бачити, як на неї кинеться злющий і жадібний вовк. Стало жаль, дужі жаль себе, і вона заплакала жалібно й гірко.

Та вовк чомусь не накинувся одразу. Спершу під біг, дихнув їй у саме вухо, що аж мороз пішов по шкірі. Потім лизнув шорстким язиком руку, від чого Оксана зіщулилася й згорнулася в клубочок. Далі тупнув об землю й занишк, мовби його й не було.

Оксана не могла зрозуміти, чому вовк не кидається на неї. Невже пожалів?.. А може, не голодний або когось очікує?..

Хоч і боязко було, проте наважилася — повернула набік голову, розплющила одне око й поглянула крізь пальці. І як же вона здивувалася й зраділа, коли побачила, що біля неї стояв не страшний вовк, а дідусеве й бабусине полохливе руде теля!..

Умить підхопилася й розреготалася на весь ліс. Бо хіба ж не смішно — отак налякатися теляти, яке, може, заблудилося й бігло слідом за нею тому, що не знало, як самому утрапити додому. Тепер же стовбичило поруч і дивилося лагідними, довірливими очима, ніби вибачалося, що налякало її.

І Оксані знову захотілося погладити лискучу, гладеньку шию теляти. Простягла руку. Воно уже не втікало, дозволило себе погладити.

У цей час поблизу розхилилися кущі, і з них вийшли бабуся і я. Ми таки почули Оксанин крик і подалися на нього.

— Так ось вони де? Бач, куди заховалися, а ми їх шукаємо! — сплеснула в долоні бабуся. — Не думала й не гадала, що в мене така неслухняна внука. Подумати тільки — сама пішла в ліс!..

— Так Оксана не сама, бабусю, пішла, — сказав я, щоб виручити сестру.

— Авжеж, авжеж, ще й телятко за собою потягла. Знайшла, бачиш, друга й заступника… Ну, що ж, коли так уже подружили, то доведеться тепер і тримати вас у парі на прив'язі. Згода, внученько?

Оксана не відповідала. Розуміла: бабуся тільки лякає її.

Потім бабуся взяла за вірьовку теля, Оксана підбігла, вхопила мене за руку, і ми рушили з лісу.

Після цього випадку, коли я йшов у ліс сам чи з хлопцями, то майже завжди брав Оксану. Вона ж уперше в селі, і її тут усе цікавило.

Але згодом не лише Оксану, а і мене теж дуже зацікавила

ДІДУСЕВА ТАЄМНИЦЯ

Якось бабуся сказала, що в лісі появилося багато боровиків і підберезників, і ми з Оксаною зібралися по гриби.

— Сьогодні, діти, дома сидіть. Буде дощ. А коли вам нема чого робити, допоможіть оно бабусі збирати помідори на городі, — порадив дідусь.

— Де ж той дощ візьметься, як на небі ані хмаринки? — запитав я. — Дощем і не пахне.

— Е-е, пахне, ще й як пахне! — упевнено відповів дідусь.

Не послухали ми його, пішли в ліс. Думали, він навмисне вигадав про дощ, щоб ми дома залишилися й допомогли бабусі збирати помідори.

Та тільки почали шукати гриби, як раптом налетіла чорна хмара, заблискали блискавки, загуркотів грім! У лісі стало темно, ніби вночі. Потім такий дощ линув — одразу змокли до нитки! Прибігли додому, померзли, зубами цокаємо і без грибів: розсипали, біжачи з лісу, навіть ті, що встигли назбирати.

— Чи не казав я вам: буде гроза? — дорікнув дідусь.

Через кілька днів він погукав нас і звелів віднести в сарай ночви з курячим пір'ям, яке бабуся поставили на сонце сушити, бо вітер, мовляв, роздмухає його по всьому дворі.

— Вітру ж нема, дідусю, — спантеличено розвів я руками.

— Зараз нема, а скоро буде.

Так і сталося. Незабаром піднявся сильний вітрюга. Куряву на дорозі здіймає, дерева розгойдує, у мене з голови картуз рве, Оксану за кіски смикає.

— Як це дідусь усе вгадує, яка буде погода? — дивувалася Оксана.

Я і сам не міг зрозуміти, але їй признатися в тому не хотілося.

— Бо він чарівник, — сказав, аби щось сказати.

— Який чарівник?

— Ну, той, як його… що чаклує…

— Не вигадуй, Ромцю, — не повірила Оксана. — Чарівників навсправжки немає. Вихователька говорила, що вони тільки в казках бувають.

Та я уже не міг відступитися од своїх слів, фантазував далі:

— Еге, "немає"! То вихователька говорила вам про місто. І правильно говорила — в місті їх немає, бо там багато заводів, фабрик, всяких машин, а чарівники їх дуже не люблять. А в селі заводів і фабрик не будують і машин менше, то тут чарівники є. Бачила, які в дідуся вуса сиві, брови кострубаті, ніс довгий? Так це в усіх чарівників такі!

— То в нього сиві вуса тому, що він старенький, — все одно не повірила Оксана. — А брови і ніс такі самі і в тата. Тоді, по-твоєму, і тато чарівник?

— Ні, тато не чарівник, бо чарівниками бувають лише старі люди. Але й тато, мабуть, навчився трохи чаклувати від дідуся. Інакше як би він міг угадувати по наших очах, що ми зробили або ще тільки думаємо зробити тайкома від нього?

Оксана хотіла щось відповісти, та я перепинив її:

— Якщо ти не віриш мені, що дідусь чарівник, тоді скажи: чого це він розмовляє з бджолами, з Тигриком?..

— З бджолами, з Тигриком?.. — широко відкрила очі Оксана.

— Ага. Каже бджолам: "Не лінуйтесь, летіть у поле, там конюшина зацвіла, медок на зиму добувайте!"

— І вони полетіли?

— Звичайно, полетіли, бо він же наказав... А то якось зайшов я у хату і чую: дідусь гомонить до когось тихенько. "До кого це він? — здивувався. — У хаті ж нікого немає, всі надворі — і ти, і бабуся, і мене ще не побачив..." Прислухався: а він до Тигрика гомонить...

— Що ж йому дідусь говорив?

— Те, що й бджолам. "Не лежи, — каже, — в запічку, іди мишей ловити. Он твій дружок Лиско, бач, який проворний! Весь час бігає, шастає скрізь, шукає собі поживу. Ти з нього бери приклад!"

— А Тигрик що йому на те?

— Тигрик мовчав, лише очі жмурив. Та не тільки з бджолами і Тигриком дідусь розмовляє, а і з півнем, з граками, з вітром... Хіба ти ніколи не чула?

Оксана силкувалася пригадати і таки пригадала:

— Я теж чула. Учора корова вийшла з гаража…

— Та не з гаража, а з сарая, — поправив я. — То тільки машини бувають у гаражах.

— Еге ж, із сарая… Дідусь їй і каже, щоб вона не була жадібною, не об'їдалася, не лізла в город.

— Ось бачиш, а ти ще не віриш! Я старший за тебе і краще все знаю… Ото йому і про погоду хтось розказує, бо він же — чарівник!

І Оксана врешті повірила мені.

— Ой, як страшно, як страшно!.. — зашепотіла вона.

— От дурна… Тобі нічого боятися. Дідусь добрий чарівник. Інакше його не призначили б колгоспним бджолярем, — заспокоїв я її.

Минув іще день, другий. Оксана весь час пильно придивлялася до дідуся, але нічого чаклунського не помітила в ньому. Він, справді, добрий, лагідний, нікого не кривдить. Заклювала сорока маленьке курча, то дідусь так шкодував за ним. А якби був чарівником — зразу оживив би курча і покарав сороку. Он ті чарівники, про яких у казках розповідається, таке витворяють!..

А коли дідусь знову заговорив про погоду, яка вона буде наступного дня, Оксана запитала його:

— Де це ви узнаєте?

— Що узнаю? — не зрозумів дідусь.

— Про погоду, яка завтра буде. Хто вам про неї каже?

Дідусь усміхнувся, розгладив вуса.

— Багато хто мені про це каже, онуко. Ось бджілки кажуть, пташки…

Я штовхнув ліктем Оксану в бік: мовляв, хіба не те саме я говорив тобі, ото краще мовчи.

— Так, значить, ви, дідусю, навсправжки чарівник? — все-таки не послухалась вона.

— Який чарівник? — підняв догори брови дідусь.

— Ну, той, що вміє чаклувати…

— Хто тобі таке наговорив?

Оксана зиркнула на мене.

— Ромко каже: ви наперед узнаєте про погоду тому, що чарівник. І що з Тигриком, бджолами, вітром розмовляєте…

Дідусь голосно зареготав, аж вуса в нього затряслися. А мені стало так соромно, що я й очі опустив.

— Хочете, я і вас навчу, як бути такими чарівниками? — запитав, насміявшись, дідусь.

Оксана з острахом подивилася на мене: погоджусь я чи ні.

Але я ніби в рот води набрав, мені було ніяково перед дідусем.

— Ходімо зі мною, — сказав він і повів нас на пасіку. — Бачите, не вилазять бджоли? — показав на вулик. — Немає сьогодні такого льоту, як учора.

Ми мовчки кивнули.

— А знаєте чого? Того, що сьогодні буде гроза. Не дивіться на небо. Нехай воно зараз і чисте і сонце світить, а гроза все одно буде. Бджілки відчувають це і не вилітають з вулика, щоб не попасти, як ви отоді попали, під дощ. Та й не тільки вони, он мурашки, які вже дрібні, а також відчувають негоду. Бігають коло свого мурашника, бояться далеко заповзати. А ще мені птахи, і риба, і земля, і небо розказують, яка буде погода.

— Що ж вам, дідусю, небо розказує? — поцікавилася Оксана.

— А ви самі приглядайтесь до нього. Учора ввечері, приміром, сонце за хмари зайшло або, як мовиться в народі, за стіну. Це прикмета на дощ. А коли захід червоний, то на вітер.

Дізналися ми, що й хмари на небі не завжди однакові і мають свої назви. Купчасті — на гарну погоду, а перисті — на негоду. Навіть по росі, по райдузі, по тому, як ластівки літають — низько чи високо, і по тому, як дим з димаря йде, можна угадати погоду. Чимало є всяких прикмет у природі. Треба лише підмічати їх і запам'ятовувати, тоді кожен, хто захоче, зможе стати таким же "чарівником", як дідусь…

ТАРАС,

старший син татового брата, дядька Василя, прийшов до нас майже через тиждень після нашого приїзду в Калинівку. Він був п'ять днів на обласному зльоті юних натуралістів у Полтаві.

З Тарасом я потоваришував раніше, ніж з Юрком, — ще позаторік. Він добрий, працьовитий і великий знавець природи, за що його, може, більше за всіх онуків любить дідусь.

Спитайте Тараса, як називається та чи та рослина або дерево, — відповість не задумуючись. Знає, які птахи і коли відлітають у теплі краї, коли повертаються звідти, де мостять собі гнізда, чим харчуються.

Якось ми пішли в ліс по гриби. Усі шукають під кущами, торішнім листям, у траві боровиків, лисичок, сироїжок. Тільки Тарас, мов на гулянці, ходить, розглядається довкола, прислухається до співу пташок. А ще і нам заважає.

— Романе! — гукає.

— Чого?

— Іди сюди. Щось покажу.

Підходжу.

Тарас стоїть перед павутиною.

— Ну, що там?

— Ось глянь, яку хитру хатинку придумав собі павук.

Справді, винахідливий, так обснував дубовий листок, що той скрутився у затишну трубочку, і сидить у ній павучисько, чекає на здобич. Нікому його не видно, а дощ піде — не намокне.

Минуло кілька хвилин. Тарас уже Юрка кличе, щоб той подивився їжака. Потім Василя навіщось позвав. Далі знову мене.

Ми сказали йому, щоб нас більше не чіпав, бо через нього і грибів не наберемо. Тарас послухався, не кликав уже після того.

Всі розбрелися по лісу. Там на боровика-красеня натрапиш, там сироїжку з рожевим бриликом побачиш, там кілька жовтих лисичок віднайдеш. Потроху, потроху — й виповнилися наші козубки.

Перший прийшов у домовлене місце, на зелену лісову галявину, де ріс партизанський дуб, Петро, за ним Юрко з Василем, тоді я. Посідали на траву під дубом, відпочиваємо, показуємо один одному свої найкращі гриби й ждемо Тараса.

А його все нема й нема.

— Може, заблукав, — каже Юрко.

— Тарас не може заблукати, — заперечив Петро. — Він знає ліс краще за всіх нас.

Ще почекали.

Не йде.

— Значить, щось із ним трапилось, — хвилювався Юрко.

— Нічого не могло з ним трапитися, — відповів Петро.

Тарас не появлявся.

Гукали, свистіли — не озвався.

— Ходімо пошукаємо, — запропонував я.

Хлопці погодилися.

Невдовзі знайшли Тараса на тому самому місці, де починали збирати гриби. Він сидів, притаївшись, за ліщиновим кущем і пильно дивився кудись угору. Поруч стояв його порожній козубок.

— Ти чому не відгукувався? — напався на нього Петро. — Ми тебе гукаємо, гукаємо…

— Тс-сс! — приклав палець до губів Тарас. — Сідайте тихенько, я щось вам покажу.

Ми посідали.

— Оно бачите дятла на сухому обламаному осокорі?

— Бачимо.

— Придивіться, що він витворяє.

— Нічого особливого, — сказав Петро. — Дерево довбе.

— І жучків ловить, — докинув Василь.

— Ловить! А як він їх ловить?

— Як завжди. Роздовбає дзьобом кору і — хап-лап, — усміхнувся Юрко.

— Ні, — похитав головою Тарас — То всі інші дятли так ловлять, а цей хитрун додумався інакше… Придивіться краще… Помітили: він обстукує стовбур колами і піднімається вище й вище? Це він жене жуків

з-під кори до самого вершка, де обламався осокір. Тільки вони повилазять туди, він їх усіх тоді і хап-лап…

— І справді хитрун! — погодилися ми.

Сиділи, спостерігали за дятлом, аж поки він дістався вершка обламаного стовбура, подзьобав жуків-короїдів і полетів знову кудись шукати собі харчу. А може, подався до гнізда годувати маленьких дятленят.

Щоб не соромили Тараса вдома, кожен не пошкодував, відібрав з свого козубка трохи грибів і переклав у Його порожній. І стало тоді в усіх порівну.

А недавно Тарас прибігає, очі світяться і увесь аж сяє:

— Романе, що я помітив, що помітив!..

— Ну, кажи.

— У гороху всі вусики в'ються в один бік.

— Як це в один бік? — не зрозумів я.

— Бачив, у нього вусики закручуються на тичках такими пружинками, щоб стебла держалися?

— Бачив.

— Так ось, вони всі закручуються зліва направо.

— Ну й що? Яка різниця, куди вони закручуються. Що тобі до того? — запитую.

— Але ж цікаво. Дуже цікаво!.. Ходімо до дідуся, він скаже чому.

На мій подив, дідусь нічого не знав про горохові вусики, але тепер і він зацікавився ними. Пішли втрьох на город. Справді, на горохові всі вусики закручувалися в один бік — за годинниковою стрілкою, як сказав дідусь.

Спитали в бабусі. Вона теж не знала чому.

Дідусь порадив Тарасові:

— Як підеш восени до школи, запитаєш учителя природознавства, він тобі пояснить.

Я думав, після цього Тарас забуде про ті вусики. Ні, не забув! Того ж дня потягнув до своєї вчительки.

Вона сказала: може, вусики так закручуються тому, що й сонце ходить по небу за годинниковою стрілкою, ось вони й тягнуться за ним.

— Молодець! Спостережливий, — похвалила вчителька Тараса.

І ось, виявляється, його одного з усієї школи послали на обласний зліт натуралістів.

Тарас тепер збирається організувати в школі гурток по вивченню природи. Якби я жив у Калинівці, то теж записався б у цей гурток.

РУСЛАН КОЗАЧУК

мені не родич. Ні я, ні мої калинівські брати, крім Тараса, з ним не товаришують. Але про нього неодмінно розкажу, бо він такий, що його знають у селі всі: і малі, й дорослі.

Коли позаторік я вперше приїхав сюди, то Петро, Юрко, Тарас і Василь, тільки-но ми познайомилися, одразу завели мову про Руслана: як він кілька днів тому врятував од неминучої поразки їхню колгоспну футбольну команду.

Ви, мабуть, подумали: Руслан — футболіст? Ні. Вій у футбола зовсім не грає. А свою футбольну команду виручив.

Ось як це було.

Калинівці програвали на своєму полі футболістам з сусіднього села Піски з рахунком нуль — один. Тоді Руслан, який сидів близько біля чужих воріт, у кінці гри в небезпечний для піщан момент витяг з-за пазухи здоровенного вужа й непомітно кинув під сітку. Воротар, зненацька угледівши вужаку, закричав: "Гадюка!." — і відскочив од воріт, а м'яч тим часом спокійнесенько вкотився у сітку. Піщани, відома річ, опротестували гол, але суддя на те не зважив, бо, по-перше, воротареві нічого було лякатися звичайнісінького вужа, по-друге, ніхто не зміг довести, що його навмисне підкинули. Тому гол було зараховано, і матч закінчився внічию: один — один.

Казали хлопці: хоч Русланові й перепадає за оті його витівки, але він все одно не може без них. У цьому невдовзі і я переконався.

Був обідній час, коли сонце так припікає, що навіть листя на деревах скручується і все живе ховається з тінь, а річка вабить до себе і дорослих, і дітей. Ми з Тарасом також, викупавшись у річці, полягали в затінку під розлогим старим в'язом.

Неподалеку від нас біля дощатого паркану, що відгороджував од вулиці прибережне дворище, зібрався гурт малюків. Найстаршому було не більше восьми років, а найменшого, певно, зовсім недавно від соски відучили. Поглянувши на їхні мокрі голови, можна було здогадатися, що й вони не минули води. Хлопчаки збирали на дорозі грудочки землі й

поціляли в паркан. Від удару сухі грудочки розсипалися в порох, а дошки то гули, то видзвонювали, ніби якийсь музичний інструмент.

Господарів дворища не було дома — на хатніх дверях висів замок. Кури, що сиділи під кущами по той бік паркану, вже давно розбіглися. Собака, прив'язаний у саду, погавкав, погавкав на войовничу ватагу, а потім сховався у будку.

Та ось на вулицю викотив на блискучому понікельованому велосипеді Руслан. Мене з Тарасом він не помітив. Зате малюків побачив і під'їхав до них.

— Би ви, снайпери! У вас же не руки, а граблі — мовив зневажливо. — Ану принесіть мені груддя, я покажу вам, як треба поціляти!

Мить — і перед Русланом півкартуза грудок.

— А дядька Віктора і тітки Тетяни що, дома не має? — запитав він.

— Немає, — хлопчаки показали на замок.

Руслан обережно поклав на обочину дороги велосипед, вибрав у картузі найбільшу плескату грудку, відставив руку, примружив ліве око.

— Ось туди вціліть, — ткнув пальцем у бік паркана і жбурнув грудку.

Вона пролетіла через вулицю й попала у загострений вершечок однієї з дощок.

— Бачите, як треба поціляти! Я туди й хотів, — збрехав Руслан, а малеча йому й повірила.

Удруге він прицілявся уже довше, боявся промахнутися. Так і вийшло. Грудка пролетіла над парканом і вдарилась у стовбур яблуні.

— У саму точку! — сказав статечно Руслан, радий, що грудка все-таки зачепилася за щось, і почав струшувати з рук пил: поціляти більше не наважувався.

Але довірливі хлопчаки так просили, так вихваляли його за вправність, і так захоплено блищали їхні очі, що Руслан погодився ще покидати. Навіть відступив на два кроки далі від паркану. Мовляв, дивіться, для мене й відстань нічого не важить!..

В цей час у кінці вулиці появився дядько Віктор. Ми хотіли попередити хлопців, але передумали. Кортіло взнати, чим закінчиться все це, невже малюки так і не здогадаються, що Руслан їх просто дурить.

Дядько Віктор підійшов тихенько до гурту, зупинився коло Русланового велосипеда. Йому, мабуть, було цікаво дізнатися, що затіває біля двору дітвора.

— Тільки ви добре придивляйтеся, як кидають справжні снайпери, — попередив хлопчаків Руслан і втретє простягнув руку до картуза. — Тепер я поцілятиму у найважчу мішень.

Розмахнувся з усієї сили, щоб грудка якнайдалі полетіла, жбурнув і таки поцілив… Минувши паркан, стовбури дерев у саду, вона влучила в хатнє вікно. Дзень! — і шибки як не було, лише скалки посипалися на землю.

Хлопчаки кинулися хто куди! Руслан, довго не роздумуючи, теж хотів утекти. Метнувся на обочину по велосипед, аж там — хап його за руку дядько Віктор!

— Стій, стій! Куди ж ти? Снайперувати добре вмієш, а треба ж іще й склити навчитися…

Хоч як Руслан переконував дядька, що розбив шибку ненавмисне, але той був невблаганний. Забрав велосипед і сказав: віддасть тоді, коли Руслан засклить вікно. Та як він міг сам його засклити? Хочеш не хочеш, довелося Русланові просити матір, щоб вона все владнала з дядьком Віктором і тіткою Тетяною. Як зони там владнали, не знаю, як не знаю й того, яку кару дістав Руслан за свою витівку. Знаю лише, що після того він чомусь довгенько не їздив на своєму блискучому понікельованому велосипеді.

Про Русланові витівки я немало наслухався і позаторік, і торік, і цього року. Але найбільше вразила мене і всіх калинівських рибалок його недавня витівка зі щукою.

Якось вранці Петро, Тарас і я вудили рибу біля мосту. Справжня, велика, риба не ловилася. Все чіплялася дрібнота — плітки, йоржики, верховодки, пічку-рики, яких ми тут же й викидали назад у річку.

Раптом з мосту пролунало:

— Палкий привіт славетним риболовам!

Підвели голови — Руслан стоїть на мосту з мішком за плечима й посміхається.

— Здоров, — нехотя буркнув йому у відповідь Петро.

— Чого це ви такі кислі? Риба у вас не ловиться, чи що? — запитав єхидно, дивлячись на наші порожні дротяні сажалки.

— Не хвилюйся, ще наловимо, — невпевнено відповів Тарас.

— Де там наловите! Уже вранішній кльов давно минув.

— Руслане, не сміши людей! Ти ще ні разу вудку у воду не вмочив, а починаєш учити інших, як рибалити.

— Еге, "не вмочив"! Даремно так думаєш. Ви гуртом ловите, щоб похизуватися один перед одним. А мені те байдуже. Я люблю добувати рибку без свідків.

— Щось ми ніколи не бачили твоєї рибки, — втрутився в розмову і Петро.

— Бо я не рекламую. Що зловив, те й несу тихенько додому.

— Ну, й базіка ти!.. Іди вже, куди йшов. Не заважай нам!

— А коли покажу сьогоднішній улов, тоді повірите?

— Не треба. І так знаємо, який у тебе щоранку улов — травичка для кроликів, — уколов Руслана Тарас.

— Значить, я, по-твоєму, брехун? — образився Руслан. — Тепер, хочете чи не хочете, я все одно покажу.

Він рішуче зійшов з мосту, опустив на землю важкий мокрий мішок, розв'язав його. З мішка висунулась велетенська щуча голова.

У нас від здивування очі на лоба полізли, вудки випали з рук. Такої щуки ми ще не бачили.

— Де… де ти її взяв? — затинаючись, запитав спантеличений Петро.

— Кажу ж: упіймав.

— Просто не віриться, що отакенні бегемоти водяться в нашій річці, — не переставав дивуватися, розглядаючи щуку; Тарас.

— Таж її, мабуть, трактором треба витягувати з води, — розмірковував я вголос. — І як ти зміг її упіймати?

— За новим способом риболовлі.

— За новим способом? Яким це? Розкажи, Руслане! — насідали ми на нього.

— Бач, які хитруни — "розкажи", — усміхнувся він. — Узнаєте, тоді таких самих почнете ловити. Витягаєте з річки всіх щук, і мені жодної не залишиться. Ні, ні, хлопці, і не просіть, і не вмовляйте, нізащо не розкажу. Нема дурних!..

Руслан зав'язав мішок, закинув його за плечі й рушив стежкою через городи до села.

Ми довго стояли і заздрісно дивилися йому вслід, але він жодного разу не озирнувся.

Рибалити чомусь перехотілося. Змотали вудки, забрали коробочки з наживкою, порожні сажалки й мовчки розійшлися по домівках.

Зустрілися тільки під вечір на стадіоні. Там довідалися, що Руслан не лише Петрові, Тарасові й мені показував свою щуку. Про неї уже знали майже всі калинівські рибалки. Однак не всі повірили, що він сам її зловив. Наслухавшись різних догадок, припущень, де і як міг Руслан роздобути щуку, а також знаючи його невгамовну пристрасть до всіляких жартів і витівок, ми теж було засумнівались.

Та наступного ранку Руслан геть розвіяв наші сумніви, появившись знову біля мосту, де зібралося чимало рибалок, може, навіть ще з

більшою щукою. Тепер він не ховав її у мішку, а загорнув мішком так, що з одного боку згортка стирчала тільки голова, а з другого — хвіст. Потім міцно перев'язав згорток мотузком, а під нього просунув кілочок. Вийшла мовби зручна валіза з ручкою. Він так і ніс довгу й важку щуку-валізу, часто міняючи руку й спогорда позираючи на подивованих калинівських рибалок.

Проте й після цього знайшлися невіри, а серед них і мій дідусь.

— Ну й шибеник, ну й шелихвіст! — осудливо хитав він головою. — Замотав у мішок вчорашню щуку і носиться з нею, щоб дратувати людей. Ось підіть, хлопці, понюхайте, вона уже, мабуть, добряче припахує...

Але щука була свіжа, в цьому ми переконалися, коли підійшли до Руслана.

— І сьогодні здоровенну упіймав? — упалим голосом запитав навіщось Петро, хоч бачив же, яку щуку він тримав.

— А я завжди тільки за здоровенними полюю, — відповів гордовито Руслан. — Так мамі мороки менше. Почистить одну рибину, зафарширує, запече в печі на листі, і вистачає нам їжі на цілий день. Смакота-а — фаршированa щука!.. — плямкнув губами.

Що він ловить лише великі, то була правда, бо і третього, і четвертого, і п'ятого дня Руслан приходив до мосту й показував таких же щук.

А в нас, як на зло, не ловилася тоді риба. Все чіплялася на гачки сама дрібнота — ті ж плітки, йоржики, верховодки.

Пожурилися, порадилися і вирішили вислідити Руслана, підгледіти, де і як він рибалить.

Повставали рано, до сходу сонця, й засіли під мостом на протилежному березі. Довгенько довелося чекати, аж змерзли трохи від вранішньої прохолоди. Та ось, врешті, Руслан появився. Під одною рукою згорнутий мішок, у другій — палиця. Прогупотів мостом, постояв, роззирнувся довкола й звернув у шелюгові зарості, що тяглася берегом понад річкою.

Коли його не стало видно, ми вибігли зі своєї схованки й подалися слідом.

Та Руслан догадувався, що за ним можуть стежити, аби розкрити його таємницю, тому був обережний. Не пішов одразу рибалити, а занишк у заростях. І коли ми забігли туди, він вискочив з-за куща й почав нас соромити:

— Що, урвався терпець? Закортіло теж щук наловити? Ай-я-я, хіба справжні рибалки так роблять? Мовби злодюжку підстерігаєте…

Похнюпивши голови, ми не виправдувалися, мовчали й згорали від сорому.

Русланові, певно, стало жаль нас. Він примирливо усміхнувся й сказав:

— Добре, хлопці, я вам пробачаю. Мені теж захотілося б підглянути. Але знайте: секрету свого все одно не видам. Хіба що колись, колись…

ТЕЛЯ,

дідусеве й бабусине, завдало прикрощів не тільки Оксані — мені також.

До приїзду в Калинівку тата і мами ми з Оксаною лише гуляли, розважалися, спали скільки хотіли. Ні дідусь, ні бабуся не давали нам

ніякої роботи. Хіба що самі допоможемо їм у чомусь. А мама — ні, вона зразу знайшла нам діло. Оксані наказала доглядати за курми: годувати, стерегти їх, щоб не клювали на городі помідори й дині, щоб не греблися на грядках цибулі й часнику. Мені доручила поратися біля теляти: вранці виводити його пасти, увечері заводити в сарай до корови, напувати, коли воно захоче, чистити.

Якби це нормальне теля, то клопоту з ним не так і багато. Але ж наш бичок, як сказав про нього тато, був якийсь прицюцькуватий.

Правда, він до нас уже звик, перестав боятися, зате поледащів і зробився страшенно впертий.

Судіть самі.

Тільки я всівся під шовковицею і заходився прилаштовувати до іграшкової ракети, що її привіз мені із Києва тато, вузенькі алюмінієві крильця, як з вікна виглянула мама й сказала докірливо:

— Бач, сам так у холодочок сховався, а бичок нехай на сонці від спеки мліє!

— Зараз перепну, — буркнув я.

— Та не забудь і казанок з водою переставити.

— Не забуду.

Мені дуже не хотілося відриватися од роботи: я обіцяв хлопцям показати ракету сьогодні. Але що вдієш — треба. Це ж бо мій обов'язок — доглядати за телям.

Поскладав у коробку крильця й пішов до воріт.

Сонце підбилося високо і пекло так, що заледве волосся на голові не присмалювало.

На вулиці безлюдно й тихо. Лише з-під сусідського паркана чулося рівномірне рохкання свині. Вона перекинула чавун з водою, розвалилася в калюжі, від задоволення аж очі мружила.

Бичкові й справді було жарко. Він лежав, витягнувши голову, і важко дихав. А над ним кружляли, гули надокучливі гедзі. Їм анітрохи не заважала спека.

Я розхитав довгий дубовий прикорінь, витяг його Із землі, вхопився за припинач.

— Ну, вставай! — гукнув до бичка.

Він неквапливо підвівся, потягнувся й недоброзичливо втупив у мене очі.

— Чого витріщився? — гримнув я на нього й смикнув за вірьовку. — Ходімо в холодок під сарай! Морока мені з тобою....

Та легко сказати — "ходімо"! Бичок, хоч як йому було жарко на сонці, не захотів іти зі мною. Мабуть, образився, що я грубо з ним повівся. Хіба він знав, що мені зараз страшенно ніколи, що в мене є важливіша справа, ніж панькатися з ним? Стояв, дурний, як укопаний, з місця не зрушиш.

Тоді я намотав на руку припинач, дужче смикнув до себе. Але бичок уперся й потягнув мене в протилежний бік.

— Ти бач, ще й капризує! — обурився я. Стривай, зараз тебе приборкаю!..

Проте що вже тільки я робив: і сидячи цупив за вірьовку, і лежачи, і навіть прикорінь забивав у землю та пробував накручувати на нього припинач, де там — бичок був сильний, його не подужаєш.

А сонце, мов нарочито, ще жаркіше припікало. Я упрів, аж піт з мене котився градом.

— Ну, бицюро, я ж тобі дам, ох і дам!.. — розлютився я.

Міцніше намотав на руку вірьовку, в другу взяв прикорінь і підійшов до теляти. Не встигло воно й оглядітися, як я з усього розмаху луснув його прикорнем по спині.

— Ось тобі, щоб знало, як…

Далі не доказав. Бичок, чи то від болю, чи то від переляку, так кинувся від мене, що трохи руки мені не відірвав. А потім помчав, як несамовитий, тягнучи мене за собою.

Я напружився, спробував зупинити теля, але тепер його уже ніяка сила не могла втримати. Хотів звільнитися од вірьовки, яку необачно накрутив на руку, і цього не зміг зробити: вона була натягнута, як струна.

Останнє, чим сподівався вгамувати теля, — це ласкавим, ніжним:

— Бицю, бицю… бицю…

Але "биця" вже не вірив у мою доброту і ще швидше втікав од мене. Мабуть, думав, що я женуся за ним, щоб знову полупцювати.

Утративши всяку надію зупинити теля, я старався не відстати від нього, не спіткнутися, за щось не зачепитись. Бо тоді й направду воно або ж руку мені відірвало б, або ж волочило по землі.

— Куди ти? — гукали з дворів здивовані сусіди.

Та мені не було часу пояснити — мчав далі за на важеним бичком туди, куди тому заманулося бігти.

Коли б мене зараз спитали, де я тоді з ним побував, не зміг би як слід і відповісти. Пам'ятаю лише, що біг городами, розкидаючи в усі боки жовті соняшникові голови, які безжально гамселили мене, трощив високі стебла кукурудзи, шорстке листя якої боляче шмагало по обличчю, петляв поміж деревами в саду, плигав через канави й тини. Тепер дивуюся, як поперестрибував через них. Зараз нізащо не зумів би!

Погасавши вволю, бичок врешті стомився і сам пішов під сарай. Бери спокійненько й припинай його там!

Але мене після всього, що довелося пережити, пойняла така образа на теля і така жалість до себе, що я не стримався і заплакав.

Зачувши плач, з хати вибігла мама.

— Ну, чого ти, чого? Що, з хлопцями побився?

А я ще дужче, ще жалібніше заплакав.

— Та хто ж тебе?.. — допитувалася мама. Не перестаючи схлипувати, я з ненавистю поглянув на бичка і розповів, як він поглумився наді мною.

— То, кажеш, прикорнем його вдарив? — перепитала мама.

— Угу, — кивнув я. — Уперся, в холодок не хотів іти.

Мама осудливо похитала головою:

— Та навіщо ж було його бити? Вирвав би травички, показав, так він би за тобою не то в холодок, на край світу пішов би… Бач, ракети вмієш складати, а до такої простої речі не додумався…

Вона перехилилася через паркан, зірвала жмутик трави. І справді: бичок, як загледів у маминій руці зелень, одразу підбіг до неї.

Проте я вже не чекав, поки мама покаже мені, як бичок може іти "на край світу". Все одно не повірив би, що він звичайне собі теля. Витер сльози й пішов під шовковицю складати рекету…

Майже щодня після вечері, коли дідусь повертався з колгоспної пасіки, ми всі дивилися телевізор. Якщо ж не було цікавої передачі, дідусь, бабуся, тато її мама сідали в садку на розстеленому рядні і розмовляли про щось своє. Оксана або гралася з ляльками, або малювала. Я ж читав книжки чи дитячі журнали.

Але бувало, що я і Оксана теж сиділи разом з дорослими. Це коли вони розповідали щось цікаве.

Дідусь і бабуся часто згадували минулу війну, хоч тоді вони були ще дітьми.

З усіх їхніх розповідей про війну мені найбільше запам'ятався

БАБУСИН СПОГАД

про те, як вона, восьмирічна дівчина, і дідусь Антон, що був на два роки старший за неї, поховали вбитого партизана.

…Гітлерівці, коли до Калинівки почав наближатися фронт, вигнали з села всіх людей. Калинівці подалися в ліс, куди окупанти, остерігаючись партизанів, боялися заходити.

Марійка з своєю бабусею та їхні сусіди — Антось, його мати, менші два братики й дві сестрички теж сховалися в лісі. Вирили там собі спільну землянку й жили в ній, ждучи визволителів.

Одного разу Антось підмовив Марійку сходити тайкома додому взяти якихось харчів, бо всі ті наїдки, що прихопили з собою, втікаючи до лісу, скінчилися. Та коли вони вийшли на узлісся, то побачили: на вулицях у селі стояли автомашини, а в дворах вештались ворожі солдати.

Засмучені невдачею, Антось і Марійка постояли, пожурилися й повернули назад. Але раптом Антось зупинився і сказав:

— Марійко, побудь тут, а я піду до річки наловлю риби.

— Як ти її ловитимеш? У тебе ж немає ні вудки, ні підсаки, — здивувалася вона.

— Наловлю… — усміхнувся Антось.

Марійка не знала, що він умів рибалити і без вудки чи підсаки. Звичайно, не в річці, а в маленьких мілких озерцях, яких багато на річковій заплаві. Рибалив дуже просто: знімав штани, зав'язував на них унизу холоші й тягав під водою, ніби волочок. Але так рибалити при дівчатах Антось соромився, тому й не взяв з собою Марійку.

Вона думала, що їй довго доведеться чекати Антося, однак він повернувся дуже швидко. Був чомусь засмучений і трохи переляканий.

— Що сталося? — стривожилася Марійка.

— Ходімо зі мною, — мовив замість відповіді хрипким, наче не своїм голосом.

— Куди?

— Ходімо, побачиш…

Вони пробралися узліссям до річки, далі звернули у прибережні верболозові зарості, які тяглися до самого мосту. Знали: ходити там небезпечно. Вартові, що охороняли міст, по якому вдень і вночі проїжджали автомашини, мотоцикли, підводи, стріляли в кожного, хто наближався, без попередження.

Невдовзі Антось і Марійка дісталися невеликого озерця, яке з усіх боків обступили калинові кущі й копички лугового сіна.

— Ось… — глухо мовив Антось, зупинившись біля піщаного пагорка, під яким лежав ниць простоволосий чоловік у стьобаній фуфайці, зелених штанях-галіфе і кирзових чоботях.

— Ой, хто це?! — зойкнула з несподіванки Марійка.

— Партизан… Он його шапка з червоною стрічкою, — кивнув Антось на шапку-вушанку, що валялася поруч з чоловіком.

— Він що, неживий?.. — злякано прошепотіла Марійка.

— Неживий… — зітхнув Антось.

— Ой, як страшно… — затремтіла Марійка. — А чого він тут?

— Мабуть, хотів висадити міст, але вартові помітили й підстрелили. Бачиш — слід на піску? То він повз сюди поранений. А це міна, якою

висаджують мости і все інше, — показав Антось на пласку, схожу на сковорідку, бляшану річ, що лежала неподалеку від пагорбка.

— Що ж тепер робити? Що робити?..

— Треба його поховати, бо фашисти, як знайдуть, то познущаються й з мертвого. Я того й покликав тебе, щоб допомогла мені. Давай швиденько вириємо біля нього, ось тут, під пагорком, яму і поховаємо.

Вони заходилися розгрібати руками пісок. Зверху він був сухий, сипучий, глибше — вологий, злежаний, що й не вколупнеш. Проте неглибокий, лише по коліна Антосеві, рівець все-таки вирили.

Насмикали з копички лугового сіна, вистелили ним рівець. Обережно вкотили в нього мертвого партизана й поклали горілиць, як і слід лежати небіжчикові.

Потім Марійка зняла з себе хустку й накрила партизанові обличчя. Після цього ще й зверху застелили його сіном, бо ж ховали не в труні, й почали загортати рівець. Невдовзі біля озерця з'явилася свіжа могила, на яку Марійка поклала кілька кетягів рожевої калини, виламавши їх на ближньому кущі.

До лісової землянки вони повернулися, як надворі стало темніти.

Наступного дня в ліс до калинівців навідалися партизани, принесли харчів і радісну звістку — радянські війська вже недалеко від Калинівки. Антось з Марійкою розповіли їм про вбитого партизана. Вони дуже журилися за ним, бо то був їхній відважний розвідник і мінер.

А ще через кілька днів партизани таки зруйнували міст і фашисти зникли з села.

Коли в Калинівку вступили наші війська, вбитого партизана відкопали й переховали в центрі села. А по пінні на його могилі поставлено пам'ятник, який стоїть і понині.

Найцікавіша дідусева розповідь, що запам'яталася мені, так це та, як він через два місяці після звільнення стояв

НА ВАРТІ

Вже полягали спати, коли це постукали у вікно:

— Хазяйко!

Мати спитала:

— Хто там?

— Пустіть солдатів переночувати.

Вона злізла з печі, пішла босоніж відчиняти двері.

До хати ввійшов гурт бійців. Знадвору, низом, по долівці, потягнуло морозом. Мати мерщій ступила у валянки.

Від електричних ліхтариків, якими присвічували в хаті бійці, по стінах і стелі забігали світлі кола. Сліпучий промінь упав і на піч. Антось аж очі примружив.

— Тихіше, діти сплять! — сказав суворо вусатий старшина.

— Ще не сплять, — заспокоїла мати. — Щойно лягли… Оце лишень я думаю, як я вас укладу. В хаті холодно…

— Не турбуйтесь, солдата гріє не кожух, а власний теплий дух, — за всіх відповів старшина, запалюючи свічку. — Соломки або сінця трохи б і — красота… Нема хоч оберемочка?

— Як нема? У клуні…

Бійці внесли соломи, розіслали на долівці й полягали покотом уздовж стіни, поклавши під голови похідні мішки, укрившись шинелями. І відразу позасинали.

Поснули братики і сестрички Антося. Щось бурмотіла крізь сон мати. Антосю ж не спалося.

Не спав і старшина. Він вийшов з хати, постояв, послухав, покурив і знову вернувся. Підсів до столу, розв'язав свій мішок, дістав звідти хлібину, торбинку з цукром, набрав у кухоль води. Відламуючи від хлібини невеликі шматочки, умочав їх спочатку в кухоль з водою, потім у цукор і неквапливо їв.

Антось, спершись ліктями на подушку, пильно дивився на старшину, як той вечеряв, і в нього аж слина котилася.

Старшині Антося зовсім не було видно, — свічка ледве освітлювала півкімнати. Поївши, він сховав недоїдену хлібину й торбинку з цукром у мішок, натомість вийняв і поставив перед собою на стіл якусь цікаву, незнайому Антосеві річ. У дерев'яному станочку дві довгасті скляні колбочки, з'єднані між собою тоненькою трубкою. Одна колбочка порожня, друга наповнена якимось жовтим порошком. Як тільки старшина поставив ту річ на стіл догори колбочкою з порошком, порошок одразу ж почав пересипатися через трубку в порожню, нижню колбочку.

Коли висипався весь, старшина перевернув річ, і порошок знову посипався.

Антося так зацікавила ота дивна річ, що він по втримався і пошепки запитав:

— Дядю, що то у вас за цяцька?

Старшина аж здригнувся від несподіванки.

— О, ти ще не спиш, мала?

— Я не "мала". Я — Антось.

— Чи то пак, Антось, — усміхнувся у вуса старшина. — Ти мені, хлопче, пробач. У вас на печі темно. А голос у тебе чисто дівчачий.

— То нічого, що дівчачий, — зовсім не образився Антось і по-дорослому додав:

— Зміниться колись.

— Авжеж зміниться. Можливо, в тебе ще ого-го який басюра зав'яжеться…

Антосеві сподобався привітний старшина. Обережно, щоб не розбудити матері, зсунувся на животі з печі, підійшов до столу.

Бійці надихали, в хаті стало тепло, навіть на вікнах почала відтавати паморозь.

— Значить, цікавишся, що це за штуковина? — знову перевернув старшина ту річ повною колбочкою догори.

— Угу, — кивнув Антось.

— То це, хлопче, не цяцька, а пісковий годинник! Чув про такий?

— Не чув…

— Бачиш, пісочок пересипається з однієї колбочки в другу?

— Бачу.

— Ото як пересиплеться, так і знай: збігло двадцять хвилин. Це я його у медсанбаті в нашого лікаря попросив. Скучнувато на варті самому, сон бере, ось я і дивлюся, як пересипається пісочок. Все-таки якесь заняття.

— Хіба ви оце й зараз на варті?

— Звичайно, на варті.

— І спати не хочеться?

— Як би тобі сказати… Щоб дуже хотілося, — ні, так, трішечки… Переїзд сьогодні важкий був! Натомилися ми.

— А можна, щоб хтось за вас повартував?

— Чого ж не можна? Ось я повартую, тоді розбуджу іншого солдата, а сам ляжу.

— То ви лягайте зараз, а я посиджу. Скажете, кого розбудити, того й розбуджу.

— Е, ні, так робити не дозволяється, хлопче, — усміхнувся старшина.

— Ви не бійтеся. Фашистів тепер у нас нема. Вигнали.

— Знаю, що нема. Дисципліна солдатська така: спати на посту не дозволяється, судити можуть за це. А мені ніколи по арештах сидіти. Треба на фронт поспішати. Десь і в мене під окупантами отакий ось, як ти, синок…

— Ви за нього не турбуйтесь, — сказав Антось. — Он я, коли стояли в нас фашисти, усі чоботи їм шилом попроколював.

— І не побоявся?

— Ого, ще як боявся, та все одно попроколював.

— Відчайдушний ти, Антоне, хлопець, як я бачу, — похвалив старшина і погладив його по голові.

Антось помітив на столі кілька крупинок цукру. Згадав, як смачно тільки що вечеряв старшина.

— А що то ви, дядю, їли з хлібом — сіль чи цукор? — запитав, мовби не знав.

— Цукор, — відповів старшина. — Хочеш, я тебе почастую.

— Та ні, не треба. Це я тільки поцікавився.

Але старшина вже розв'язував мішок. Відбатував на всю хлібину скибку і запитав у Антося, як він любить — вмочати хліб у воду чи їсти сухим. Антось подумав і сказав, що нехай скибка буде суха. Тоді старшина товсто посипав її білим-білим цукром і простягнув йому:

— Бери, їж.

Антось обережно, щоб не розсипати цукор, узяв скибку. І яка ж вона була смачна! Навмисне відкушував од неї потроху, щоб розтягти задоволення якнайдовше.

Старшина дивився, дивився, як він їсть, а потім зітхнув сумно і схилив голову. Мабуть, знову згадав про свого сина.

Коли Антось з'їв скибку і подякував, старшина навіть не почув.

"Задрімав, — подумав Антось. — Треба не відходити від нього, а то ще засне на варті. І на фронт не попаде. А там, дома, ждатимуть його, як оце ми з мамою ждемо татуся, і не діждуться..."

Набираючи кухлем води, Антось дзенькнув об відро: чи прокинеться? Старшина підвів голову. На печі заворушилася мати.

— Ну, як — наївся? — запитав старшина.

— Ось дивіться, — ударив кулаком у живіт Антось. — Як бубон.

— Що ж тепер — на піч?

— Ще встигну виспатись.

— Женіть його від себе, товаришу, — озвалася з печі мати. — Бо він, як ота сльота, прив'язне і не відчепиться... Антосю, ану марш спати!

— І побалакати не дадуть, — скривився Антось. — Тільки й знають: спати, спати...

— Нехай побуде, він мені не заважає, — заступився старшина, і Антось залишився біля нього.

Надворі завивав вітер, свистів у димарі, жбурляв у вікна снігом. Мати знову заснула. Міцно спали і бійці. Догоряла, скапуючи на стіл прозорими краплинами, свічка. А Антось усе ще сидів і слухав розповіді старшини, розпитував про різні міста, в яких той побував, про його сина — свого ровесника.

Свічка ось-ось мала згаснути. Не допомогло їй навіть те, що Антось весь час зіскрібав на столі застиглий стеарин і клав під гнотик. Старшина дістав з мішка другу. І саме тоді Антосеві чомусь дуже захотілося спати.

— Коли ж ви розбудите солдата? — запитав він. — Уже скоро й свататиме.

Старшина поглянув на сплячих, голосно позіхнув.

— Жаль будити, саме розіспалися. Я після обіду в сусідньому селі трохи здрімнув, а вони, бідолахи, з машинами тягалися… Ти йди лягай, — старшина, мабуть, помітив, що хлопця почали бороти дрімки.

— Ні, я не хочу, — бадьориться Антось, а сам усе поглядав заздрісно на піч.

"Еге, "лягай", — думав він. — Казав, що одному нудно на варті, сон бере. А зараз іще й натомився, так і справді засне".

Старшина і далі розказував цікаві бувальщини, але Антось уже слухав його неуважно. Йому тепер доводилося весь час змагатися з нав'язливим, невідчепним сном. Повіки якось самі собою злипалися, уже кілька разів він одвертався, щоб змочити їх слиною. Пив холодну воду, це також трохи розгонило дрімоту. Ждав, ніяк не міг діждатися ранку, коли встануть солдати. Боявся, що мати прокинеться і зажене його на піч.

Та ось, врешті, засіріло у вікні. Старшина вийшов з хати. Антось притулився обличчям до холодної шибки. Надворі світало. Вже можна було розгледіти високі снігові кучугури під тином, стовбури дерев у саду, горбату білу клуню.

Постоявши на ганку, покуривши, старшина повернувся до хати і був дуже здивований, що Антось іще Ті досі не на печі.

— І чого ти не спиш, ніяк не розумію? Та я на твоєму місці так би оце захріп, що й горобці з-під стріхи повилітали б.

Як тільки розвиднилося, старшина розбудив солдатів.

Вони довідалися, що він сам усю ніч вартував, — почали докоряти йому.

— Ну, чого ви, хлопці, на мене напалися? — удав з себе ображеного старшина. — І зовсім я не сам вартував. Та я і не витримав би, заснув! Ось хто допомагав мені, — поплескав він Антося по плечі. — Разом стояли на варті.

Потім надів йому свою солдатську шапку-вушанку, із зіркою.

Повісив через плече автомат.

— Може, скажете, не схожий на справжнього вартового?

— Ще й як схожий, — підтвердили всі.

Після того як бійці повмивалися, поснідали й зібралися в дорогу, старшина подякував матері за нічліг і Антосеві за те, що допомагав вартувати.

— А це твій солдатський пайок, — дістав з мішка й простягнув цілу хлібину й торбинку з цукром.

Антось вагався: брати чи не брати?

— Ну, чого ти соромишся? Бери, бери — не відмовляйся! Ти заслужив.

Коли солдати з старшиною вирушили в похід, Антось довго-довго стояв на воротях і дивився їм услід, доки вони й зникли в сніговій далечині.

Бабуся каже, що в нашому роду Зайчиків усі вміють запам'ятовувати і розповідати цікаві "житейські" історії, які вона називає по-своєму — придибенціями.

Не знаю, чи здатний на це я, але дідусь, тато, Петро і Василь справді уміють. Та ще й самі вигадують усякі смішні, сумні і повчальні історії, що схожі і на бувальщини, І на небилиці.

Ось хоча б і цього разу.

Наймолодший татів брат дядя Валерій, той, що на вертольоті літає, і його наречена запросили всіх своїх родичів до себе на весілля. Дідусь і бабуся, тато і мама вбралися по-святковому і нам з Оксаною наказали "причепуритися".

Я викупався в річці, одягнув модні білі штани, оранжеву сорочку з накладними кишенями і погончиками, взув нові кросовки. Тато навіть замилувався мною і пожартував:

— О, та ти, як нова копійка! Дивись, не дуже там крутись перед молодою, а то сподобаєшся їй, так і жениха на тебе поміняє...

Оксана теж вирядилася в найкраще, що в неї було; бабуся зав'язала їй на голові два великі голубі банти. Уже вийшли всі разом за ворота, як вона раптом подивилася на маму, щось згадала й зупинилася.

— Ідіть, я вас наздожену, — сказала й побігла назад, до хати.

Коли Оксана наздогнала нас і ми поглянули на неї, то тільки диву далися: обличчя її було напудрене рожевою пудрою, а у вухах сяяли різнокольоровими камінцями мамині кліпси.

— Ой лишенько! — ухопилася за голову мама. — І додумалася ж до такого! Не дитина, а чудо вселенське... Ходімо швиденько, я тебе вмию, щоб не соромила нас перед людьми!

Вона зняла з Оксани кліпси, вхопила за руку й потягла у ближній двір до колодязя умивати.

Тато тоді змовчав, нічого не сказав Оксані, лише головою похитав осудливо. А як повернулися увечері з весілля, розповів їй повчальну історію

ПРО КОТА В ЧЕРВОНИХ ЧОБОТЯХ

Це був звичайний кіт. Як усі коти. Але після того, як він почув казку про незвичайного кота — кота в чоботях, — захотів і сам таким стати. Він пішов до шевця і попросив пошити йому чоботи.

— Гаразд, — погодився швець. — Тобі які — чорні, червоні чи жовті?

Кіт подумав і відповів:

— Краще пошийте червоні. Їх одразу всі помітять.

— То, може, ще й на рипах або з веселими дзвіночками та блискучими шпорами, щоб і чули всі, коли ти йтимеш? — запропонував швець.

— О, це буде чудово! — зрадів кіт. — Зробіть, будь-ласка, все оте! Щоб і рипіли, і подзвонювали, і шпори на них блищали.

Швець зняв мірку з котових лап, і через три дні чоботи були готові. Не великі й не малі, саме на його лапи. Як і бажалося котові — червоні-червоні, і на рипах, і з веселими дзвіночками, і з блискучими шпора-ми-коліщатками, та ще й на високих закаблуках, з довгими й широкими, ніби в мушкетерів, халявками.

Коли кіт вийшов у нових чоботях на вулицю, то, зачувши їхній рип і передзвін, із дворів повибігали подивитися на нього не лише малеча-кошенята, але й дорослі статечні коти.

Раніше кіт любив удень подрімати на м'якій канапі чи на теплому килимкові або погріти спину десь на сонечку. Вночі завзято полював на мишей і пацюків у коморах і льохах та прогулювався з такими ж відчайдухами-котами, як і сам, по високих вузеньких карнизах і стрімких дахах будинків. Тепер же й сам змінився, й життя його перемінилося. Вдень, прибравши поважного вигляду, походжав у своїх чудернацьких чоботях по селищу, дивуючи його мешканців. Уночі, втомлений цілоденною мандрівкою, солодко відсипався.

Кіт так захопився тими мандрівками, що й одробити забув шевцеві за пошиті чоботи. (Він мав зловити в його майстерні мишу, яка поселилася там і вже не раз псувала шкіру й дратву). Однак швець сам нагадав котові про те. Якось він перестрів його на вулиці й мовив докірливо:

— Чого це ти, мурчику, не приходиш відробляти чоботи? Обіцяв же. Чи, може, став такий поважний, що мишей уже не ловиш?

Кіт зніяковів, почав виправдуватися:

— Ой, вибачте, будь ласка! В мене було стільки клопотів, стільки клопотів… Тепер прийду, сьогодні ж прийду, як тільки смеркне.

— Ну гляди! А то проклятуща миша цієї ночі знову нашкодила мені — погризла новісінькі заготовки, — зітхнув сумовито швець.

Того ж вечора після своїх мандрів по селищу кіт завернув до шевцевої майстерні.

Швець докінчив роботу й пішов додому. Кіт залишився. Ум'яв чимале кільце ковбаси, яким почастував його господар, потім обнюхав майстерню. Він знайшов у кутку під шафою мишачу нору й сів неподалеку від неї.

Минуло немало часу, але миша не вилізала.

"Невже знає, що я тут? — з досадою думав кіт. — О, серед них є такі, що добре чують наш дух. Їх непросто виманити з нори!.."

Та миша все-таки з'явилася. Вилізла зі своєї схованки аж опівночі, коли в будинку погасли вогні й запанувала тиша.

Кіт не поспішав кидатися на мишу, чекав, поки вона одбіжить подалі від нори, щоб напевно її зловити. А ще для цього йому треба було заздалегідь підготуватися до стрибка — прибрати зручну позу. Але тільки-но він поворухнувся, зарипіли чоботи, задзвонили на них дзвіночки, — миша налякалася і шурхнула назад У нору.

"Гм, утекла… — подивувався кіт. — Досі зі мною такого не траплялося, щоб якась миша або пацюк утікали з-під самісінького носа… Ну й гава, ну й розтелепа я!" — лаяв себе, що раніше не здогадався зняти чоботи.

І хоч кіт був майже певен, що налякана миша більше не наважиться вилізти з нори, проте все одно і далі чатував її, тепер уже знявши зрадливі чоботи.

І, виявилося, недаремно чатував, бо миша невдовзі знову вилізла. Вона за цілий день дуже зголодніла, і її і так манили пахучі крихти ковбаси, які залишилися на підлозі після котової вечері.

Цього разу він уже не випустив, таки зловив мишу.

Швець дуже зрадів, коли, прийшовши вранці в майстерню, побачив у кота в лапах шкідливицю.

— Молодець, мурчику, молодець! — похвалив він. — За таку послугу я тобі ще одні чоботи пошию, як ці зносиш.

Кіт добряче наївся смачної ковбаси, і йому не хотілося їсти мишу. Спершу хотів її викинути геть з майстерні або віддати якомусь іншому, голодному котові. Тоді передумав — відніс у сусідній двір і випустив тихцем у будку свого лютого ворога Кудлая.

Кудлай — неймовірний лежебока й сонько. Він цілими днями й ночами вилежувався на соломі в затишній будці. Бувало, навіть лінився встати, щоб поїсти чи попити. Але тільки-но зачує якого-небудь кота, де й дівається його сонливість і ледачкуватість. Умить вибігає з будки й прожогом кидається за ним. Тоді єдине, що рятує кота, це міцні лапи з гострими гачкуватими пазурами й дерева, на які коти легко можуть здертися, а собаки ні.

Часто кидався Кудлай і на цього кота. Правда, ще жодного разу його не зловив і не покусав, але ляку наганяв ого скільки! Іноді котові доводилося довго-предовго відсиджуватися на якомусь дереві, аж поки Кудлаєві набридало гавкати на нього і він повертався до своєї будки. То як же такому вреднющому собацюрі не помститися за кривду й зневагу?

Після того як миша поселилася в будці, Кудлай утратив колишній спокій. Миша не давала йому ні полежати, ні поспати. Тільки приляже, тільки здрімне, вона одразу писк-писк або шурх-шурх у соломі, — він і прокинеться. Схопиться, перегребе всю свою солом'яну постіль, але впіймати надокучливу мишу не може — щоразу втікала вона в нору, яку вже й тут собі вирила.

Довелося Кудлаєві залишити власну будку й вилежуватися, як бездомному собаці, то під парканом, то ще десь.

Кіт дуже радів, що йому вдалося помститися Кудлаєві.

Проте він не зважив на таке: відтепер Кудлай краще бачив і чув, що діялося довкола, а також став ще сердитіший.

Якось до кота зібралися дружки й почали вмовляти скинути чоботи, якими він остерігає, розганяє мишей і пацюків, — тепер їх не зловити. А крім того: чоботи, мовляв, ще й зовсім не пасують йому.

— Ну що ви! — обурився кіт. — Навпаки, ці чоботи дуже мені підходять. Бачили, як на мене всі задивляються, коли я іду селищем?

— Не задивляються, а дивуються і глузують, — намагалися переконати його. — І нам, твоїм друзям, просто соромно за тебе.

— Це ви від заздрощів таке вигадуєте, — ніяк не згоджувався кіт.

Кудлай у цей час лежав неподалеку під кущем. Йому дуже хотілося спати, але коти своїм нявканням-балачкою заважали. Гавкнув раз, удруге, думав, налякаються й розбіжаться або хоча б замовкнуть. Де там, ще голосніше завели. Тоді Кудлай розлютився й подався до них.

Коти, угледівши собаку, чкурнули хто куди. Їх наче вітром видуло з двору. Лише кіт у чоботях не тікав.

"Чого мені тікати? — міркував він. — Я ж тепер незвичайний, не такий, як усі коти. Цей сонько і лежебока не посміє мене чіпати".

Але Кудлаю, виявляється, було байдуже, який він кіт, звичайний чи незвичайний. Без найменшого вагання кинувся на нього.

Кіт у чоботях зрозумів, що йому буде непереливки, злякано чмихнув і помчав до дерева. З розгону стрибнув на стовбур, хотів подертися вгору — й не зміг, бо задні лапи з гострими гачкуватими пазурами були ж у чоботях, а чоботи зовсім не трималися стовбура, тільки ковзали по гладенькій корі дерева.

Отам, унизу, і наздогнав його Кудлай. Люто вчепився зубами й стягнув спочатку один, потім другий чобіт…

Але тоді, як собака зовсім його роззув, кіт легко, наче вивірка, видряпався на дерево.

Зі злості, що й цього разу не зловив ненависного йому котиська, Кудлай поскавучав, погавкав під деревом і заходився зганяти свого лють на чоботях, немовби вони були винуватцями його невдачі. Роздирав, шматував їх жорстоко й безжально.

Кіт із жахом дивився на те згори і мало не плакав.

Незабаром новісінькі, гарні червоні чоботи перетворилися в саме лахміття.

Уціліли лише блискучі шпори-коліщатка та дзвіночки, які закотилися в траву й подзвонювали там жалібно і самотньо.

Коли Кудлай поплентався в кущі, засмучений кіт зліз із дерева.

Позбігалися і його дружки, почали втішати. Мовляв, нема чого журитися за чобітьми, бо то, може, й краще, авжеж краще, що так сталося: тепер він знову буде такий, як і вони, як усі коти.

Кіт мовчав.

А через кілька днів його зустрів швець. Побачив, що кіт без чобіт, запитав чому: невже чоботи завеликі чи, навпаки, тиснуть лапи? Так наче ж мірку він знімав старанно…

Кіт розповів про своє лихо, як познущався над ним сусідський собака Кудлай.

— Пусте! — махнув рукою швець. — Не сумуй, мурчику! Я ж обіцяв тобі ще одні чоботи пошити. І пошию. Такі матимеш, що всі коти в селищі від заздрощів хвости опустять.

Кіт чемно подякував, але, на подив шевцеві, від чобіт відмовився.

— Ну, зрозуміла, чому кіт більше не захотів носити чоботи? — запитав Оксану тато, коли закінчив свою розповідь.

Вона ствердно кивнула головою.

СЛИВА

зовсім невелика, у мій зріст. Дідусь торік її посадив. а вже вродила. Небагато, всього шістнадцять слив висіло на тоненьких гілочках.

Коли ми приїхали, вони були ще зелені й маленькі, не більші за черешні. Тепер же, ніби яблука-райки, — жовті, золотисті, мов липовим бджолиним медом налиті. А зверху ще й пудрою сизою ледь-ледь притрушені.

Усім кортіло дізнатися, які вони на смак. А найдужче, звичайно, не терпілося Оксані. Все допитувалася, коли та коли покуштуємо. Але в нас була домовленість: нехай сливи добре поспіють, зірвемо й покуштуємо їх у день нашого від'їзду до Києва.

Росла слива в кінці городу біля дубового та кленового гайка, за яким починався ліс. Ми з Оксаною майже щодня, удвох чи нарізно, навідувалися до неї, щоб помилуватися красунями сливами й подивитися, чи всі вони на місці, чи не впала часом яка на землю.

І ось одного разу порахували, а їх вийшло п'ятнадцять, на одну менше, ніж увечері було. Гадали, що помилилися, полічили ще раз — п'ятнадцять!

Пошукали на землі — і там не було.

— Ти не зривала? — спитав я Оксану.

— Ні. А ти?

— І я не зривав.

— Може, дідусь захотів спробувати, які вони? — мовила Оксана.

Запитали дідуся — він теж не зривав.

Хто ж тоді? Бабуся, мама, тато?.. Ні, ні, вони не займуть. А якщо б хтось із них і зірвав, то сказав би... Просто загадка якась!..

Але це був тільки початок. Наступного дня з деревця зникло ще дві сливи, і теж ніякого сліду.

— Мабуть, дуже смачні сливки, що так сподобались комусь, — посміхнувся тато, довідавшись про те, і хитро-хитро подивився на нас з Оксаною.

— Ну, чого ти? — образився я на нього. — Думаєш, я їх поїв? Чесне піонерське, не їв.

— І я не їла, — сказала Оксана. — Тільки дивилася та рахувала.

І тут у мене виникла підозра, що все-таки це вона рве сливи. Адже й тоді, як брала без дозволу варення, так само казала: "Я тільки рахувала банки..."

Розгнівався я на Оксану: невже не могла почекати кілька днів, щоб разом покуштувати?

"Ну, зажди, — вирішив, — зловлю тебе на гарячому, тоді знатимеш!.."

Цілий день я просидів дома, це ходив навіть купатися, стежив за нею. Але Оксана нікуди з двору не виходила. Мабуть, догадалася, що я задумав. Аж увечері, як стало темніти, провідав хлопців. Знав: тепер во на побоїться піти сама до сливи.

Вранці проснувся і лежу спокійно, бо Оксана також у ліжку. Коли це чую — мама в сусідній кімнаті каже татові:

— Знову хтось дві сливи зірвав.

Мене ніби пружиною викинуло з постелі. Влетів до них у кімнату, вигукнув:

— Ніхто не зривав!

— Не віриш — піди подивись. І не кричи, — зауважила мама.

Чого б це я не вірив? Звісно, вірив. Просто зопалу вигукнув.

— Якийсь незрозумілий крадій, — стенув плечима тато. — Замість того, щоб зразу всі сливи зірвати, бере то по одній, то по дві… Гм, видно, свій злодюжка…

Знову, певно, натякав на нас з Оксаною. Та цього разу я змовчав, надумав ловити крадія інакше.

Добряче поснідав, щоб довше не хотілося їсти, сказав, що піду на річку, а сам хаміль-хаміль поза акаціями в гайок. Вибрав там у кущах, поблизу сливи, гарну хованку і почав ждати.

Склав собі план, як ловитиму крадія. Головне, треба не поспішати, терпляче підпустити його до самої сливи. А тільки простягне руку до гілки, вискочити з кущів і крикнути: "Ти куди?!" З несподіванки він умре на місці…

От цікаво, хто ж це буде? Впевнився, що не Оксана. Хіба хтось із сільських хлопців? Серед них іще є такі, що люблять по садах та городах нишпорити. Але ж тато сказав: "Свій злодюжка". І, мабуть, правильно сказав. Якби чужий допався, то геть відразу всі сливи обпатрав би. Може, Юрко, Тарас, Василь чи Петро?.. Теж ні, вони не такі… Хто ж тоді? Руслан?..

З дуба упав біля мене торішній надгризений жолудь. Глянув я угору — вивірка скаче. Ось вона живе у гайку і все бачить. Могла б підказати, якби розмовляти вміла…

Минуло майже півдня. Крадій не появлявся. Настала спекота. Я в холодку сидів, а все одно було жарко, задушливо. З річки долинав

галас. Хлопці, відома річ, зараз там купаються, розважаються, а мені треба тут нидіти, підстерігаючи якогось нікчемного злодюжку.

"Що коли й собі збігати скупатися? Ненадовго. Туди й назад. За цей час він навіть підкрастися до сливи не встигне... Авжеж, треба збігати освіжитися. І хлопців попереджу, щоб знали, де мене шукати. А ще, може, в когось із них яблука або груші є, попрошу підживитися, бо до вечора далеко," — роздумував я.

Так і зробив, побіг до річки.

Коли Тарас, Юрко, Василь і Петро вислухали мене, вони теж захотіли ловити крадія разом зі мною.

Спочатку я повів показати їм сливи.

— Ох і красиві!

— Ох і великі!

— Ніколи таких не бачив! — вигукували хлопці від захоплення.

— Це дідусеві в садовому господарстві подарували саджанець, — пояснив я.

— Так скільки, кажеш, залишилося слив? — запитав Петро.

— Одинадцять.

— Десять, — заперечив Юрко. — Я вже порахував.

— Не може бути!.. — тенькнуло в мене всередині.

— Сам полічи.

Порахував. Десять!..

Ну й ну!.. Півдня стеріг — крадій не появлявся. А відлучився на якихось кілька хвилин, — і він уже встиг побувати біля сливи. Невже запримітив мене в кущах і чатував, поки я піду? Мабуть, запримітив…

Рушили до моєї хованки. Посідали, почали радитися, що далі робити, як все-таки впіймати крадія.

Раптом Тарас:

— Все ясно!

— Що ясно? — не зрозуміли ми.

— Хто крадій.

— А хто? — насторожилися всі.

— Он сидить, — показав Тарас угору.

Ми подумали, що крадій виліз на дуба і сховався там.

— Де він? Де? — снували очима по густому гіллі.

— Не туди дивитесь. Нижче дивіться! Вивірку бачите? Ось на сучку!

Побачили — і відразу все зрозуміли. Вона сиділа на задніх лапках, упершись пухнастим хвостом у стовбур дерева, а в передніх тримала… сливу. Відгризала потроху й швидко-швидко жувала, наче боялася, що хтось відбере у неї.

Хоч який сердитий я був на вивірку, не став її лякати. Нехай уже доїдає ту шосту вкрадену сливу. Залишив хлопців у гайку, а сам щодуху помчав навпростець через городи додому.

Дідусь, коли довідався про вивірку, взяв маленький лозяний козубець, пішов зі мною і обірвав з молодого деревця решту слив. Їх якраз вистачило всім по одній: дідусеві, бабусі, татові, мамі, Оксані, мені, Тарасові, Юркові, Василеві і Петрові.

Сливи були зовсім спілі і смачні-пресмачні. Недарма вони і вивірці сподобалися.

БДЖОЛИНИЙ МЕД,

відома річ, усі люблять. Але не всі, звичайно, куштували його в стільниках, бо ні в гастрономах, ні в інших магазинах їх не продають. Свого ж дідуся-бджоляра, як ми, не кожен має.

А ось мені з Оксаною довелося поласувати таким медом...

Після того як колгоспну пасіку перевезли в поле на лан квітучої гречки, ми з Оксаною щодня, вранці або в обід, носили дідусеві їсти, бо він тепер і днював, і ночував там.

Одного разу дідусь, поснідавши і подякувавши нам. сказав:

— А зараз я вас почастую.

"Чим він частуватиме? — подумав я. — Тут, у полі, в нього, крім вуликів та гречки, більше нічого ж немає".

Тим часом дідусь дістав із скриньки бджолярський різак, узяв череп'яну полив'яну миску і пішов до своїх власних вуликів, які стояли

окремо від колгоспівських. Ми рушили були слідом за ним, але він зупинив нас:

— Не йдіть. Посидьте в курені, а то вас можуть бджоли покусати.

Невдовзі дідусь повернувся з повною мискою якихось темних, аж чорних, лискучих брусків.

— Що це? — запитала Оксана.

— Стільники, — відповів дідусь. — Беріть куштуйте.

Я узяв верхній брусок. І Оксана теж узяла.

— А чого вони такі чорні й липкі? — поцікавився я, розглядаючи брусок.

— Тому, що із справжнім гречаним медом, — пояснив дідусь.

Ну, коли так, хто ж відмовиться!

Відкусили ми з Оксаною по шматочку, пожували і проковтнули.

— О, та ви, бачу, ще ніколи такого не їли! — усміхнувся дідусь. — Вощину ковтати не треба. Лише мед з неї висмоктуйте.

Звідки нам було знати про те? Адже й справді раніше не тільки не їли стільникового меду, а навіть не бачили, не чули про нього.

Далі ми так і робили, як порадив дідусь: вощини не ковтали, лише мед з неї висмоктували. Отоді по-справжньому й розкуштували, який смачний він у стільниках.

Поки дідусь обійшов колгоспну пасіку, в мисці не залишилося й половини брусочків.

— Що, сподобалися стільники? — запитав він.

— Сподобалися, — сказав я. — Ду-уже сподобалися!

— А тобі, Оксано?

— І мені, — відповіла вона. — Нічого більше не їла б, тільки отакий мед.

— Невже? — хитрувато примружив очі дідусь.

— Угу, — кивнула Оксана. — І на сніданок, і на обід, і на вечерю їла б самий мед!

— Ну, то чого ж, залишайтесь у мене на цілий день і їжте. Меду вистачить. Цього року гарна взятка.

Ми залишилися. Дідусь порався коло вуликів, я ганявся за ховрахами і польовими мишами, Оксана рвала понад дорогою сокирки і волошки для вінка.

Опівдні, як сонце почало сильно припікати, ми поховалися в курінь.

Дідусь дістав із кошика свій обід — холодний буряковий борщ, налисники з сиром, житній хліб, а мені з Оксаною знову виставив миску із стільниками.

Уже знаючи, які смачні стільники, ми зразу накинулися на них. Набігавшись, находившись по полю, добре зголодніли й думали, геть

усе поїмо, але з'їли навіть менше, ніж уранці. Я висмоктав мед лише з чотирьох брусочків, Оксана — з трьох, і більше не змогли.

Зате чогось іншого, — ну, хоча б налисників чи борщу з хлібом, — закортіло. То я, то Оксана позирали на дідуся, думали, що він здогадається і запросить нас до свого обіду. Та дідусь чомусь не здогадувався, а сказати про те ми не наважувалися, адже самі захотіли їсти цілий день тільки мед.

Пообідавши, ще довгенько сиділи в прохолодному курені. Пережидали, поки спаде полуденна спека. Щоб ми не нудьгували, дідусь розповідав нам про бджіл — як вони живуть і розмножуються, як збирають із квітів нектар і переробляють його на мед. Ох і цікаво було про все це слухати! Виявляється, щоб зібрати один грам нектару, бджолі треба облітати не менше як тисячу квіток!

Ото трудівниця!..

Коли в полі стало не так пекуче, ми повилазили з куреня.

Я більше не ганявся за ховрахами й мишами. І Оксана не пішла рвати квіти.

Допомагали дідусеві на пасіці. Разом з ним міняли для бджіл питну воду в коритцях, мили бідони для меду.

Як сонце почало хилитися до обрію, дідусь сказав:

— На сьогодні вже досить роботи. Дякую вам, діти, за поміч! Тепер буду варити собі вечерю.

Він зняв із кілочка біля куреня казанок, налив у нього води й почепив на товсту перекладину, що лежала на двох застромлених у землю рогачиках. Потім розпалив під казанком вогонь.

Коли закипіла вода, дідусь насипав у неї пшона, кинув півложки солі.

— Що це буде? Каша? — запитала Оксана.

— Ні, не каша. Степовий куліш варю, — відповів Дідусь.

Він іще насмажив на сковорідці сала з цибулею і як вариво погустішало, вигорнув у нього й засмажку. Далі старанно вимішав, покуштував.

— Все, готовий, — сказав.

З казанка запахло так смачно, що ми з Оксаною не могли відвести од нього очей.

Тим часом дідусь виніс із куреня миску з стільниками й звернувся до нас:

— Швиденько вечеряйте і гайда додому, бо скоро сонце сідатиме.

Ми нехотя простягнули руки до миски — нам уже зовсім не хотілося меду.

Раптом Оксана запитала:

— Дідусю, а можна покуштувати вашого кулешу?

— А чого ж не можна? — усміхнувся дідусь. — Беріть ложки і куштуйте. Добрий удався кулешик, хоч, звісно, він медові і не рівня.

Ми вхопили по квітчастій дерев'яній ложці й підсіли до казанка.

Куліш направду був добрий!

Все куштували, куштували його і не могли накуштуватися.

Забули й про стільники, і про дідуся, що йому теж хотілося вечеряти.

Тільки тоді схаменулися, як побачили в казанку дно.

Злякано перезирнулись з Оксаною і опустили з сорому очі.

І як це в нас вийшло, що удвох з'їли весь куліш? Яка ганьба!..

— Ви нам пробачте, дідусю… — ледве видобув я з себе.

Оксана лопотіла:

— Пробачте, пробачте…

— За що? — мовби аж здивувався дідусь.

— За куліш, що ми його з'їли…

— Ну, що ви! — махнув рукою дідусь. — Не журіться, я собі ще зварю. Це ви мені пробачте: зіпсував я вам таку смачну вечерю. Бо куліш медові не рівня.

"Невже дідусь серйозно так вважає?" — здивувався і я.

Пильно придивився до його очей — знав, який дідусь хитрун і жартівник. Вгледів у них лукаві блищики й зрозумів: він просто кепкує над нами.

Іще б не кепкувати, коли отак необачно й кумедно ми повелися. Як подумав, то навіть ніяково стало, а водночас і смішно.

Дідусь також помітив, що я про все здогадався, і більше не прикидався. Весело засміявся і почав нас заспокоювати:

— Нічого, нічого, тепер будете знати, що не можна весь час лише солоденьке вживати. В житті треба всього скуштувати: і медку, і чорного хлібця...

ПРОЩАННЯ

з Калинівкою щоразу чомусь навіває на мене легкий смуток, хоч само воно веселе і, можна сказати, навіть урочисте. Ось і цього року також.

Закінчувався серпень, закінчувалися мої шкільні канікули, закінчувалися й татові та мамині відпустки. Настала пора повертатися додому, до Києва.

У день від'їзду — а це була неділя — випроводжати нас прийшло багато родичів, і серед них, звичайно ж, Тарас, Юрко, Петро і Василь.

Тітки нанесли нам усіляких гостинців. Хто банку варення чи повидла, хто торбинку сушених фруктів чи грибів, хто вузлик волоських чи лісових горіхів. Тітка ж Марія, Петрова, Василева та Олина мати, засмажила "на дорогу" індика й зварила зо три десятки курячих яєць, наче ми лаштувалися їхати хтозна в яку далечінь.

І хлопці прийшли зі своїми подарунками.

Тарас подарував мені грубезний альбом-гербарій різних калинівських рослин.

— Це щоб нагадував тобі в Києві про наше село, — сказав він.

Петро не пошкодував свій найщасливіший рибальський гачок і замашне ліщинове вудлище, аби я перемагав усіх київських рибалок.

Василь дав плескатий сизий камінець, якого знайшов за селом на давній скіфській чи козацькій могилі. Він запевняв, що то уламок метеорита, бо на власні очі бачив, як над полем, де височить могила, пролітало темної ночі розжарене космічне тіло й розсипало роями осколки, що світилися різними кольорами, ніби вогні під час святкового фейєрверка. Якщо ж я йому не вірю, то можу сходити в Києві на вулицю Челюскінців біля Володимирської гірки до планетарію І показати камінець екскурсоводу, переконатися, що це так і є.

— Я там уже був і показував, коли їздили всім класом в екскурсію, — сказав Василь.

Поки хлопці вручали мені подарунок, бабуся з мамою постелили у дворі під шовковицею ряднини, клейонку, поставили макітру ще теплих пахучих пиріжків з сиром, кілька мисок із сметаною та ряжанкою і запросили гостей частуватися.

Саме в цей час нагодився дідусь — прийшов з колгоспної пасіки. Він поліз у погріб і виніс на великому цинковому листі цілу піраміду стільників бджолиного меду і бутель настояного на підсмаженому ячмені й сушених грушах-дичках холодного березового квасу.

Усі посідали довкола "столу", охоче смакували наїдки, пили квас і вели жваву балачку.

Дорослі розмовляли про родинні справи, про урожай, про погоду, яка цього літа така вдатна і для праці, і для відпочинку. Ми ж говорили про своє: згадували кумедні пригоди, які траплялися з нами, цікаві й смішні історії, вичитані з книжок або побачені в кіно чи в телевізійних передачах, і ще всяку всячину.

Розповів і я про те, як Оксана рахувала в буфеті банки з варенням і стояла в дощовику під душем. Хлопці реготали, аж за животи хапалися. І Оксана, до речі, теж.

Коли вволю насміялися, Петро, смикнувши мене за рукав, шепнув:

— І чого то він?..

— Ти про що? — не зрозумів я.

— Оно, поглянь! — кивнув Петро у бік воріт. — Руслан чогось снує попід двором.

— Мабуть, теж хоче попрощатися з тобою, Романе, та не наважується зайти, — сказав Тарас, учувши нашу розмову. — Піди поклич його.

Я подався до Руслана.

— Чому не заходиш? Бабуся з мамою напекли пиріжків — таких смачних! Дідусь з погреба стільників і квасу виніс. Ходімо до нас!

— Я не того прийшов, — відповів знічено Руслан. — Хочу тобі свій секрет про щук відкрити. Обіцяв же…

— Невже?.. От спасибі!.. — зрадів я.

— Та не спіши дякувати, — зовсім зніяковів Руслан. — Якщо направду, так я вас усіх обманював тоді, бо ніяких щук не ловив.

— Як не ловив?.. Ти ж нам показував…

— Показував, — згодився Руслан. — Але ви як слід не роздивилися?

— Так роздивлялися, і не один раз! — заперечив я і знизав плечима — Нічого не розумію… Розкажи все толком!

І Руслан розповів.

Пішов він уранці, як завжди, на той бік річки по траву для кролів. Уже нарвав півмішка, коли вчув — щось бовтається під берегом. Підбіг, поглянув — і остовпів: на мілині лежала здоровенна щука. Як вона там опинилася — незрозуміло. Може, гналася за карасем чи якоюсь іншою рибиною і вискочила ненароком з глибини, а може, й прихворіла, бо риба теж хворіє, як і люди та тварини, і її винесло хвилею до берега.

Опам'ятавшись, Руслан ухопив дрюка, хряснув ним щуку по голові, вона й перевернулася білим черевом догори. Він витрусив з мішка траву, запхнув туди щуку і гайда додому, щоб мати до роботи встигла дати якусь їй раду.

Як переходив міст, побачив мене, Петра й Тараса з вудками, наші порожні садки, і йому захотілося покепкувати над нами, вдавши з себе неабиякого рибалку, а вже потім признатися, як було насправді. Та коли ми повірили його побрехеньці про якийсь особливий спосіб ловлі щук, він передумав признаватися й вирішив і далі дурити всіх, кого зустріне.

Матері вже не застав удома. Щоб щука до вечора не зіпсувалася, Руслан хотів упхнути її в холодильник, але вона туди не влізала. Тоді одрубав сокирою їй голову й хвоста і таки запхнув.

Повернувшись з роботи, мати також подивувалася синовому уловові. Почистила, випотрошила, зафарширувала щучине тулубище, а голову й хвіст звеліла віддати поросяті, бо який же з них наїдок. Руслан уже було й хлівця відчинив, щоб кинути їх кабанцеві, як раптом у нього зринула захоплююча думка, після чого він повернувся в хату і знову поклав щучі голову й хвіст у холодильник.

Наступного дня прокинувся рано-вранці. Затесав з обох кінців палицю, взяв у комірчині довгу мотузку, дістав з холодильника щучі голову й хвіст, укинув їх у мішок і подався на річку. Там, заховавшись у кущах, настромив на один кінець палиці щучу голову, а на другий хвоста. Потім старанно обмотав палицю мішком, але так, щоб з нього визирали голова і хвіст, і перев'язав все це мотузкою. Вийшло неначе й справді в мішок загорнута ціла щука. Насамкінець просунув під мотузку кілочок, за який можна було б зручно тримати "важку" ношу, і поважно рушив до села, щоб іще подурити односельців.

Так Руслан дурив усіх чотири дні підряд, аж поки щуча голова і хвіст почали псуватися…

— Ну скажи, Руслане, навіщо тобі всі ці витівки? — запитав я, коли він закінчив розповідь. — Вужа футболістам підкинув, снайпера з себе вдавав, несправжньою щукою нам голову морочив…

— Як "навіщо"? — здивувався він. — Це ж дуже цікаво!

— Цікаво?..

— Ага. І весело.

— Може, скажеш, і тоді було весело, як дядькові Віктору шибку у вікні розбив? — уколов я.

— Так то ж ненавмисне. А він, жмикрут, велосипеда забрав, мамі поскаржився… Якщо б усі були такі, то від нудьги і злості повмирали б. Хіба не правду кажу?

Я нічого йому не відповів, бо не знав, та й зараз ще не знаю, має він рацію чи не має. Однак для себе вирішив: нехай про Руслана говорять що завгодно, але коли я приїду в Калинівку наступного літа, то неодмінно дружитиму з ним!

Хоч як запрошував Руслана до нашого гурту, він не пішов. Сказав, що йому треба годувати кролів. На прощання міцно потиснув мені руку й побіг додому.

У той час, коли я розмовляв з Русланом, між Тарасом, Юрком, Петром і Василем розпалилася суперечка — яка професія зараз найважливіша. Тарас був переконаний: нині найбільше цінятся ті, які вивчають і оберігають природу. Петро і Василь, звичайно ж, стояли за космонавтів, з якими, на їх думку, нікого не можна рівняти. А Юрко твердив своє: і колись, і тепер найважливіші хлібороби, бо недарма ж ото сказано, що хліб усьому голова.

Оксана, слухаючи їх, і собі втрутилася в суперечку.

— Ви всі неправі! — мовила таким тоном, ніби вона вчителька або вихователька дитсадка. — Щоб знали, найкраще бути лікарем-окулістом, як моя мама!

Ніхто не став їй заперечувати, лише посміхнулися на її слова.

Дідусь, який сидів поруч з хлопцями, також чув їхню розмову, але не втручався. Та коли гості, поївши, наговорившись, почали підводитися, бо вже надходив час іти до автобусної зупинки, підкликав Тараса, Юрка, Петра, Василя і мене до себе й мовив:

— Слухав оце я вас, і згадалася мені одна дуже давня, але мудра притча. Вона наче й не про те, про що ви сперечалися, та, як добре подумати, то, може, й про те... Йдеться в ній про таку звичайну і відому вам річ, як

ПШОНЯНА КАША

Зустрілося в путі п'ятеро подорожніх. Від голоду їм животи до спин підтягнуло, а їсти нічого. Шлях був довгий, кінчилися всі припаси.

— У мене осталася тільки торбинка пшона, — міркував уголос один. — Аби до нього горщик, та вода, та вогонь, та сіль, можна б кашу зварити.

— У мене є горщик, — озвався другий.

— А в мене вода, — сказав третій.

— А в мене вогонь, — мовив четвертий.

— А в мене сіль! — вигукнув п'ятий.

Зраділи подорожні, давай мерщій витягати з клунків, що в кого було.

Але той, у якого залишилося пшоно, — він був дуже жадібний, — сказав:

— Всі ви знаєте, що пшоно — найважливіше для каші. Тому мені її належить більше, ніж кожному з вас.

— І без горщика каші теж не буде, — заперечив другий подорожній.

— І без води, — зауважив третій.

— І без вогню, — мовив четвертий.

— І без солі, — додав п'ятий.

Засперечалися вони, але так ні до чого й не домовилися через того жадібного.

Ідуть насурмонені, а їсти все дужче їм хочеться.

Тоді жадібний звернувся до подорожнього, в якого був горщик:

— Давай удвох приготуємо кашу, — моє пшоно, а твій горщик, — удвох і з'їмо.

Подумав-подумав той. Не хотілося йому згоджуватися, але ж голод — не свій брат, довелося погодитися.

Висипали пшоно в горщик і що вже тільки робили з ним — і терли, і копистюкою вимішували, а каші так і не вийшло.

— Мабуть, без води не обійдемося, — сказав подорожній, у якого був горщик.

Хоч і жаль було жадібному ділити кашу на трьох, однак довелося — всякого вижене голод на холод.

Запросили третього, залили пшоно водою. Довго мокло воно, гріли горщика у пазухах, на сонце виставляли, а покуштували — ні те ні се, на страву зовсім не схоже.

Подумали, порадились і вирішили, що не обійтися їм і без вогню.

І ось горщик уже на вогні. Кипить, клекоче, булькає, та ще більший голод наганяє.

Не дочекалися подорожні навіть, доки пшоно розвариться, накинулися на горщик з ложками. І хоча ото й мовиться, що голодному і опеньки — м'ясо, та тільки чомусь не стали вони їсти того варива. Один покуштував і скривився, так само і другий, і третій... І лише той, у якого було пшоно, почав його жувати. Пожував-пожував та й сплюнув.

— Чи не казав я: не буде каші без солі, — посміхнувся п'ятий подорожній.

Посолили кашу й знову поставили на вогонь.

А коли вона доварилася, посідали всі довкола горщика та й поїли…

— Оце і вся моя притча… Треба вам її розтлумачувати чи самі зрозуміли? — запитав дідусь.

— Зрозуміли, — відповіли всі разом.

Він задоволено розгладив вуса.

— Ну, коли так, ходімо проведемо наших гостей у дорогу…